

Șerban AXINTE, **Definițiile romanului. De la Dimitrie Cantemir la G. Călinescu** [‘Definitions of the Novel. From Dimitrie Cantemir to G. Călinescu’], Iași, Editura Timpul, 2011, 324 p.

Although some have claimed its death ever since the inter-war period, the novel refuses to surrender, looking for new forms of existence which prove its strong will to adapt to the evolution of human society. Its numerous metamorphoses explain the interest it still raises among the specialists, be they writers or literary critics. Șerban Axinte’s recent book, *Definițiile romanului. De la Dimitrie Cantemir la G. Călinescu* [‘Definitions of the Novel. From Dimitrie Cantemir to G. Călinescu’], (Iași, Timpul Publishing House, 2011), is part of the attempts made to describe the changes in the history of this genre during the last two centuries.

Having as a starting point the idea that “a theoretical project of the Romanian novel is pure fiction”, the critic creates himself a solid alibi which justifies his selective-speculative method. According to his own confession in *The Argument*, Șerban Axinte intends “analyzing the elements that are part of the abstract project of the Romanian novel” (p. 17). His approach can be described as rather prudent, following well-known opinions (which are sometimes slightly nuanced), gathering information, updating bibliography and clearing some black spots in a rather doomed period (18th and 19th centuries). That is why he thinks, *ab initio*, that the origins of the theoretical argue regarding the Romanian novel are rooted in “a real fight between the elder and the moderns”, namely between the adepts of tradition and those of modernity.

The first forms of the Romanian novel and their theoretical expression (for Șerban Axinte the two go together) are placed at the very beginning of the 18th century, in Dimitrie Cantemir’s work. His *Istoria Ieroglifică* [Hieroglyphic History] is believed ‘to encapsulate a germ of the theory of the novel’ (p. 45). Rejecting the idea of unintended expressivity, Axinte claims the existence of a well-defined artistic consciousness of the author. His arguments are to be found in the foreword, where Cantemir writes: “I had in mind not only history, but I strove more for the rhetoric craftsmanship” (p. 32). Such a confession is interpreted as a proof for the existence of a clear-cut aesthetic conception. Yet, some specifications are necessary. The erudite Moldavian king had an incontestable culture, but this is no sufficient argument to turn him into a theoretician of the novel. His aesthetic knowledge was that of his time, meaning some ideas about Rhetoric, versification, allegory and story. That is why the protochronist temptation should be cut off and replaced with the idea that the preface develops some general statements about fiction and not about the novel itself.

The book then describes the significant moments in the evolution of the theoretical consciousness about the novel and the reactions thus generated. According to Axinte, the term “novel” first appears in the Romanian culture in the anonymous preface of Giulio Cesare Croce’s *Viața lui Bertoldo și lui Bertoldino* [Life of Bertoldo and Bertoldino], first published in 1799 at Sibiu. Then, the literary critic points out the difficulties the novel had to undergo, being considered harmful for (young) people since it ruined their lives. That is why the role of cultural theorists in persuading the public about the innocence of the novel was huge. Thus, Dimitrie Gusti and Ion Heliade-Rădulescu are considered providential for surpassing the above mentioned prejudices about novels.

As regarding the critical considerations about the beginnings of the Romanian novel, Șerban Axinte tries to reconcile some different theories belonging to Anton Cosma, Dan

Mănuacă or Paul Cornea, stating that “the beginnings of the Romanian novel meant imitation, adaptation, assimilation (especially nonselective) of foreign models, but also bringing to the surface possibilities rooted into tradition, in the basic ethnic structure” (p. 74). From this point of view, he analyzes Ștefan Cazimir’s list, re-evaluating the importance of a text such as *Radul al VII-lea de la Afumați* [Radul the 7th from Afumați], considered worth mentioning among the first attempts of writing a novel in the Romanian literature. He also disagrees with Marin Barbu, who had considered *Tainele inimii* [The Secrets of the Heart] an adventure novel, misled by the false synonymy in the title. Then, Axinte lists the most important adventure and sentimental novels.

Tracing the evolution of the conception about the novel, Șerban Axinte restates Dumitru Bălăeș’s opinion about Radu Ionescu, the first Romanian author to thoroughly deal with the novel, underlining his forerunner contributions. The same thing is to be noticed when he deals with the theory about the “popular” novel, where Axinte mentions some well-known things about Titu Maiorescu’s criticism. When finally reaching the novel, the author reminds us about two important studies: *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form* [Little Philosophy for Everyone] and *Literatura română și străinătatea* [Romanian Literature Abroad]. When talking about Duiliu Zamfirescu’s contribution to the theory of the novel, Șerban Axinte points out that the writer pleaded for moving from the realist model to the fictional one. He is also right when stating that the “theorist is indebted to the novelist”. Duiliu Zamfirescu’s conception shifts indeed while writing. A less inspired subchapter deals with Iorga and his contribution to the debate about novel. As if discovering something new, Axinte underlines young Nicolae Iorga’s open-mindedness to the recent evolution or European literature without bringing anything relevant.

Started in 1890 (in an article signed by the same Nicolae Iorga), the discussion about „Why is there no Romanian novel?” grew more important after the First World War, when a large number of influential writers tried to answer this intriguing question. Șerban Axinte traces the debate, underlying the crucial points of view in a convincing manner, carefully describing the intellectual tensions this heterogeneous genre gave birth to. He mentions or analyzes contributions belonging to Mihail Ralea, Perpessiciu, Mihail Sebastian, Felix Aderca, Eugen Ionescu and so on, stressing on G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, Camil Petrescu and G. Călinescu’s theoretical ideas, considered crucial for the status of the debate about the place of the Romanian novel.

For example, when dealing with Ibrăileanu, it is worth appreciating the suggestion of revisiting his previous articles for better understanding the real meanings of the conception developed in *Creation and Analysis*. Using the meaningful expression, “the dimensions of reciprocal influence”, Axinte suggests balancing the two types of novel: “In other words – he says – a novel involves, simultaneously, *creation* and *analysis*” (p. 257). Yet, Axinte’s interpretation is denied by the very distinction the critic from the journal “Viața românească” [“Romanian Life”] makes between the two categories: creation novel and analytic novel. Changing Ibrăileanu’s theory (both in its form and spirit) proves an over-interpretation which cancels the very classification. Except this idea, Axinte’s conclusion proves correct, actuating the essential contribution Ibrăileanu had in defining the specific features of the Romanian novel.

Talking about E. Lovinescu, the author identifies two main contributions in shifting the face of the novel after 1919: the change from rural to urban aspects and the rejection of the lyric fashion for a real epic literature. Then, moving to Camil Petrescu, Axinte claims the existence of a gap between the novelist and the theorist, according to which the first surpasses the second who “fails in theory”. Mentioning G. Călinescu’s articles on *Patul lui Procust* [Procust’s Bed] (considered by Al. Protopopescu “the strongest anti-Proustian manifest in the whole Romanian literature”), Șerban Axinte draws the attention that, in fact, Călinescu rejected not Proustianism itself, but the exaggerations it generated among the

young Romanian novelists, who had accepted it enthusiastically. It is a heavy idea, reminding us of Maiorescu's fight against exaggerations. Easy to anticipate, the conclusion goes like that: "Călinescu's theoretical options prove the preference for a type of realism with classic roots" (p. 296).

In the final chapter, *Conclusions*, Șerban Axinte re-states the main ideas of the book. The debates in Romanian culture concerning the development of the novel are significantly placed under the sign of contradictions, rightly considered necessary in the context of a young literature in search for its own way. Mentioning Kundera's definition ("The novel unable to discover something new is immoral") the literary critic suggests that "the novel must have agnoseological dimension" (p. 306).

In conclusion, *Definitions of the Novel* proves to be a solid book, carefully prepared, correct in interpretation, though not always original. The author mingles (sometimes usefully, sometimes not) two levels: one concerning the evolution of the novel and another one about the theoretical debates on the novel, hoping to get a complete image of the "history of theories about the novel"). Well written, colored with necessary polemical ideas, Șerban Axinte's book becomes a must have in the bibliography about the Romanian novel.

Adrian Jicu

"Vasile Alecsandri" University of Bacău
Romania

George BĂDĂRĂU, **Rădăcinile fantasticului românesc**, Iași, Editura ALFA, 2010, 234 p.

Volumul *Rădăcinile fantasticului românesc* oferă lectorului posibilitatea de a pătrunde în peisajul narativ al creațiilor fantastice românești, printr-o analiză textuală bine realizată și care încearcă să ne conducă spre sursele/„rădăcinile” elementelor fantastice identificate.

Primul capitol, *Conceptul de fantastic*, reprezintă un cadru teoretic care pornește de la premisa că fantasticul este un gen literar, abordat și analizat, din perspectiva evoluției sale de-a lungul timpului sau a temelor caracteristice, de Roger Callois, Nicolae Ciobanu, Adrian Marino, Sergiu Pavel Dan, Tzvetan Todorov, Ioan Vultur, Ion Biberi. Acestor orientări istorice sau tematice, li se adaugă analiza din perspectiva relației cu psihanaliza, realizată de Freud. Al doilea capitol, mai mult o subdiviziune a celui dintâi, prezintă sintetic temele fantasticului, din perspectiva lui Roger Callois și Tzvetan Todorov, care realizează controversata clasificare în cele două categorii: „temele eului” și „temele tuului”.

Capitolul *Rădăcinile fantasticului românesc*, care constituie și titlul volumului, dezvăluie ipoteza de lucru a cercetătorului, ce urmează a fi demonstrată în cinci subcapitole: rădăcinile fantasticului românesc sunt folclorului, cărțile populare, gândirea mitico-magică, romantismul german și proza lui E.A. Poe. Subcapitolul *Folclorul* evidențiază faptul că literatura cultă fantastică își are rădăcinile în cea populară: basme, balade, legende mitologice, practici magice sau superstiții. Autorul compară fantasticul din basmele românești cu cele germane sau franceze, dar nu explică de unde își procură literatura populară elementele fantastice. O fragilă schiță de evidențiere a originii fantasticului o constituie identificarea visului ca „rădăcină” a acestui gen literar (în lucrarea *Etimologicum magnum Romaniae*, de B.-P. Hasdeu). Subcapitolul dedicat cărților populare reflectă modul în care acestea au alimentat povestiri fantastice, aparținând literaturii culte, cu personaje, situații, expresii memorabile. Corpusul de texte selectat (*Sindipa/ Divanul persian*, de Mihail

Sadoveanu; *Copil schimbat*, de Pavel Dan) oferă o prezentare a schemei epice comune și a personajelor, dar dezvoltă prea fragil transferul elementelor fantastice din cărțile populare în literatură. Autorul sintetizează admirabil articolul lui Mircea Eliade, *Cărțile populare în literatura română*, care constată degradarea fantasticului, prin participarea la Istorie, dar eșuează în conectarea acestuia la ideile prezentate în restul capitolului. Trecând la „Gândirea mitico-magică” și explicând nevoia de sacru, foamea de mit, George Bădărău constată că Mircea Eliade „vrea să refacă unitatea spirituală a omului”, iar această refacere se poate produce prin regăsirea miturilor. Ideea constituie factorul declanșator al unui periplu prin considerații teoretice legate de mit, magie și religie, în viziunea lui G. Călinescu, J. G. Frazer, Lucian Blaga.

Paginile ce urmează informațiilor generale surprind, prin analiza unor texte arhicunoscute (*Sărmanul Dionis, Adam și Eva, Baltagul, Hanu-Ancuței, Frații Jderi*) câteva mituri și semnificația lor, atmosfera mitologizantă și, prea puțin, elementele fantastice care își au „rădăcinile” în gândirea mitico-magică. Romantismul german este analizat succint prin trecerea în revistă a câtorva elemente preluate din filozofie (Schelling, Schopenhauer) și a unor scriitori romantici: Novalis, Frații Grimm, Tieck, E. T. A. Hoffmann, cel din urmă impunându-se ca *model* universal – bănuim că din perspectiva inserției fantasticului în textul literar, pentru că George Bădărău nu explică, ci doar prezintă *Ulciorul de aur*. Precizând că scriitorii români l-au avut ca model pe Hoffman, autorul deschide seria de texte literare românești, comentate cu scopul de a pune în lumină existența unor trăsături proprii fantasticului (*Cezara*, de M. Eminescu; *Gloria Constantini, Copca rădvanului*, de G. Galaction; *Ochi de urs, Povestea cu Petrișor*, de M. Sadoveanu; *Iubire magică, Lostrița, Ultimul Berevoi*, V. Voiculescu; *Ghicitor în pietre, Un om mare*, de M. Eliade; *Dropia*, de Șt. Bănulescu), lăsând lectorului plăcerea de a descoperi care sunt corespondențele dintre fantasticul românesc și romantismul german. Același tipar de analiză aplică George Bădărău și în paginile destinate prozei lui E.A. Poe, considerat drept „rădăcină” a fantasticului românesc. După o identificare a principalelor deosebiri dintre Poe și Hoffmann, sunt evidențiate elementele fantastice proprii celui dintâi, pentru ca lectorul să le poată descoperi în suita de creații literare românești influențate de scriitorul american (*Avatarii faraonului Tlă*, M. Eminescu; *Thalassa*, Al. Macedonski; *Remember*, Mateiu I. Caragiale; *Șarpele Aliodor*, V. Voiculescu). Cu ultimul dintre texte, rămânem în suspans: George Bădărău anunță doar că, în *Șarpele*, Mircea Eliade „apelează la o simbolistică mult mai profundă”, aserțiune care ne face să ne întrebăm dacă simbolismul din acest text este totuși atât de profund încât noi lectorii nu am fi putut să-l înțelegem.

Capitolul *Categoriile fantasticului românesc* începe cu prezentarea ambiguității pe care o instituie fantasticul și repartizează textele fantastice în „grupări tematice”: fabulosul feeric, fantasticul mitologic, fantasticul filosofic, fantasticul enigmatic, fantasticul absurd, fiecare dintre acestea fiind succint teoretizată, apoi identificată în creații literare. Pentru exemplificarea fabulosului feeric, sunt analizate câteva povești ale lui Ion Creangă, nuvelele *Kir Ianulea, Abu Assan* și *Calul dracului*, de I. L. Caragiale și narațiuni mai puțin cunoscute publicului larg, aparținând lui Ion Minulescu și Oscar Lemnar. George Bădărău ne conduce în fantasticul miraculos prin textele lui I. L. Caragiale (*La conac, La hanul lui Mânjoală*) și ale lui Cezar Petrescu (*Omul care și-a găsit umbra; Aranca, știma lacurilor*). Nuvelele lui N. Gane, Victor Papilian, alături de narațiunile lui Alexandru Al. Philippide și Ionel Teodoreanu, oferă lectorului atât plăcerea de a pătrunde în registrul fantastic, cât și de a se familiariza cu o proză mai puțin accesibilă. Fantasticul mitologic, ale cărui teme, motive și principale caracteristici sunt excelent esențializate, ne oferă prilejul reîntâlnirii cu Gala Galaction (*Moara lui Călifar, Gloria Constantini* etc.), Mihail Sadoveanu (*Județ al sârmanilor, Hanu-Ancuței, Frații Jderi, Noaptea de Sânziene*), Vasile Voiculescu (*Ultimul Berevoi, Lostrița, Sezon mort* etc.). Șt. Bănulescu (*Mistreții erau blânzi, Un viscol de altădată* etc.). Fantasticul filosofic este analizat din perspectiva unor creații literare foarte

cunoscute sau, dimpotrivă, rămase în umbră. Din prima categorie, fac parte *Sărmanul Dionis*, *Adam și Eva*, *Domnișoara Christina*, *Șarpele*, *La țigănci* etc., iar din a doua, volumul *Straniu paradis*, de Laurențiu Fulga. Chiar dacă, personal, consideră că unele texte aparțin fatasticului mitic (de exemplu, *Domnișoara Christina*), apreciem noutatea viziunii lui George Bădărău. Paginile dedicate „Fantasticului enigmatic” pleacă de la premisa că „enigma rămâne finalitatea surpizei fantastice”. Prin urmare, demersul analitic urmărește identificarea elementelor care susțin ambiguitatea în *Remember*, de M. I. Caragiale, *Un asasin patriotic*, de V. Eftimiu, *Biserica neagră*, de A. E. Baconsky. Trăsăturile și temele specifice „fantasticului absurd” sunt urmărite în creații aparținând lui Gib I. Mihăescu, M. Blecher, Ion Vinea, Emil Botta, Romulus Vulpescu.

Alte două capitole – *Realismul magic și Straniul* – sunt dedicate exclusiv scriitorilor Ștefan Bănulescu și A.E. Baconsky. Primul dintre aceștia este analizat din perspectiva unui imaginar purtător de mit și legendă, într-un spațiu real și fabulos deopotrivă. Atmosfera, tehnici narative insolite, stilizarea formelor până la reprezentarea simbolică, alternanța real-misterios justifică încadrarea prozei lui Bănulescu în realismul magic. Apelând în final la metoda comparatistă, George Bădărău identifică analogiile cu proza sud-americană și cu ținutul imaginar al lui Faulkner. Influențele literaturii universale sunt puse în lumină și în incipitul capitolului dedicat lui A.E. Baconsky. Proza lui, situată în descendența experiențelor artistice ale lui Camus, Sartre și Kafka, creează o atmosferă tulburătoare prin lumea stranie pe care o construiește. Baconsky oferă lectorului prilejul unui *descensus ad inferos* prin volumul *Echinoxul nebunilor și alte povestiri*. Autorul motivează formula *onirism tragic* și identifică influențele postsimboliste, după care pătrunde în universurile ficționale din *Fuga pietrarului*, *Situația inițială*, *Artiștii din insulă*, *Ultimul rol*, *Cimitirul piraților*, *Bufnița*, *Înceșoșatul Orfeu*, *Aureola neagră*, *Farul*, *Biserica neagră* etc.

Așadar, lectura volumului *Rădăcinile fantasticului românesc* constituie o incursiune utilă atât pentru marele public, cât și pentru lectorul avizat, în universul literaturii fantastice românești. Analiza unui număr impresionant de opere, elementele teoretice vizate, compararea unor trăsături ale fantasticului românesc cu cel universal în vederea identificării „rădăcinilor” celui dintâi și a influențelor celui alt reprezintă un demers ce trebuie avut în vedere de iubitorii de literatură fantastică.

Mihaela Teodor (Chiribău-Albu)
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

Ion BUDAI-DELEANU, Opere: Țiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, Traduceri, ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii, glosar și repere critice de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel, studiu introductiv de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Colecția „Opere fundamentale”, 2011, 1354 p.¹

Pusă în slujba restituirii operei lui Ion Budai-Deleanu, erudiția a doi reputați lingviști, Gheorghe Chivu și Eugen Pavel, a făcut posibilă apariția unei ediții filologice model, atât prin selecția textelor, cât și prin modalitatea de stabilire a acestora și de elaborare a

¹ Recenzia a fost redactată în cadrul proiectului de cercetare PN-II-ID-PCE-2011-3-0722 (2011–2014), finanțat de CNCS-UEFISCDI, cu titlul *Începuturile modernizării culturii române și racordarea ei la Occident prin traduceri*.

aparaturii critice (*Cronologie, Notă asupra ediției, Note și comentarii, Glosar, Repere critice*). În condițiile unei receptări anevoioase a scrierilor lui Ion Budai-Deleanu, cauzată, pe de o parte, de recuperarea lor dificilă și punerea târzie în circulație și, pe de altă parte, de editarea defectuoasă a unora dintre ele, prezenta ediție, „diplomatică și, în același timp, recapitulativă” – cum se menționează în *Notă asupra ediției* –, grupează pentru prima dată la un loc, reproduse integral sau selectiv, textele originale (literare, lingvistice, istorice), respectiv traduceri (beletristice, juridice, științifice) aparținând marelui cărturar ardelean. Au fost reproduse integral textele beletristice (*Țiganiada și Trei viteji*) și unele texte științifice (de dimensiuni reduse), în timp ce, în cazul scrierilor lingvistice sau istorice ample, au fost selectate, în acord cu așteptările potențialului cititor actual, identificat de către editori în „omul de cultură în sensul larg al cuvântului”, capitole care conțin idei reprezentative pentru concepția lui Ion Budai-Deleanu. În cazul traducerilor, selecția a avut în vedere reproducerea acelor secvențe care ilustrează fie o anumită mentalitate sau conduită culturală, fie maniera de introducere în limba română a unor neologisme (termeni juridici sau științifici).

Scurta precizare din *Notă asupra ediției* cu privire la raportarea la edițiile precedente și revenirea, în cazul dificultăților de transcriere sau interpretare, la originale se clarifică pe deplin după coroborarea ei cu explicațiile amănunțite din *Note și comentarii*. Elocvent este cazul *Țiganiadei*; stabilirea versiunii din prezenta ediție a presupus, în afara comparării atente a așa-numitelor variante A și B (manuscrite autografe) în care ni s-a transmis poemul, și luarea în considerare a particularităților grafiei chirilice utilizate de Ion Budai-Deleanu (a căror ignorare explică o serie de lecțiuni greșite din edițiile Gh. Cardaș, J. Byck, Florea Fugariu), identificarea și consemnarea tuturor intervențiilor considerate „discutabile” (constând în adăugiri, excluderi, folosire inadecvată a cratimei) efectuate, din motive de ordin metric, în ediția Florea Fugariu etc.

Scrierile lingvistice selectate² oferă o imagine cuprinzătoare a preocupărilor lui Ion Budai-Deleanu în domeniul istoriei limbii, al gramaticii, al lexicografiei, al ortografiei, al limbii literare. Completându-și lectura cu indicațiile din *Note și comentarii*, cititorul se poate edifica, progresiv, asupra ideilor pe care autorul le împărtășește cu toți ceilalți exponenți ai Școlii Ardelene (latinitatea limbii române, argumentele ce pot fi aduse în favoarea permanenței românești în teritoriile romanizate, necesitatea adoptării alfabetului latin, importanța acordată gramaticilor și dicționarilor etc.), asupra punctelor în care se desparte de aceștia sau de unii dintre ei (acceptarea existenței unui „dialect traco-roman”, situarea originii românei în momentul cuceririi Traciei, Moesiei și Panoniei, afirmarea descendenței românei și a limbilor romanice din latina populară, nu din latina clasică, prioritatea acordată, în selecția termenilor care urmau să facă parte din lexicul limbii literare, criteriului circulației), ca și asupra propunerilor sau observațiilor pe care le face pentru prima dată. Menționăm, dintre acestea din urmă, prima definiție a variantei literare, „politică”, a limbii („în sine tot aceeași limbă a norodului de obște”, dar „mai curată și curățită de toate smintelile ce să află la limba de obște a gloatei”, „adusă la regule gramaticești, apoi și înmulțită cu cuvinte obicinuite la învățături”), ideea că în primele scrieri române „își păstra din vechea-i demnitate mai mult decât astăzi”, în sensul că latinitatea ei era mai pregnantă, observația privitoare la integrarea împrumuturilor străine, pătrunse de-a lungul timpului în română, în structura gramaticală primară (latină), considerată decisivă în stabilirea originii unei limbi, propunerea, care-l anticipează pe Ion Heliade Rădulescu, de simplificare a inventarului de slove chirilice; se încadrează în aceeași categorie deosebirea elementelor

² *Fundamenta grammatices linguae romaenicae/ Fundamentele gramaticii limbii românești, Excerptum ex capitae secundo operis mei sub titulo Fundame<n>ta grammatices lingvae romaenicae seu ita dictae valachicae, usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata, Teoria ortografii românești cu slove lătinești, Temeiurile gramaticii românești, Dascalul românesc pentru temeiuurile gramaticii românești, Lexicon românesc-nemșesc, <Scrisori>.*

vechi slave de cele slavone (pătrunse prin intermediul traducerilor de texte religioase), identificarea în lexicul românesc, în funcție de gradul de cunoaștere a etimologiei, a unei clase de cuvinte „de neștiută purcedere, fiindcă nu să poate arăta de bună samă limba de la care purced”, diferențierea împrumuturilor lexicale indirecte, consemnarea, sub forma unui tabel, a cuvintelor „slave căroră li s-a acordat dreptul de cetățenie la români”, respectiv, tot sub forma unor tabele, a elementului lexical romanic: „cuvinte românești care provin din latină și nu se găsesc în italiană sau franceză”, „cuvinte care sunt comune românilor și italienilor”, „cuvinte românești care se întâlnesc și la francezi”, „cuvinte pe care românii le au în comun cu spaniolii”, „cuvinte derivate din latină, care sunt folosite cu sensuri diferite de către români și care la latini și la italieni sunt întrebuințate în alt fel”, „cuvinte care nu se găsesc nici în latina clasică, nici în cea medievală, nici în italiană și sunt totuși de origine latină”, „cuvinte latinești medievale folosite de români”.

Dintre scrierile istorice, *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina/ Scurte observații asupra Bucovinei* reprezintă textul unui raport redactat de Ion Budai-Deleanu, în calitatea sa de consilier, cu rang de magistrat, la Tribunalul Cezaro-Crăiesc Provincial din Lemberg, către autoritățile imperiale. Din acest motiv, sunt respectate toate etapele unui astfel de document oficial: observațiile introductive, de ordin geografic, demografic, istoric, ca și cele referitoare la bogățiile solului și subsolului sunt urmate de o descriere de tip etnografic a diferitelor comunități constituite istoricește pe teritoriul Bucovinei (moldoveni, ruși, evrei, armeni, greci, lipoveni, germani, unguri, țigani) și de prezentarea situației politico-sociale, juridice, administrative și religioase a provinciei. Caracterizarea detaliată a populației „de căpetenie”, adică a moldovenilor, cu virtuțile și defectele lor, constituie încă un prilej pentru a susține că „originea lor romană”, „ca și în genere a românilor”, „nu se poate pune la îndoială”, dar și pentru a deplânge faptul că „până acum” româna este „săracă, rustică, necultivată [...] în limba aceasta nu există încă un dicționar, nici o gramatică temeinică, nici o ortografie reglementată”. Fragmente selectate din *De originibus populorum Transylvaniae/ Despre originile popoarelor din Transilvania*, cea mai amplă lucrare istorică a lui Ion Budai-Deleanu, ilustrează preocuparea autorului de a face cunoscute originea romană a românilor și descendența românei din „limba populară a romanilor”; ca și în scrierile lingvistice, argumentele au în vedere structura gramaticală a românei, lexicul de bază, onomastica, obiceiurile românilor, precum și numele de *român*, „cu care se denumesc românii înșiși”, respectiv numele de *valah* (cu diverse variante: *vlach*, *voloch*, *vlock* etc.) „dat lor de către străini” și care „a avut întotdeauna înțelesul de «latin» și «roman»”.

Secțiunea de traduceri se deschide cu un fragment din piesa *Temistocle* a lui Pietro Metastasio, transpus pentru prima dată direct din italiană în română (și nu prin intermediar grecesc, precum versiunile anterioare, aparținând lui Iordache Slătineanu și Alexandru Beldiman). Trei foi volante făcând parte din pachetul de „așezăminte” pregătit, după 1780, în timpul domniei lui Iosif al II-lea, pentru Bucovina – *Rânduială pentru vânatoare, Instrucții pentru pașapoarte și emigrația din Bucovina, Așezământ pentru țărani din Bucovina* –, ca și fragmentul din *Pravilă de obște asupra faptelor rele și a pedepsirii lor* (reprezentând versiunea românească a codului penal austriac) probează contribuția adusă de Ion Budai-Deleanu la introducerea legislației și a regulamentelor adoptate în interiorul Monarhiei Habsburgice. Din categoria textelor apărute la comanda autorităților austriece fac parte și cele de popularizare; dintre acestea, editorii au inclus un fragment din *Învățătură pântru sâmănătorii de tăbăc din Bucovina*, singura tipăritură de acest fel atribuită lui Ion Budai-Deleanu. Prin implicarea sa în apariția lucrării bilingve, româno-germane, *Carte trebuincioasă pentru dascălii școalelor de jos românești neunite, în chesaro-crăieștile țări de moștenire*, care face parte din seria de manuale tipărite, începând cu 1774, pentru provinciile românești din Imperiu, Budai-Deleanu s-a alăturat altor intelectuali care au participat la modernizarea învățământului românesc după model occidental; fragmentul reprodus aduce explicații cu privire la „averile trebuincioase” unui dascăl („să-și cunoască

datoriile sale”, „să să poarte cătră copii [...] cu mult libov”, „să aibă oareșcare deșeptare și să fie viu la duh”, să aibă „o sâlință statornică”, „să ție pre ucenicii săi întru bună-dichisire”), la „purtarea dascalului cu copiii după a fieștecăruia precepere, fire, purtare, vârstă, după feliu de parte bărbătească și femeiască”, la „învățarea de rost”, „cântarea”, respectiv la „învățătura la limba nemțască”.

Adaptând ediția la normele colecției în care se înscrie, autorii au optat, în scopul facilitării lecturii, pentru redarea textelor fără indicarea variantelor de interpretare a grafiilor; modalitatea de transcriere aleasă a presupus un efort considerabil pentru a găsi echilibrul corect între norma literară a epocii, norma literară a zonei și norma literară a autorului (ale cărui lucrări au fost decisiv influențate de concepția sa lingvistică). Aceleiași intenții de înlesnire a înțelegerii textelor îi servește glosarul conținând 1275 de „cuvinte și forme (fonetisme, variante morfologice și lexicale) necunoscute astăzi în limba literară sau utilizate dialectal”. Receptarea în timp a operei lui Ion Budai-Deleanu poate fi urmărită grație secțiunii de *Repere critice*, care însumează selecții din 34 de studii consacrate, din 1887 și până în 2010, în special textelor literare (de către Aron Densușianu, Ovid Densusianu, Perpessicius, Alexandru Marcu, G. Călinescu, D. Popovici, Lucian Blaga, Paul Cornea, Al. Piru, Mircea Anghelescu, Nicolae Balotă, Șerban Cioculescu, Ioana Em. Petrescu, Mircea Vaida, Eugen Negrici, Ion Istrate, Marin Sorescu, Elvira Sorohan, Mihai Mitu, Dumitru Micu, Ion Urcan, Adriana Senatore, Nicolae Manolescu, Constantin Pricop, Izabella Krizsanovszki, Daniela Petroșel, Ion Pop-Curșeu) și, mai puțin, operei lingvistice și istorice (de către Alexandru Ciorănescu, Ion Gheție, Mircea Seche, Iosif Pervain, Ștefan Pascu, Ladislau Gyémánt, Victor Neumann).

Întocmită, după cum menționează autorii, la inițiativa academicianului Eugen Simion, care semnează un cuprinzător studiu despre spiritul creator al învățatului ardelean, prezenta ediție are meritul de a-l reda pe Ion Budai-Deleanu în ipostaza de „agent” (în sensul doctrinei lui Pierre Bourdieu) al mai multor „câmpuri” social determinate; prezentată, din acest motiv, în deplin acord cu timpul ei istoric, opera lui Ion Budai-Deleanu este pusă exemplar în valoare.

Ana-Maria Minuț
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România

Camelia BURGHELE, Șapte zile în Țara Silvaniei/ Hét Szilágyságban/ Seven days in the Land of Sylvania, Zalău, Editura „Caiete Silvane”, 2011, 180 p.

Pornind de la premisa că satul actual nu mai este paradisul cercetătorilor care descindeau într-o lume a cutumelor nealterate, a vestigiilor arhaice generate de mentalitatea și comportamentul tradiționale, Camelia Burghele optează pentru un „exercițiu antropologic de valorificare a patrimoniului etno-folcloric local /.../ albumul de călătorie, pornind de la imaginea paradigmatică a călătoriei, care se poate transforma dintr-un simplu *loisir*, într-un act de cultură”. Prin urmare, contribuția sa se înscrie în tendințele contemporane ale etnologiei românești de abordare multidisciplinară și multiculturală a palierelelor civilizației țărănești care contribuie la redescoperirea și reevaluarea unor segmente puternic amprentate identitar, constituindu-se într-un efort de patrimonializare a valorilor zonale.

Traseul imaginar pe care îl propune include repere arheologice (peștera de la Cuciulat, cetatea romană de la Porolissum), de istorie medievală și premodernă (monumentul de la Guruslău, dedicat lui Mihai Viteazu, cel de la Ip, închinat memoriei martirilor din 1940,

cetatea Șimleului), ecleziastice (complexul ecumenic de la Bic, biserica reformată fortificată de la Crasna și cele românești de la Zimbor, Fildu de Sus, Deșna, Zalnoc), precum și „locuri ale memoriei culturale”, așezări în care au văzut lumina zilei mari personalități din timpuri mai noi precum Simeon Bărnuțiu, Corneliu Coposu, Vasile Avram. Aceștia li se adaugă alte posibile popasuri mai puțin celebre și de aceea cu atât mai tentante întrucât creează călătorului sentimentul descoperirii, al explorării pas cu pas a unui ținut pe nedrept socotit mai puțin ofertant. Este vorba despre micile muzee sătești dar și despre cele aflate în capitala județului Sălaj, despre târgurile tradiționale de odinioară transformate astăzi în locuri de petreceri câmpenești și festivaluri ale recoltei, despre centrele meșteșugărești și despre satele în care se mai conservă tradiții legate de muncă și de etapele importante ale existenței umane.

De aceea *Șapte zile în Țara Silvaniei* nu este doar un „album de călătorie”, un simplu material de promovare cultural-turistică, ci o lucrare de etnologie pe cât de ingenios concepută, pe atât de solid documentată. Însuși faptul că, pe lângă o ilustrație sugestivă care subliniază calitățile grafice deosebite ale volumului, autoarea oferă o bibliografie din care nu lipsesc lucrări de referință asupra principalelor segmente de cultură prezentate și nici sinteze etnologice care îi legitimizează demersul constituie un argument în favoarea acestei categorisiri. Datele etnografice detaliate asupra specificului arhitecturii, ocupațiilor și meșteșugurilor țărănești, descrierea competentă și nuanțată a elementelor distinctive care fac din portul local o veritabilă marcă identitară, dar mai ales referințele la manifestările cutumiare (măsurileșul oilor, Sângiorzul, colindatul de Crăciun, „danțul la șură” / hora satului) conferă textului substanța unui ghid etnologic util nu doar pasionaților de călătorii, ci și cercetătorilor etnologi tentați de o descindere cu intenționalitate științifică în Țara Silvaniei. Comentariile și notele asupra practicilor magico-medicale tradiționale și amplele segmente de etnologie a alimentației (de la descrierea instrumentarului și a instalațiilor casnice până la subtila analiză a specificității unor preparate care fac mândria sălăjenilor) nu sunt altceva decât rodul unor intense și pasionate cercetări ale Cameliei Burghel fructificate într-un registru academic în contribuții apreciate de specialiști (cf. *În numele magiei terapeutice*, Cluj-Napoca, Limes 2000; *Cămașa ciumei*, București, Paideia, 2003; *Satul timpului, timpul satului: Chilioara*, Cluj-Napoca, Mega, 2010).

Deși poate părea o lucrare modestă sub aspect cantitativ, volumul apărut la mijlocul anului trecut completează fericit studiile anterioare și dovedește că scrierea etnologică poate fi și *altfel*, că poate oferi, prin densitatea informației și fluența discursului, un sprijin palpabil și sensibil la eforturile comunităților de a salva și pune în valoare zestrea culturală care le definește.

Narcisa Știucă
Universitatea din București
România

Daniela Ștefania BUTNARU, **Toponimia bazinului hidrografic al Neamțului**, Iași, Editura Alfa, 2011, 208 p.

Pe deplin fundamentată în condițiile în care zona, de mare interes istoric și lingvistic, oferă destule posibilități și motive de cercetare, opțiunea pentru o monografie toponimică consacrată bazinului hidrografic al Neamțului a fost, după cum aflăm din *Argument*, consolidată o dată în plus de constatarea că toponimia acestui areal nu a constituit până în prezent subiectul unei investigații detaliate, fiind abordată doar ocazional, „în câteva lucrări

geografice sau istorice” (p. 5). Fructificând rezultatele a peste șase ani de cercetări³ – pe teren, în arhive și biblioteci –, care au beneficiat, în anul 2010, în cadrul ședinței publice de susținere a tezei de doctorat, de o primă valorificare, precum și de o meritată validare, cartea de față atestă solidarizarea asumată a autoarei cu direcția de cercetare reprezentată de școala toponimică ieșeană, prin aplicarea principiilor toponimiei structurale și funcționale⁴, încă din etapa de proiectare a investigației și de culegere a materialului.

Baza de date, solidă și adecvată scopului propus, s-a constituit prin anchete directe, realizate cu un chestionar special⁵, adaptat realităților geografice din zona cercetată, și cu ajutorul unor hărți militare (la scara 1:25000), și a fost completată cu informații obținute din hărți și documente, unele necesitate până în momentul de față – consultate de Daniela Butnaru în arhivele primăriilor și ale ocoalelor silvice sau la Arhivele Naționale, ori examinate la Biblioteca Academiei Române –, altele publicate în diverse volume, cele mai multe circumscrise domeniului istoric (p. 15, 18). Contextualizată geografic (cap. 1, *Cadrul fizico-geografic*, p. 7–8) și istoric (cap. 2, *Cadrul istoric*, p. 9–13) și clarificată printr-un foarte oportun excurs metodologic (cap. 3, *Aspecte metodologice*, p. 15–18), partea centrală a cărții, reprezentată de dicționarul toponimic, este complinită printr-o secțiune interpretativă (cap. 4, *Formarea toponimelor*, p. 19–24; cap. 5, *Probleme etimologice*, p. 25–34; cap. 6, *Aspecte lexicografice*, p. 35–42), în care, pe o schemă teoretică minimală, esențializată, construită printr-o constantă și justă corelare cu bibliografia de profil, materia analizei se structurează logic, completând și explicitând dicționarul propriu-zis și dezvăluind câte ceva din „laboratorul de lucru” al cercetătoarei, cu punctarea dificultăților demersului și a opțiunilor de analiză. Dacă mecanismul derivării cu sufixe oferă, în general, excelente indicii pentru demersul etimologic, cum se întâmplă la oiconimele formate cu sufixe colective (p. 20), analiza hidronimelor minore cu sufix diminutival (care desemnează, de obicei, afluenți) a trebuit completată printr-o bună documentare geografică și istorică, întrucât acestea pot ascunde situații de mutație sau extensie semantică, eventual de transfer (ca în cazul hidronimului *Mihăeșul*, numele unui afluent care, în timp, a ajuns să desemneze pârâul principal, numit în trecut *Mihaiul*; vezi p. 20) sau pot constitui subiectul unor dileme serioase, de exemplu în condițiile înregistrării unui hidronim cu formă diminutivală, asociat unei ape curgătoare de importanță secundară, care, potrivit sistemului denominativ, ar trebui să fie afluentul unei ape curgătoare mai mari, desemnată prin hidronimul-bază, neînregistrat (astfel, în apropierea actualului pârâu *Săscuța* nu se găsește niciun curs de apă *Sasca*, în care primul să se verse, ceea ce o determină pe autoare să emită ipoteza plauzibilă a existenței în trecut a acestui hidronim, atașat unui obiect geografic contingent, astăzi numit altfel; vezi p. 21). Alte interesante demersuri de reconstituire a formei originare și, implicit, de clarificare a toponimului actual apar în paragraful 4.1 din capitolul 4 (p. 24): refaceri analogice după plural (*Fagiul*, în loc de **Fagul*), acord (implicit) cu un determinant de alt gen ([Dealul] *Măguriciul*, în loc de **Măguricea*), crearea unor structuri tautologice prin uitarea entopicului din componența toponimului compus (*Valea Dolia*, *Pârâul Valea Rea*) etc.

Conștientizarea dificultăților specifice cercetărilor de toponimie structurală, care rezidă în special în investigația de natură etimologică cu privire la motivația actului de

³ Aceste cercetări sunt subsumate proiectului fundamental al Academiei Române *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, derulat în cadrul colectivului de toponimie de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, din care autoarea face parte (p. 15).

⁴ În conformitate cu orientările teoretice, cu metodologia și sistemul de norme lansate și ilustrate în mod remarcabil de profesorul Dragoș Moldovanu, ale cărei lucrări întemeietoare sunt judicios citate și utilizate în cartea de față.

⁵ Este vorba despre *Chestionarul toponimic și entopic general cu un Glosar de entopice onomasiologic* (Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, Iași, 1978), redactat de Dragoș Moldovanu (cf. p. 15).

denominație originară, a condus-o pe autoare la ideea unei discuții selective cu privire la toponimele cu etimologie incertă/controversată (în capitolul 5, vezi *supra*); proiecția, menită să reducă aspectul controversat sau ipotetic al dezbaterii etimologice din dicționarul propriu-zis și să păstreze articolele lexicografice în dimensiuni rezonabile, se concretizează într-o serie de micromonografii solid documentate, structurate alfabetic în funcție de toponimul-titlu. Valoroase sunt, spre exemplu, soluțiile formulate cu privire la toponimele *Cărăgița* (p. 27–38), *Ozana* (p. 29–30) sau *Secu* (p. 32–33). Astfel, pentru hidronimul *Cărăgița*, în capitolul menționat este propus ca etimon un antroponim feminin derivat de la *Caragea*, infirmându-se astfel opiniile anterioare cu privire la o eventuală origine est-slavă a denumirii (*Corovia*). Apoi, după o prezentare critică a etimologiilor formulate până în prezent, autoarea stabilește, credibil, că *Ozana* ar fi un toponim de tip personal, desemnând, la origine, o gârlă desprinsă din râul Neamț – numită astfel după proprietara, *Ozana*, a unui teren cu *pomăt* din Târgu-Neamț⁶, în dreptul căruia s-ar fi aflat gârla respectivă –, de unde, într-o perioadă mai recentă (căci documentele vechi nu o atestă), s-a extins la întregul curs al respectivului râu, funcționând în sinonimie cu toponimul primar (*Neamț*). În sfârșit, identificarea în documente vechi a unei sinonimii între *Secu* și *Xeropotam* demonstrează că numele grecesc al mănăstirii nu se datorează, cum se credea, actului denominativ al ctitorului, Nestor Ureche, care ar fi vrut să cinstească astfel mănăstirea omonimă de la Athos, ci este doar o traducere timpurie (a. 1604), a denumirii românești, care are la origine hidronimul corespunzător, atestat (a. 1585–1591) înainte de fondarea așezământului monahal (a. 1602).

Dar, cum identificarea configurației câmpurilor toponimice se face pornind de la nucleul polarizator, este de la sine înțeles că toponimul major *Neamțul* (p. 30–32), polarizatorul celui mai vechi și mai complex câmp toponimic al zonei, a constituit obiectul predilect al cercetării, cu beneficii majore în privința clarificării etimologiei, a evoluției toponimului și a stratificării în timp a acestui proces. Mai cu seamă în expunerea și discutarea etimologiilor avansate anterior se manifestă spiritul critic al autoarei, pusă în situația – de care se achită cu succes – de a arbitra între diverse soluții controversate. Este de remarcat, pentru pregnanța, chiar siguranța analizei, identificarea toponimului primar în numele așezării devenite târg: *Neamț*, un singular cu valoare colectivă, care se referă la colonia săsească întemeiată aici în secolul al XIV-lea (p. 32). Pornind de la acest centru de polarizare, restul elementelor, mai centrale sau mai periferice, au fost identificate și structurate în mod just, rezultând de aici foarte complexa stemă a câmpului toponimic *Neamț*, prezentată în *Anexa 1*.

Materialul – în bună măsură inedit – cules în anchete, îmbogățit cu elemente excerptate din surse documentare și catagrafice diverse și examinat în detaliu după principiile toponimiei structurale și funcționale, este prelucrat sub formă de dicționar toponimic etimologic și structural; prin elaborarea unui astfel de dicționar, autoarea se aliniază la direcția generală a școlii din care face parte, urmând un model care reprezintă un progres autentic în toponomastica românească. Configurația dicționarului, riguroasă și transparentă, include, pe lângă cuvântul-titlu, sigla punctului de anchetă, tipul toponimic (abreviat), obiectul geografic, identificat, pe cât posibil, cu exactitate, apoi un context-tip pentru toponimul-titlu, urmat de sursă (anchete sau arhive) etc.; ultimul paragraf este consacrat etimologiei. În cazul microtoponimiei, schema, minimală, se limitează la datele menționate deja, dar macrotoponimelor le corespund scheme lexicografice complexe, în care o importanță specială se acordă relațiilor structurale și cronologiei atestărilor. De un real câștig pentru toți lingviștii, în special pentru foneticieni și dialectologi, paragraful referitor la pronunție aduce informații prețioase cu privire la realizarea fonetică a toponimului vizat, prezentat (în transcriere fonetică) izolat sau în perifraze; dacă, în general, realizările fonetice astfel

⁶ Atestarea acestei stări de fapt a fost descoperită de Daniela Butnaru într-un document (a. 1663) din Arhivele Naționale, fondul Mănăstirii Neamț.

înregistrate atestă o firească încadrare a idiomurilor respective în aria nordică (nord-vestică) a grupului dialectal modovenesc, o situație mai specială, semnalată în capitolul 2 (*Cadrul istoric*) și ilustrată masiv în dicționar, este reprezentată de stratificarea diagenetională din punctul de anchetă Pipirig, care atestă „atașamentul generației mai în vârstă față de o tradiție lingvistică (aflată într-un continuum cu graiurile ardelenesti de nord-est) pe cale de extincție – ale cărei principale caracteristici sunt alterarea dentalelor *t*, *d* în poziție prepalatală [...], respectiv palatalizarea bilabialelor *p*, *b* la (*p*)*č*, (*b*)*č* –, în contrast cu adoptarea completă de către generația tânără a normelor fonetice de tip moldovenesc” (p. 12).

Apreciind efortul autoarei „atât pentru adunarea materialului prin anchete atente și repetate, cât și pentru informația documentară bogată, care i-a permis explicarea corectă a celor mai multe dintre denumirile înregistrate” (M. Ciubotaru⁷), comisia de doctorat a recomandat cercetarea de față, în cadrul ședinței publice de susținere, ca o „contribuție remarcabilă la cunoașterea structurilor toponimice populare” (D. Moldovanu⁸). În acest context, nu putem să nu evidențiem, la rândul nostru, complexitatea și valoarea cărții Danielei Butnaru, care, cu bună metodă și rezultate pertinente, reușește să scoată la lumină, pentru cercetători, o arie toponimică până în prezent insuficient cunoscută.

Luminița Botoșineanu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Carte românească de învățătură. Duminicile preste an și la praznice împărătești și la svenți mari. Cu dzisa și toată cheltuiala lui Vasilie, Voievodul și Domnul Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcită din limba slavonească pre limba românească de Varlaam, Mitropolitul de Țara Moldovei. Se tipărește cu Binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. II. Textul. Ediție îngrijită și glosarde Stela Toma. Prefață și studiu de Dan Zamfirescu, Editura „Roza Vânturilor”, București, 2011, 448 p.

A treia ediție a *Cazaniei* lui Varlaam, Iași, 1643, este propusă de filologul Stela Toma și de istoricul Dan Zamfirescu. Cercetătoare în domeniul limbii și literaturii române vechi (avându-l drept mentor în etapa formării profesionale pe Jacques Byck – autorul primei ediții științifice a *Cazaniei*, în 1943), membră a colectivului de editare a *Dicționarului limbii române*, transcriptor al textului *Istoria Ieroglifică* de Dimitrie Cantemir și al unor cărți biblice (pentru ediția jubiliară din 1988 a *Bibliiei lui Șerban* și în prima etapă a proiectului Monumenta linguae Dacoromanorum, inițiat de Paul Miron în 1987 și continuat în prezent în cadrul Departamentului de Cercetare al Universității ieșene), editor al lui Coresi (*Psaltirea slavo-română, 1577, în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*), coordonator al *Crestomației de literatură română veche* (I-II, 1984-1989) și autor al volumului *Filologie și literatură* (2002), Stela Toma este un filolog remarcabil. Ea ar fi realizat, prin aplicarea și corectarea mănuierei a principiilor de transcriere filologică ale școlii filologice bucureștene, versiunea textuală a *Cazaniei* lui Varlaam, la un nivel foarte bun în raport cu exigențele actuale, dacă nu ar fi acceptat strategia de editare a lui Dan Zamfirescu, pe care constatăm că

⁷ În referatul prezentat cu ocazia ședinței publice de susținere a tezei de doctorat.

⁸ În referatul alcătuit, ca membru al comisiei, cu aceeași ocazie.

a admis-o tacit, în schimbul „bucuriei” de a vedea tipărit textul la care a lucrat o bună bucată de timp. Vom reveni cu câteva observații asupra acestei opțiuni de editare.

Tipărit în format *in quarto* cu oglindă de pagină mare (61 x 86 cm) și însumând 448 de pagini, volumul conține textul integral al lui Varlaam, în următoarea succesiune: *Stihuri la stema domniei Moldovei, Cuvânt împreună cătră toată semenția românească, Smeritul arhiepiscop Varlaam și Mitropolitul de Țara Moldovei, cuvânt cătră cetitoriu*, 54 de predici duminicale și la alte sărbători, 21 de predici intitulate *Praznicele lunilor preste an, împărătești și svenți mari*, și *Glosarul* editoarei, dispus pe 9 pagini. Surprinzător este să remarcăm că, după textul lui Varlaam, autorii acestei ediții au anexat textul *Mucenicia Sfântului Ioan cel Nou* de Grigorie Monahul și Prezviteru la Marea Biserică a Moldovlahiei, în versiunea românească a episcopului Melchisedec Ștefănescu, revăzută de regretatul slavist Gheorghe Mihăilă. Acest text cuprinde 5 file, împreună cu notele de subsol, constituite din explicațiile editorilor și din adiționarea unor comentarii excerptate din opere istorice, lexicoane, tratatul de istoria credințelor al lui Mircea Eliade. Editorii nu au specificat dacă trimiterile biblice din acest subsol aparțin textului original slavon, traducerii lui Melchisedec sau lor înșiși. Opțiunea de a dispune acest text ca o anexă la volumul *Cazaniei* nu ni se pare acceptabilă din cel puțin trei motive: 1. titlul ediției de față nu menționează existența a două texte distincte; 2. nu este foarte clară legătura logică dintre textul lui Varlaam și cel inedit; 3. reeditarea textului slavon al monahului Grigorie, în versiunea românească a episcopului Melchisedec, riscă să nu beneficieze de impactul dorit în spațiul filologic actual.

Volumul este însoțit de 10 file capsate ca un program sau o anexă volantă, cuprinzând pe prima pagină titlul *Carte românească de învățătură* și o frază bombastic-encomiastică semnată de Dan Zamfirescu (*volum consacrat cărții ce a făcut Duhul Sfânt să vorbească în limba neamului românesc; ... cultura noastră și poporul ce a creat-o*). Paginile următoare reproduc pe cele din volumul propriu-zis, prilej de a reciti o frază de mulțumire pentru susținătorul financiar, în același stil encomiastic inadecvat și penibil și așezată într-un nepotrivit ancadrament cu motive vegetale. Paginile V-XV din această anexă volantă se intitulază *Cuvânt către cititorul de azi* și sunt o introducere la proiectatul volum I al prezentei ediții, despre care nu se comunică în ce fază de lucru se află. Pe ultima filă, există cuprinsul „viitorului” volum, cu numere de pagini specificate în dreptul titlurilor, ajungându-se până la cifra de 480! Accente patriotard-apologetice (*IV. Mitropolitul Varlaam și „cutezanța sintezei”, IX. „Strălucitoarea tălmăcire” a Evangheliei, În loc de concluzie: Geniul religios al Sfântului Ierarh Varlaam și creștinismul românesc, Addenda: Mucenicia Sfântului Ioan cel Nou – scrierea de început a literaturii românești*) imprimă semnificației ediției de față aerul provincial și perimat al unui gest cultural protocronist. Tehnoredactarea computerizată și concepția grafică a lui Cezar-Octavian Diță păcătuiește prin încărcarea paginii de gardă cu mai multe fonturi și formaturi. În schimb, facsimilele primelor două pagini ale ediției princeps sunt corect inserate. Disponerea textului propriu-zis în oglinda paginii este corespunzătoare, fiind corect și vizibil marcate paginile originalului, cu mențiunea *v* (*verso*) și *r* (*retro*).

„Concepția” editorială aberantă a lui Dan Zamfirescu, prin care se compromite în mare parte lucrul filologului transcriptor, este etalată în anexa volantă, în cadrul unui *Cuvânt către cititorul de azi*: ediția de față ar fi făcută să se adreseze tuturor vârstelor limbii românești; în acest sens, coeditorul pune următoarea condiție: pe „transcrierea cu maximă fidelitate a tipăriturii din 1643 [...], ca patron al editurii în care apare și nu chiar străin eu însumi de îndeletnirea cu scrisul nostru vechi – să-mi îngăduie ca peste această riguroasă operație a dănsiei să intervin fără scrupule, atunci când va fi cazul, spre a da textului cursivitatea pe care Mitropolitul Varlaam i-ar fi dat-o dacă ar fi publicat-o astăzi” (p. XII). Trecând peste aspectul prolix și bombastic al acestui pasaj, ca și al majorității celorlalte fraze, semnalăm ca foarte originală această concepție a lui Dan Zamfirescu. Întâlnită eventual în atelierile literare de tip *creative writing*, ea nu poate, în cazul de față, decât să

Le manuscrit (no. 504, du fond « Manuscrits » de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine) qui se trouve à la base de l'ouvrage est, en fait, à sa deuxième apparition. Il a été édité pour la première fois sous le nom de *Condica Liuzilor*, dans les volumes VII et VIII de l'ouvrage *Uricar* de Theodor Codrescu, mais avec beaucoup d'inadvertances générées non seulement par une lecture inexacte du texte, dans certaines situations – par exemple, les villages *Baia* et *Bogata* ont été lus *Baia Bogata* –, ou, dans d'autres situations, par la rédaction erronée de certaines dénominations (des rangs de boyards, des localités), mais aussi par son partage inadéquat. Tous ces aspects sont clarifiés par l'auteur de la nouvelle édition dans l'*Introduction* (p. 5, 9 et 10).

En outre, l'*Introduction* – très détaillée – nous informe et clarifie, dans ses quatre sections, chaque partie abordant un sujet différent, toutes les questions qui se posent à propos du manuscrit mentionné. Ainsi, dans la *Présentation du document* (p. 6–10), il est décrit tant du point de vue technique (format, nombre de pages, moyen de conservation etc.), que du point de vue de sa structure. Une première partie est constituée d'un tableau où ont été inscrits, numériquement, les contribuables de chaque village (et les montants qu'ils doivent payer, individuellement, par groupes, par villages et puis cumulés à la fin des régions), les personnes exonérées du tribut, les noms de la province et du district, le nom du maître ou des exonérations des tributs (boyards, monastères, d'autres personnes), ainsi que les principales préoccupations des gens ou des appréciations concernant la terre cultivable qu'ils détenaient. La deuxième partie comporte une liste récapitulative de toutes les personnes – « boyards, monastères, épouses des boyards, turcs et autres » – qui exonéraient les serveurs des tributes.

La deuxième section, *Circumstanțele și modul în care a fost redactată lucrarea «Condica Vistieriei»* [‘Les circonstances et la manière dans laquelle l'ouvrage «*Condica Vistieriei*» a été rédigé’] (p. 11–22), nous familiarise avec les circonstances historiques dans lesquelles il a été conçu. La fiscalité excessive du début du XIXème siècle a déterminé le nouveau souverain de la Moldavie, Alexandru Constantin Moruzi – à l'intervention de la Russie, mais aussi selon la disposition de la Porte, qui avait donné un ordre concernant les taxes des résidants et les obligations des Principautés face au pouvoir souverain –, à solliciter aux boyards du *Divan* un nouveau règlement du tribut, en leur demandant d'établir un montant moindre et équitable « pour tous les contribuables ». C'est pourquoi ceux qui collectent les tributs et les préfets ont reçu la charge de compléter les tableaux, tant que possible, avec toutes les personnes imposables et on a aussi préparé un livre royal, pour expliquer, aux contribuables soumis à la nouvelle taxation, les montants et le moyen de payer. Malheureusement, finalement le tribut perçu n'a pas baissé, mais au contraire: le prince et les boyards ont maintenu le même quantum, « masquant, en même temps, une série de taxes supplémentaires » (p. 15).

Du *Conținutul Condicii Vistieriei Moldovei din anul 1803* [‘Contenu de l'ouvrage «*Condica Vistieriei Moldovei la 1803*»’] (p. 22–38), les chercheurs peuvent extraire aujourd'hui des informations importantes, concernant: a) la division administrative du pays (21 régions, divisées en districts et ceux-ci en villages, parmi lesquels: 962 villages des boyards, 373 villages des monastères, 553 villages des paysans libres, 2 villages royaux et autres 104 villages n'ayant pas de propriétaire); b) le degré de développement des foires et des villes et la composition de la population urbaine (31 foires et villes avec des habitants s'occupant plutôt avec l'agriculture qu'avec le commerce); c) les catégories des personnes (contribuables, personnes exonérées de l'impôt – différents serveurs, hiérarques, diacres, boyards, contribuables privilégiés –, dignitaires destitués, contribuables payant un certain impôt consistant en un montant fixe qui pouvait être payé en quatre versements annuels; à côté des Moldaves, dans les listes on a enregistré de nombreux Serbes réfugiés, des Juifs ayant certaines privilèges, des Russes du Sud, des Arméniens etc.); d) l'économie de la Moldavie (les occupations des contribuables – en particulier des agriculteurs, viticulteurs, pomiculteurs, éleveurs, travailleurs dans des exploitations forestières des régions montagneuses – et leur état matériel).

La dernière section, *Ediția de față a «Condicii Vistieriei Moldovei din anul 1803»* [La présente édition de l'ouvrage «Le registre de la trésorerie de la Moldavie en 1803»] nous offre, aux pages 38–40, des données concernant la présente édition. L'éditeur nous explique la raison pour laquelle il a considéré nécessaire à rééditer la forme originale du manuscrit (et non pas le manuscrit de Theodor Codrescu), ainsi que les modifications (particulièrement d'ordre phonétique) ou les compléments (certaines dénominations des rangs des boyards et certains noms ont été complétés, les montants erronés ont été recalculés etc., raison pour laquelle il y a, au sous-sol, de nombreuses notes) qu'il a opéré sur le texte. En outre, pour faciliter l'utilisation du matériel, il a considéré nécessaire de préparer un *Indice de nume si de locuri* ['Index de noms et d'endroits'] (p. 339–409) et un *Glossaire* (p. 410–415), où on trouve les explications des certains termes spécifiques pour la période envisagée.

Le recensement proprement-dit (p. 43–337) comporte aussi un nombre de cinq annexes concernant *Așezarea birului ce s-au făcut la zi întâi octomvrie a anului 1804* [L'établissement du tribut au premier octobre 1804 (p. 328–332)], *Numărul birnicilor și suma birului pe un an în Conдика Vistieriei și în documentul pentru așezarea birului* [Le nombre des contribuables et le montant du tribut par une année dans Conдика Vistieriei et dans le document pour l'établissement du tribut (p. 333)], *Numărul și felul satelor, după stăpânii lor* [Le nombre et le type des états, selon leurs maîtres (p. 334)], *Categoriile de sate după întinderea locului de hrană pe moșii* [Les catégories des états selon l'allongement du lieu de nourriture par terraines (p. 335)], *Numărul birnicilor, dajnicilor și cei scutiți de dări* [Le nombre des contribuables, des personnes imposables et des personnes exonérées de dettes (p. 336–337)].

Bien qu'il y ait une série de manques (la manque des chiffres finaux pour la région de Putna, le nombre incomplet des Juifs dans la région de Suceava, le nombre incomplet des contribuables dans la région de Soroca etc. – peut-être parce que l'application de la nouvelle imposition a été différée d'une année et, ainsi, finir le travail n'était plus pressant et l'objectif principal des comptables et des administrateurs non plus), *Conдика...* «est le premier document comportant des informations qui, compte tenu de l'objectif de sa composition, peuvent être considérées proches de la réalité; des informations concernant le nombre des contribuables imposés et de ceux qui étaient exonérés de payer le tribut, par catégories fiscaux, des villages et foires, de toute la Moldavie, au début du XIXème siècle » (p. 38). En outre, au-delà du fait qu'il offre des informations sur l'économie, les occupations des gens, l'administration etc., à partir de ce riche inventaire de noms des personnes et des endroits on peut réaliser des études d'anthroponomie et toponymie historique.

Iustina Burci
Académie Roumaine
Institut de Recherches en Sciences Socio-Humaines
«C.S. Nicolăescu-Ploșor», Craiova
Roumanie

Nicolae CONSTANTINESCU, Folclorul, cum poate fi înțeles. Studii și articole de etnologie românească: 1968-2008, ediție, rezumat în limba engleză și postfață de Ioana-Ruxandra Fruntelată, București, Editura Universității din București, 2011, 341 p.

Folclorul, cum poate fi înțeles. Studii și articole de etnologie românească: 1968–2008, cu o postfață de Ioana-Ruxandra Fruntelată, volum omagial apărut la Editura Universității din București, 2011, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani a Profesorului

Nicolae Constantinescu, reunește un număr însemnat de contribuții științifice consacrate folclorului literar. Nicolae Constantinescu, născut în 1941, unul dintre elevii de suflet ai Prof. Mihai Pop, s-a format ca cercetător în deceniul șapte al secolului trecut, bucurându-se de deschiderea intelectuală pe care o oferea pe atunci un grup de mentori între care se mai aflau Al. Rosetti, Solomon Marcus, ocazional și Tudor Vianu sau Octav Onicescu, cu toții susținători ai „Cercului de poetică și stilistică” de pe lângă Institutul de Etnografie și Folclor, loc de dezbateri a noilor concepte și direcții de studiu în sfera literaturii. Timpul dezbaterilor teoretice a fost dublat de investigațiile de teren, nu puține, nici superficiale, ci imersiuni adevărate în cultura tradițională a unei comunități, un spațiu în care aveai ocazia să confrunți rezultatele lecturii cu realitatea. Și, nu în ultimul rând, câte o carte de specialitate, apărută undeva departe, de negăsit în Biblioteca Academiei, pe care același profesor Pop ți-o strecura în mână, fără o vorbă, doar închizând tainic ochii. În contextul cursurilor din amfiteatrul facultății, al discuțiilor din seminarii și lecturilor prin care treceau toți, plonjonul în studiul folclorului s-a făcut firesc. Abia târziu, după mulți ani, cel care a avut parte de astfel de cadru și de îndemnuri, își dă seama cât de important a fost rolul celor câțiva din generația care l-a precedat. Ceea ce lași în urmă este și contribuția lor. Nu e de mirare că fostul elev a rodit.

Două par să fie temele preferate de cercetare ale lui Nicolae Constantinescu: definirea conceptelor și încorporarea experienței cotidiene în discursul narativ tradițional.

Definirea culturii, – pornind, bunăoară de la A.L. Krober, care observa că aceasta include vorbirea, credințele, arta, tehnologia, legile și este caracteristică exclusiv ființelor umane –, face posibilă o mai bună circumscriere a ceea ce numim cultură tradițională. De folos poate fi și una din încercările de definire oferite de Michel Leiris: “From the psychological point of view, the culture of a given society is the sum of the ways of thought, reactions and habits of behaviour acquired by its members through teaching or imitation and more or less common to all of them” (*Race and Culture*, UNESCO, Paris, 1951, 22). Din punct de vedere psihologic, cultura unei societăți este suma modurilor de gândire, a reacțiilor și practicilor comportamentale rezultate din învățare sau imitație, mai mult sau mai puțin comune tuturor.

Manifestările folclorice cuprind o masă uriașă de fapte, care includ narațiuni, versuri, gesturi, dansuri, adeseori însoțite de muzică, produse în cadrul comunității, într-un timp sacru sau profan. Fiecare dintre ele are propria sa istorie, evoluție, variabilitate; în diacronie, ele pot îndeplini o funcție magică, ceremonială sau estetică, nu neapărat în această succesiune. Este utilă de aceea definirea tuturor acestor componente, fie că este vorba despre basm, povestire istorică sau legendă urbană. O operație complexă, asupra căreia trebuie să te apleci stăruitor. Cele trei componente ale volumului, *Teorie și concepte*, *Fișe pentru un dicționar de folclor* și *Naratologie* sunt consacrate în bună parte acestor investigații.

Formată în cursul veacurilor, cultura populară influențează și este influențată de culturile popoarelor învecinate. Numai așa ne putem explica prezența în basme a unor motive epice comune la popoare care nu s-au aflat vreodată în contact unele cu altele, sau formule de descântec culese în zilele noastre aproape identice cu cele din *Cartea morților*, din secolul al XV-lea î.e.n. Asemenea schimburi sau împrumuturi pot fi întâlnite pretutindeni în lume. E de ajuns să amintim aici că muzica populară din Andaluzia este rezultanta unor asemenea îngemănări între folclorul local spaniol și cel arab, după cum jazzul este un supraviețuitor al culturii africane transmise, prin sclavii transportați peste ocean, în America. Contacte similare pot fi surprinse între literatura populară și cea cultă. Precedând creația cultă, literatura populară a fost percepută multă vreme drept model de urmat. În spațiul nostru cultural, versificația de tip popular poate fi întâlnită în literatura cultă până către mijlocul secolului trecut. Motive ale eposului folcloric au fost preluate de scriitorii clasici ca Sadoveanu (*Baltagul*), Blaga (*Meșterul Manole*) etc. După cum structura basmului popular a fost continuată în așa numitele basme „de autor”. Preluări în noi forme culturale și interpretări ale folclorului continuă să aibă loc pretutindeni în lume, în filme (*Cinderella*),

desene animate (*Little Red Riding Hood*) etc. În același timp, folclorul este supus unor neconținute schimbări. Amploarea și structura manifestărilor ceremoniale este determinată de mentalitatea consumatorilor, iar aceasta suferă transformări. Ca și ocaziile de interpretare a pieselor populare. Ultimele decenii au cunoscut o creștere spectaculoasă a interesului pentru folclorul creat în lumea orașului, îndeosebi pentru bancurile, anecdotele, legendele urbane. Nicolae Constantinescu este între primii folcloriști care au definit aceste forme culturale și le-a plasat în contextul literaturii populare tradiționale.

Includerea experienței personale a unui povestitor în cuprinsul unui text narativ cu conținut fabulos a devenit vizibilă în deceniile din urmă – consecință a apariției mijloacelor mecanice de înregistrare și publicării ulterioare a versiunii integrale a textului. Comentariile au devenit astfel pentru întâia dată parte componentă a basmului. Cele mai multe privesc experiențe traumatice sau neobișnuite trăite de povestitor, îndeosebi al celor care au luat parte la al doilea război mondial; uneori sunt doar simple observații de viață modernă. Nu sunt puține situațiile în care naratorul folosește termeni sau expresii care nu fac parte din limbajul obișnuit al basmului.

„Într-o bună zi face o ședință mare zmeii toți și încep o consfătuire între ei sus. (...) Zis și făcut! Convoacă o ședință jos, la zmei, ca mâine dimineată trebuie să se prezinte toți la ietajul al nouăzeci și noulea pentru ședință” (N.C., 242, apud Robea, *Basme populare românești*, 1988, 20–21);

„Și noi te punem într-o macara, într-o cutiuță, te mânăam cu macaraoa-acolo, sus la ea!” (Bârlea, *Antologie de proză populară epică*, II, 1966, 204);

„A ajuns iei într-o pustietate – că iera lume foarte puțină pă vremurile-alea – încât a isprăvi(t) hrana și-a ajuns dă mânca frunză – încât am mâncat și ieu, în Germania, și melci cruzi, dă-mi făceam clăbuci la gură, dă foamete...” (Bârlea, *idem*, II, 161).

Unele comentarii sunt revelatorii pentru biografia povestitorului, interesante pentru modul în care o schemă epică de tip fabulos poate evoca momente dramatice încercate cândva în trecut. Altele, în sfârșit, sunt expresia conectării naratorului la lexicul și formulele stereotipe ale epocii. Nu puține sunt „burți” în structura narativă a poveștii. Nu avem nicio îndoaială că cei care au cules povești înaintea apariției casetofonului și camerei video au auzit ei înșiși asemenea comentarii. Unii dintre ei, Grimm sau Afanasiev, de pildă, au preferat să renunțe la ele pentru a nu altera structura compozițională a narațiunii. Nu au lipsit însă situațiile, cum observă autorul, când povestitorul din mediul rural s-a simțit atras de viața orașului, de animație, târg, reclamă, tocmele, le-a făcut parte a poveștii, iar culegătorul le-a acceptat și le-a inclus în textul oferit cititorului.

Se poate vorbi, de asemenea, despre pierderea caracterului ceremonial al unor manifestări. Studiul „Folclorul – cum poate fi înțeles”, îi dă prilejul lui N. Constantinescu să citeze un astfel de caz, aș spune extrem, textul unui „Plugușor” modern: „Aho, Ahooo!/ La mulți ani, boieri, cu bine!/ Bine seara n-o nserat./ Noi cu plugul ne-am luat/ C-așa-i în lume lăsat/ Să arăm o brazdă, două,/ Și să punem pâine nouă;/ (...)/ Ia mai roată, măi flăcăi/ Și la stânga trei bățai/ Tot mai îndemnați măi, hăi, băi!/ D-ta gospodină de casă,/ Ia poftim pân' la fereastră/ Și nu sta așa mâhnită/ Că ți-i fata urâtă/ Și nu vin pețitori în casă/ Să se așeze la masă...”

Așa cum se știe, „Plugușorul” este cel mai reprezentativ obicei din complexul de manifestări din ciclul sărbătorilor de An Nou. El implică nu numai un grup, o „ceată” de performeri, recuzită specifică, ci și un text care, în formele lui vechi, cuprinde descrierea momentelor muncilor agrare, de la arat și semănat la coptul pâinii și răsplătirea colindătorilor. Procesul de pierdere a caracterului ritual al ceremonialului se extinde uneori asupra tuturor acestor componente. În cazul textului citat nici nu mai putem spune că este vorba despre o colindă a „Plugușorului”. Mai mult, lucru de neconceput, în textul parodic este încorporată o strigătură satirică ofensatoare la adresa unui membru al familiei colindate. Nu este exclus ca în viitorul apropiat folcloriștii să fie tot mai frecvent martorii unor procese

de pierdere a ceremonialului de tipul celui semnalat. Ne putem întreba, așa cum o face autorul însuși, care va fi destinul culturii populare în contemporaneitate, în condițiile globalizării care cuprinde toate aspectele vieții, inclusiv cea a culturii tradiționale. Preluarea sărbătorii St. Valentine's Day în condițiile existenței sărbătorii tradiționale a Mărțișorului ne oferă o informație. Dar răspunsul definitiv la această întrebare și la altele asemenea ni-l vor da antropologii generației viitoare.

Volumul omagial apărut întru cinstirea Profesorului Nicolae Constantinescu caută răspuns tocmai la aceste întrebări. El merită de aceea citit.

Constantin Eretescu
*Rhode Island School of Design, Providence, Rhode Island
SUA*

Ioana COSTA, Papirus, pergament, hârtie. Începuturile cărții,
București, Editura Humanitas, 2011, 168 p.

Avem în față o carte provocatoare prin erudiție și prin structura discursului, care conduce cititorul pe drumul papirusului, al pergamentului și al hârtiei, sau, altfel spus, pe drumul către text. Același este și drumul filologului antic și medieval, anonimul care a conservat autenticitatea și corectitudinea textelor pe care se fundamentează cultura europeană. Cum evoluția culturală a omenirii relevă și certifică importanța capitală a textelor ca reflex al vieții și ca dispunere în simultaneitate a faptelor istorice, este de la sine înțeleasă însemnătatea cultivării vigilenței pentru conservarea semnelor verbale și pentru întemeierea permanentă a tradiției textuale. Antichitatea a creat și a transmis, printre alte paradigme ale civilizației și intelectualității, și acest model hermeneutic al fixării unui text ca primă formă a interpretării sale.

Volumul Ioanei Costa, profesoară de filologie clasică la Universitatea din București, traducător și comentator ea însăși al unor importante texte din tradiția greco-latină, a fost publicat de Editura Humanitas într-o frumoasă formulă grafică, cu viniete la început și sfârșit de capitol și cu 15 imagini ilustrative pentru subiectul tratat. Acest contact vizual cu cartea contribuie la inducerea sentimentului că putem atinge, virtual, fila unui codex pe pergament, caligrafiat impecabil în Evul Mediu timpuriu. Fragmentul de manuscris grecesc de prin anii 800, reprodus pe copertă, este atât de perfect, încât poate lăsa unui neinițiat impresia că a fost imprimat de o mașină modernă. Dimensiunea paratextuală a volumului se întrește așadar cu ilustrațiile menționate, destinate să reamintească cunoscătorilor cât de mult datorează modernitatea vechilor copişti și filologi, dar și să capteze atenția tinerilor cititori potențiali, propunându-le o cale de inițiere în istoria primelor texte și biblioteci. Cum și cu ce scop s-a născut această carte, aflăm înainte de a o deschide, pe ultima copertă, citind un elogiu *sui-generis* adus filologiei clasice, știință și artă în același timp, prin existența căreia s-au păstrat și apoi s-au înmulțit prin ediții succesive toate textele vechi pe care le cunoaștem.

Dimensiunea formativ-epistemologică a cărții profesoarei Ioana Costa este subliniată de structurarea tripartită a problematicii prezentate: A. *Constituirea textelor*, B. *Transmiterea textelor*, C. *Păstrarea textelor*. Primul capitol se prezintă ca o incursiune savantă în istoria termenului *filologie*, pornindu-se de la sensul de 'dispută teoretică' actualizat la Platon, până la diversele specializări semantice care prezentau, în funcție de secol și școală, sensurile de 'gramatică', 'tehnica cercetării' sau 'critica textului'. Ni se reamintește faptul că filologia se conturează ca o disciplină mai strictă în marile biblioteci ale Antichității, la Alexandria și Pergam, unde bibliotecarul alexandrin Eratostene, cel dintâi filolog, deschide șirul celor care își vor face o preocupare constantă din compararea variantelor aflate în circulație pentru a

reface textul original. De aici până la sensul actual de ‘comentariu textual și tehnica editării textelor’ nu se înregistrează un salt spectaculos decât în ceea ce privește instrumentele concrete de lucru. Filologul modern rămâne același cunoscător perfect al limbilor în care sunt scrise textele, dispunând de toate cunoștințele de fonetică, etimologie, lexicografie, gramatică, retorică, pentru a identifica specificul și caracteristicile unui text. Autoarea explică de ce, prin copiere, se ajungea la variante corupte, cum se mânuiau sulurile de papirus, cum scrierea era continuă, cu diverse și complicate prescurtări, cum biblioteca Muzeului din Alexandria implica o muncă imensă, datorată cantității enorme de texte, care trebuiau organizate, supuse filtrului filologic, uniformizate, prin operația de transliterare potrivit normei ortografice ioniene. Informații despre bibliotecari-filologi faimoși, (Zenadotos, Apollonios din Rodos, Eratostene, Aristofan și Aristrach), despre existența unor codexuri cu opere de Platon sau Menandru, referirile la codicele *Venetus* al Iliadei, la beneficiile papirologiei, detaliile despre sulurile de papirus, preluate din Pliniu cel Bătrân, datele despre prelucrarea filelor de pergament sub formă de codex, despre procesul translației de pe suluri de papirus pe foile de pergament – cu pierderi mari în selecția operată –, toate acestea transmit cititorului sentimentul de confort în fața unui lucru bine făcut. Exemplele abundente din autori și din opere greco-latine concretizează în plus excursul teoretic. Apreciem și cele două *indices*, un *index nominum* și un *index rerum*, care asigură un supliment de caracter instrumental acestei „mici” enciclopedii despre cartea antică. Dacă unele date despre instrumente și materiale de scris sau despre formele și dinamica textelor antice cititorul actual le poate citi și în alte lucrări recent apărute în limba română (cum ar fi: Martyn Lyons, *Istoria cărților*, traducere din limba engleză de Ștefania Ferchedău, București, Editura Art, 2011), notele de paleografie internă (cu aplicații pentru *scriptio continua*, scrierea capitală, unciala, abreviații și notații etc.) sau interrelaționările între monumentele artistice și operele literare, cu care începe cel de-al II-lea capitol, subliniază individualitatea autoarei. Dincolo de cultura și competențele profesionale puse la lucru fără emfază, Ioana Costa transmite încă un mesaj necesar, acela că și în zilele noastre cartea, indiferent de suportul ei fizic, ar trebui să respecte criteriile acurateței filologice, indiferent de domeniul de referință al textului editat. În plus, filologul român de astăzi, cunoscând și asimilând lecția filologiei antice, ar avea un impuls și o bază teoretică mai solide în realizarea numeroaselor ediții critice ale operelor autorilor români clasici și moderni, ca să nu mai vorbim de zecile de rafturi de texte manuscrise din secolele al XVII-lea – al XIX-lea, multe inedite, care așteaptă să vadă lumina tiparului. Activitatea filologului român de astăzi este cu atât mai responsabilă și mai dificilă, cu cât el are de prelucrat manuscrisele românești din secolele al XVI-lea până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, transpunându-le din alfabetul chirilic original în ortografia modernă pe baze latine, spre a le face accesibile unui public mai larg.

Revenind la capitolul al II-lea al cărții de față, atenția ne-a fost atrasă de distincția dintre tradiția directă și cea indirectă a textului; prima este furnizată de papirisuri, codice, inscripții, a doua este reprezentată de citările unui text în alte opere, precum gramatici, retorici, florilegii, lexicoane, enciclopedii, traduceri, excerpte, epitome, scholii, chiar parodii sau aluzii elogioase. Pentru toate aceste cazuri, Ioana Costa aduce destule și instructive exemple: de pildă, „lirica greacă, elogiată în toată Antichitatea, a ajuns până la noi doar prin filtrul gustului literar, al modei care a generat culegerea cunoscută acum sub numele de *Anthologia Palatina*“ (p. 73) sau versiunea grecească a *Bibliei*, numită *Septuaginta*, este utilă pentru clarificarea textului original, ebraic al *Vechiului Testament* și constituie o bază a traducerii *Bibliei* în limba latină. Alt exemplu: „Asconius, în comentariul pe care îl face la *Pro Milone* al lui Cicero, nu dă citatele în întregime, ci indică numărul rândului. Confruntând comentariul cu textul, constatăm că la începutul textului nostru au dispărut cam opt rânduri. Asconius comentează un pasaj care astăzi nu mai există” (p. 79).

Este importantă și utilă de reținut, de asemenea, descrierea analitică efectuată de autoare celor trei momente distincte ale criticii textului: *recensio*, *examinatio* și *emendatio*. Prima se referă „la luarea în considerație a tuturor mărturiilor care servesc la reconstituirea unui text”. Pentru critica de text în vremea noastră, Ioana Costa consideră că sunt esențiale regulile formulate de Maas, concise și limpezi. Examinarea este un parcurs complex și, în linii mari, ea compară, stabilește cea mai bună tradiție, remediază coruperile prin conjecturi, delimitează deteriorările, întocmește cataloage cu greșeli, dispuse pe tipuri și clase în funcție de perioadele istorice, caracteristicile scrisului și alte multe determinări. A treia operație, emendarea, are ca scop corectarea erorilor rămase și alcătuirea textului; autoarea oferă exemple de lucru pe secvențe de text din Eschil, Plaut, Vergiliu, Cicero, Horațiu ș.a., explicând cauzele frecvente ale unor erori: transpoziția de cuvinte, de versuri, omisiuni de litere, înglobarea în text a unor glose, despărțirea în cuvinte, accentuarea inexactă, greșeli de copist, cuvinte greșit transcrise, desinențe, cifre și linii interpretate greșit, numele proprii mutilate, erori de dictare, interpolări etc. Validitatea recurgerii la operațiile filologice menționate în câmpul edițiilor de text este subliniată și într-o o altă lucrare recentă: Pietro Beltrami, *A che serve un'edizione critica? Leggere i testi della letteratura romanza medievale*, Bologna, Il Mulino (collection *Itinerari. Filologia e critica*), 2010, o introducere în filologie ca știință a editării textelor și o pledoarie pentru indispensabilitatea acestei științe în înțelegerea tuturor textelor.

Cel de al treilea capitol al lucrării Ioanei Costa, intitulat *Păstrarea textelor*, discută despre dezvoltarea comerțului de carte în Antichitate, despre bibliotecile personale și cele publice, despre întemeierea institutelor de tip academic, despre nomenclatura codicelor latinești și grecești, adăpostite de bibliotecile Vaticană, Laurențiană, Marciană, Biblioteca Națională din Paris, Biblioteca Muzeului Britanic din Londra, biblioteci din Viena, München și Leiden, acestea fiind cel mai bogate deținătoare de texte antice, medievale și de ediții princeps. Un alt loc de păstrare a textelor este reprezentat de bibliotecile universităților „moderne”. Intrând în sfera Scolasticii, autoarea își creează prilejul de a-l evoca pe Abelard, ca prototip al magistrului medieval, și pe împăratul Frederic Barbarossa, ca model al puterii care ocrotea, pe la 1155, profesorii și studenții din universități. Excursul pe această temă prezintă noua viață pe care o trăiesc textele antice, integrate în cele două momente fundamentale ale didacticii universitare: lecția și disputa. Alte coordonate ale dinamicii vieții universitare, oglindite prin sensul unor cuvinte precum *studium*, *magistri*, *doctores*, *bedellus*, pot aduce clarificări în mintea multor intelectuali ai prezentului imediat.

Nu putem încheia fără a remarca consistența celor câtorva pagini sintetice despre edițiile de texte și despre distincția între *ediția princeps* și *ediția clasică*; multe dintre aceste ediții filologice de nivel înalt se află acum în biblioteci digitale on-line, contribuind astfel la supraviețuirea culturii filologice clasice.

Lucia-Gabriela Munteanu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România

Elena DĂNILĂ, **Probleme de gramatică a limbii române**, București, Editura Academiei Române, 2011, 226 p.

Cercetătoare la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, la departamentul de lexicografie, în cadrul căruia participă la redactarea „Dicționarului limbii române” (DLR), angajată și în alte proiecte filologice, cum ar fi cel vizând realizarea unui

corpus lexicografic românesc în format electronic și cel de editare a *Bibliei de la București* („Monumenta linguae Dacoromanorum”), Elena Dănilă continuă în volumul de față un demers început prin teza sa de doctorat. În mod programatic, autoarea propune o serie de explicații asupra unor probleme de gramatică românească, pornind de la câteva soluții terminologice și metodologice ale mentorului său, profesorul Corneliu Dimitriu. De la Corneliu Dimitriu Elena Dănilă preia, de exemplu, fără nici o rezervă critică, ideea (și implicit sintagma terminologică) de *gramatică modernă clasică* sau *de tip clasic*. Suntem de părere că propunerea lui Corneliu Dimitriu nu poate fi acceptată, datorită evidentei contradicții logice pe care o conține. Încercarea Elenei Dănilă de a o prezenta ca pe o direcție de cercetare validă nu reușește să aducă clarificările așteptate: „Gramatica modernă de tip *clasic* nu este omogenă; o dovadă este multitudinea de orientări din ultimele decenii, ceea ce scoate în evidență dezideratul ajungerii la o analiză fără rest a înfinității *faptelor de limbă* din perspectiva acestui tip de gramatică” (p. 13); sau: „În gramatica de tip *clasic* a limbii române există o multitudine de elemente *teoretice* mai vechi sau mai noi, *generale* sau *speciale*, care, principial, privesc fapte de limbă, mai vechi sau mai noi, care *ar putea și ar trebui* să constituie obiectul unor demersuri speciale” (p. 15).

În cele 226 de pagini ale lucrării sale, bine echilibrate din punct de vedere cantitativ în raport cu tema tratată, Elena Dănilă ia în discuție probleme importante și interesante, cum sunt *îmbinările de cuvinte*, *negația și afirmația*, *raportul sintactic de incidență*, *anacolutul*, *circumstanțialele de excepție și de opoziție*, *vocativul de adresare inversă*, *sinonimia lexicală*, *morfologică*, *sintactică*. Formularea concluziilor, rezumatele în franceză și engleză, bibliografia, lista izvoarelor și a numelor relevă temeinicie și acribia tehnică specifică filologului de formație.

Credem că intenția Elenei Dănilă de a încerca să se apropie de o gramatică a vorbirii este bine-venită și laudabilă. În acest sens, cele câteva trimiteri la teoria lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu reprezintă preluări corecte ale unor definiții referitoare la normă, limbaj, vorbire, limbă funcțională, limbă istorică. Aplicațiile creatoare și dezvoltările personale ale autoarei sunt însă, deocamdată, timide. Atunci când încearcă să formuleze un punct de vedere personal, ideea autoarei nu reușește întotdeauna să fie destul de clară, ca în pasajul următor: „Din punctul nostru de vedere, în distincția pe care o avem în vedere, înțelegem *limba* ca *limbă istorică*, adică acea limbă care aparține unui popor, unui grup etnic, care îl definește într-o anumită măsură (de exemplu, româna, franceza, spaniola etc.)” (p. 19). Conceptul coșerian de *normă*, sintetizat în linii mari la p. 96, este corect aplicat în discutarea situației anacolutului în planul corectitudinii sau al greșelii, în raport cu norma (p. 97). În introducerea la capitolul *Îmbinările de cuvinte în limba română*, autoarea propune câteva sintagme terminologice, pe care nu le putem considera operaționale. Dorind să sublinieze perspectivele din care este evaluat un cuvânt, ea le formulează astfel: „În acest capitol avem în vedere atât distincția *cuvânt sintetic* vs. *cuvânt perifrastic* vs. *cuvânt cu determinare obligatorie*, cât și diferențierea, dar și întrepătrunderea conceptelor *cuvânt fonetico-lexical* – *cuvânt morfosintactic*” (p. 18).

Citarea unor lucrări de referință pentru istoricul fiecărei teme cercetate este o strategie curentă în lucrările de acest tip și este aplicată de autoare în mod consecvent, uneori cu rezultate satisfăcătoare (se arată, de pildă, contribuțiile lui Nicolae Drăganu, ale Mioarei Avram, ale lui Dumitru Irimia sau Corneliu Dimitriu, referitoare la conceptul gramatical de *rest*; pentru conceptele de *afirmație* și *negație* se fac trimiteri sustenabile, inclusiv la unele poziții formulate în noua gramatică a Academiei). Alteori, rezultatele sunt însă mai puțin acceptabile. De exemplu, trecând în revistă conceptul de *funcție* în prezentarea generală pentru capitolul *Circumstanțialele în limba română*, Elena Dănilă omite referirile obligatorii la distincția între funcțiile limbii și funcțiile textuale în viziunea lui Eugeniu Coșeriu; de asemenea, în discuția referitoare la problematica sinonimiei gramaticale sunt eludate studii importante apărute în ultimele două decenii.

Alteori, ca de pildă la p. 148, punctul de vedere personal asupra fenomenelor păcătuiește prin neputința autoarei de a se desprinde de autorii pe care și-i asumă: „În ce ne privește, considerăm că în definirea *sinonimiei morfologice* ar trebui reținută în primul rând, accepțiunea *morfologiei* ca secțiune a gramaticii care studiază *flexiunea* cuvintelor, iar *flexiunea* presupune *menținerea* aceleiași informații semantice (prin radical) și *modificarea* informației gramaticale prin flectiv (Dimitriu 2002a: 28; Jordan, Robu 1978: 349) (informația gramaticală fiind reprezentată de categoriile gramaticale)”. Inteligibilitatea unui enunț nu ar trebui să fie afectată, nici atunci când condeiul ne conduce spre o structură arborescentă! De altfel, amendate se cer și unele improprietăți lexicale („multitudinea de orientări”, p. 13; „din multitudinea de situații”, p. 186 – în loc de *mulțimea* sau *diversitate*), dezacorduri („Ideea, conceptul are uneori diverse realizări lingvistice în diferite arii lingvistice”, p. 188), prolixitatea și lipsa unor corelative („Aceasta se putea datora atât necesității vorbitorului de a-și nuanța și îmbogăți modalitatea de exprimare, dar și încercării traducătorului de a surprinde cât mai fidel ideea din documentul original, astfel explicându-se unele sinonime prin influența limbilor din care se făceau traducерile”, p. 186), truisme combinate cu distonanțe („Astfel, prin sensurile din lexic și din gramatică, gândirea și limba se întrepătrund”, p. 144).

În schimb, unele dintre paginile aplicative, ca cele intitulate *Incidența în basmele românești* și *Sinonimia morfologică și sintactică în limba română veche* se anunță promițătoare pentru ceea ce tânara autoare ar putea oferi în planul analizei textuale. Primul articol menționat exemplifică și comentează mărcile incidenței în discursul narativ al basmului: nume în vocativ izolate, interjecții cu „semantism incident”, adverbe modalizatoare, „verbe cu semantism incident, dar cu formă nonincidentă, propoziții sau fraze incidente”. Paragraful concludiv cuprinde câteva idei generale valabile (frecvența mare a fenomenului, tipologiile incidenței), dar oportună ar fi o adâncire a analizei prin relevarea unor funcții textuale ale incidenței. În cel de-al doilea studiu, cu referire expresă la texte, sunt identificate fenomene de sinonimie gramaticală în *Psaltirea Hurmuzachi*, *Codicele Voronețean*, *Biblia* de la 1688, *Ms. 45* și alte texte vechi. Concluziile acestui excurs, deși parțiale, sunt exacte: „se poate observa că și *sinonimia sintactică* (raportuală și funcțională) era bine reprezentată în limba română veche, unele cazuri de sinonimie sintactică continuându-se până în limba română actuală, iar altele fiind specifice numai românei vechi, una din formele sinonime dispărând sau căpătând o nouă nuanță semantică ” (p. 192).

În concluzie, cu rezervele de mai sus, putem aprecia că volumul Elenei Dănilă conține unele contribuții de bună calitate la identificarea, descrierea și interpretarea câtorva fenomene gramaticale românești mai puțin sau incomplet abordate în literatura de specialitate.

Violeta Romila
Școala Gimnazială «Anastasia Panu», Huși
România

Mircea A. DIACONU, I.L. Caragiale. *Fatalitatea ironică*, București, Cartea românească, 2012, 206 p.

Fatalitatea ironică de Mircea A. Diaconu este o culegere de studii din ceea ce autorul însuși numește *șantierul Caragiale*. Purtând un titlu aproape oximoronic, volumul nu își propune o abordare sistematică a scrierilor caragialiene, ci mai degrabă una sistemică, în sensul accentuării unor puncte de relevanță și care încheagă această operă arhicunoscută, două dintre ele fiind viziunea fatalistă și cea ironică. Între *lumea ca lume* și *lumea ca text*,

aceasta din urmă prezintă o mai mare însemnătate la Caragiale, instituind relații de natură deosebită între autor/ uneori, narator și cititorul absolut indispensabil, fără de care „lumea respectivă nu își justifică existența” (p. 143). Deși inițial rejectase afirmația lui T. Vianu despre conștiința artistică a lui Caragiale ca fiind una dintre cele mai scrupuloase din literatura noastră, criticul literar corijează pe parcurs acest lucru, prin demonstrația amplă asupra modernității universului caragialian, în capitole precum *Lumea ca tehnică și abisalitate*; *Realul himeric. Text și context*; *Logica, acest paradis*; *Absurdul înșurubat în real*; *Realul problematic*; *Fragmente despre tot – sau despre vid*; *O lume de cuvinte*; *O întoarcere în labirint*; *D’ale hermeneuticii. O paranteză*; *Un hedonist în labirintul lumii și al textului*; *Euforia fatalității*; *Farsa ca transcendență goală*; *Sub masca autenticității*; *Variațiuni finale*; *Mofturi despre reveria și cinismul limbajului publicitar (un nou început)*.

Scriitorul este fascinat de *variațiunile* operei lui Caragiale, adică de secvențele asemănătoare din unele sau altele dintre scrieri, derulate în traseul genetic al operei conform anumitor intenții auctoriale. Ironia – nihilismul – scepticismul - cinismul sunt patru câmpuri de determinare a conținutului textelor caragialiene, care nu se pot sustrage sub nicio formă acestor categorii artistice, oricâtă îngăduință ar încăpea în ochiul critic al lectorului avizat. Din astfel de glisări redundante între text și context ia naștere *realul himeric*, sintagmă pe care istoricul literar Mircea A. Diaconu o pune în mod fericit în legătură cu o altă situație în lumea textului, cea a lui Eminescu din *Sărmanul Dionis*. Încercând să se răspundă la întrebarea dacă omul/ personaj este un „agent dumnezeiesc” sau „joc nenorocit al oarbei întâmplări”, are loc o întreagă desfășurare de forță interpretativă, în urma căreia se trage concluzia că între un Dumnezeu *armonist* și un diavol ghiduş care străbat proza lui Caragiale nu ar fi mare diferență. De aici, rezultă izomorfismul: „*moftul*-monadă este chiar imaginea căzută și burlescă a lucrului în sine, văzut în ipostaza balcanică” (p. 97).

Tot în aceeași linie, se vorbește despre multiplele fațete ale identității, sau despre pierderea, și uneori, regăsirea acesteia, la Caragiale, prin diverse modalități – beția simțurilor, reveria gurmandă, plăcerea călătoriilor, și chiar autoexilarea. Aici intervine *nordul caragialian*, un mod de reprezentare original, ambivalent, care permite detașarea și, deopotrivă, complacerea... De altfel, așa după cum afirmă și Duiliu Zamfirescu, scriitorul clasic este un mare vizionar, care dincolo de faptele și documentele pe care le aduce ca dovezi ale existenței lumii textuale, deslușește semne prevestitoare ale unei crize teribile ce cuprinde lumea reală. Profesorul universitar Mircea A. Diaconu aduce în discuție ideea de *hazard*, însă este un hazard plin de ordine, o evocare permanentă, în subtext, a jocului de șah de origine persană, așadar orientală, – și mai târziu balcanică –, în care piesele, sub orice înfățișare, intră în regula jocului (ironic, desigur), însă se află, în cele din urmă, la mâna zeului-noroc, în invocata zodie a fatalismului.

În secundar, trebuie amendate aserțiunile criticului despre carnavalescul caragialian, deoarece nota occidentală imprimă întrucâtva acea *morbidezza* caracteristică termenului; or, în piesele scriitorului masca nu ascunde, ci dimpotrivă potențează identitățile, iar sentimentul general este mai degrabă acela de *joia*, tradus în termeni balcanici „Pupat toți piața Universității?”. Balcanismul atribuit de criticul în discuție lui Caragiale este, însă, de o cu totul altă factură decât al lui P. Istrati sau Ion Barbu, dramaturgul detașându-se discret-critic de această lume pitorească, de care se simte, în mod fatal, consangvin, desrădăcinat totodată, „confiscat” de Apus într-o civilizație în care vestimentația a devenit mai importantă decât trăirea. Emblematică rămâne figura cafegiului armean, privit cu ironie simpatetică, aceasta exprimând chiar situația intimă a scriitorului față de lumea balcanică, iubită și repudiată, veșnic obiect de nostalgie dureroasă, căreia *lucidul* Caragiale i se sustrage precum Ulyse din insula lui Circe.

Excesivă ne apare insistența lui Mircea A. Diaconu pe ideea unei lumi textuale ordonată de reguli interne, ținând de natura artei și nu de coerența lumii, ceea ce nu este cu totul neadevărat, mai puțin autonomia și gratuitatea acestei realități suficiente sieși a textului,

întrucât s-ar pierde din vedere faptul fundamental al scrisului ca răspuns, ca ripostă, critică și denunțare a unui real pe care scriitorul îl transfigurează într-o operă de o esență mai tare decât realitatea însăși.

Sebastian Drăgulănescu
*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Mihaela GLIGOR (ed.), **Mircea Eliade Between the History of Religions and the Fall into History**, Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, 204 p.⁹

The reader will find in this volume edited by Mihaela Gligor valuable insights offered through the contributions of four remarkable specialists in Mircea Eliade's work and political history. These four perspectives seem to be reunited under the sign of Totality, which is well known to be in correspondence with the most important events of Eliade's youth. This mystery continuously inspired the Romanian historian of religions, providing, above all, the celebrating words which reveal the essence of one of the most meaningful Eliadean remarks, expressing the power of one's consciousness to give transhistorical meaning to the "terror" of endless social and political confrontations. In Eliade's view, expressed in "România în eternitate" (1936), "the struggle for the eternity of one's country is understood by every person in accordance with his or her love". As this statement demonstrates, Eliade experienced historical events keeping in mind the promise of a miracle, orienting his effort towards preserving Romanian cultural and spiritual values. Therefore, it is significant that, as Henry Pernet, Mac Linscott Ricketts, Liviu Bordas and Mihaela Gligor point out, Eliade's *Felix Culpa* has brought, beyond the suffering caused by the terrible pressure of the historical events, the great opportunity of setting his heart free from the burden of guilt through creation at universal level. Eliade had thus entered the waste land in which history had to be consumed before embracing the world of new possibilities, in which, through meaningful silence, destiny could be created, fulfilled beyond the echoes of the painful order of profane existence.

In resonance with this line of thought, Henry Pernet states in his "Lasting Impressions" that Eliade approached religious phenomena not only as a scholar but also as a philosopher (p. 25). He remarks that the History of Religions project, in which Eliade believed so much, did not have "a scientific character", being marked by persistent methodological misunderstandings caused by a framework of thought that favours the atomization of knowledge. For Eliade, as he writes in his *Journal* with reference to *Primitive Religions*, in 1962, the "scientific" character of his book would render it irrelevant for the future generations. By contrast, "personal writing", targeted at "essences", insisting on "spiritual meanings and values", although severely criticized by ethnologists, resulting in his "scientific depreciation", will be successful for the general public, interesting for writers, literary critics and philosophers. However, the Professor remained hesitant, fearing that the "renewal of the discipline, started from the inside, in the heart of the academic world", would be stopped. It is also significant that Eliade appreciates particularly the third part of Pernet's dissertation, which "seems especially fascinating with all the adventures it entails for is there

---

⁹ *Acknowledgment*: This paper has been financially supported within the project entitled *Doctorate: an Attractive Research Career*, contract number POSDRU/107/1.5/S/77946, co-financed by European Social Fund through Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007–2013.

anything more adventurous than a methodological discussion about a discipline that is losing its identity?" (p. 28). Contemplating the antagonisms that accompany all creative processes, Eliade knew that the "effort towards the archetype", the "personality" of the discipline would involve participation in the alternation between pure existence and despair, creation and "degradation in erudition"¹⁰.

In the same period, Pernet points out, when the Professor was "honored all over the world", he had also to face accusations of anti-Semitism due to his involvement with the Romanian Iron Guard (p. 28). In addition, Pernet argues, Eliade's grand theory about Man's cosmization failed to be translated into a methodology that would develop the discipline. However, as the closing lines of Pernet's paper seem to reveal, Unity has probably been achieved in the realm of experience and in the depth of their hearts: "Our bond was remarkable given that I was – am an atheist, who embraced history and anthropology at the expense of trans-history and ontology: «a modern man» in Eliade's sense. My relationship of student to teacher was transformed into friendship and then affection; affection for him that I hold intact to this day. As to understanding why, on his part, Mircea Eliade never ceased showing interest and friendship for me; I don't have the slightest idea: we never spoke of it together" (p. 29).

To this we can only add that words were probably not necessary.

In "Mircea Eliade and the Terror of History", Mac Linscott Ricketts draws the reader's attention towards the philosophical level of Eliade's *Cosmos and History* and to the roots of ideas appreciated by their creator as containing the potential to bring to the surface "the most significant" of his books. Published for the first time in 1949 as *The Myth of the Eternal Return*, it was meant to be "a challenge for the modern world, an invitation to absolute freedom", which can be understood only by re-turning to the "cipher" of myths, to a way of perceiving historical events in accordance with the archetypes that regulate them.

The creative process is rooted, as Ricketts points out, in the struggle with the inner border of the young researcher's soul, who could not avoid reflection in the distorting mirror of "apocalyptic history". In 1944, Eliade was tormented by grieving thoughts concerning the "fate of Romania", marked by "military catastrophes" for which he could not find any justification (p. 40). He began writing the book on the 13th February 1945. Ricketts points to significant details to which Eliade makes reference in his *Portugal Journal*, emphasizing the Professor's choice of date as if indicating his faith in a new beginning, at peace with the world and with himself after emerging from the labyrinth of suffering.

In a superbly articulated paper, which invites the reader to reflect on the "eternal recurrence" that can be integrated into one's consciousness through the memory of myth, Ricketts emphasizes the relevance of Eliadean theories for the modern "lone man" fallen in "apocalyptic history" (p. 55). Eliade points to the limitations of the historicist method which causes the separation between the subject and the object, emphasizing only the origins of phenomena, to the detriment of the quest for their roots. Unable to grasp transhistorical meaning, modern man can only hope for the "freedom to make history", which is often denied to him by an increasingly "smaller elite". By contrast, traditional man's creativity, guided by primordial models, actualizes "a new, pure existence each year". Fighting despair, historical man who has transcended the "horizon of archetypes", has, at a different level, the choice of faith, the only one that provides a "new formula for man's collaboration with the creation". Reflecting on Eliade's "solutions" presented in the last chapter of *Cosmos and History*, Ricketts brings into discussion a possibility that sheds new light on Eliade's

---

¹⁰ Mircea Eliade, *Portugal Journal*, 1st December, 1942, Vol. I, Bucharest, Editura Humanitas, 2006, p. 156.

understanding of his destiny. Christianity might offer for the Romanian historian of religions the totalized sacred meaning hidden in the subtle fabric of his own participation in history.

In accordance with the paradigm of all Eliade's writings, these theories will find their reflection in Eliade's "greatest novel", *The Forbidden Forest*, which, as Ricketts points out, should be read "in conjunction with the Eliadean theories about time". In his literature, the Professor transcends his theoretical constructions, showing a different way of grasping the meaning beyond historical events, thus creating a maze at the center of which the reader is offered a new pair of wings.

Liviu Bordaș's remarkably well-documented study brings forward new facets of the relationship between Mircea Eliade and Ioan Petru Culianu, explored through the evidence provided by the Culianu – M.L. Ricketts correspondence. Inspired by the complex interconnection between all the planes of the Professor's oeuvre and life, Culianu seemed to believe that it was his mission not only to continue Eliade's work but also to clarify the misunderstandings generated by the political involvement of the young researcher in the '30s. In Eliade's view, forged after contemplating more possibilities of his existence, his loss at the historical level of existence was compensated through his achievements as a historian of religions and writer, on a plane that offered him the signs of the encounter with his real self, beyond the limitations and failures of historical man. Culianu, as Bordaș points out, was obviously aware of the complexity of his master's philosophical thought, but, at the same time, he felt the necessity of bringing to people's attention the outstanding value of the Eliadean ideas. Precisely because the "fruits" of the "Eliade school", not numerous for the time being, will, in Culianu's view, undoubtedly nourish the spiritual lives of future generations, the real meaning of the Professor's absorption in the spirit of those interwar troubled times had to be revealed.

Pointing to the drama of Eliade's consciousness faced with the "confusion of the planes" that marked the destiny of a generation without ideals, Culianu insisted on the necessity of an objective analysis of the evidence offered by the articles published by the young researcher especially after his return from India. Although, in so doing, the disciple risked further misunderstandings, he remained determined to prove that the professor was incorrectly accused of having supported reactionary political ideologies. With reference to "the last" Culianu, Bordaș emphasizes the importance of considering, above all, the "conclusions imposed by texts" rather than taking into account the information provided through "indirect evidence" that can be easily misinterpreted, attempting to prove that the disciple became a critic of his master (p. 88). Pointing to the complexity of this problem, Bordaș concludes that, after the publication of all the data contained in Culianu's manuscripts, correspondence and journal, the whole picture will become available, showing how some aspects of the relationship between Culianu and Eliade seem to be informed by a higher meaning, perhaps beyond words in this case as well.

Mihaela Gligor discusses Mircea Eliade's fall into history in an enriching paper aimed at proving that, despite the confusions that marked the young researcher's attempt to interpret the "signs of the times", the Romanian scholar was continuously inspired by his faith in man's capacity to "save time" and recover the fullness of authentic existence. Beginning with the first years that followed his return from India, Eliade experienced the paradoxical situation generated by the impulse to participate in history while at the same time attempting to achieve detachment from historical events in order to better understand their meaning at a different level. As Mihaela Gligor points out, it is significant that, in 1933, Eliade taught a seminar on *Dissolution of causality in medieval Buddhist logic* and he emphasized in his articles the complexity of religious experience which has to be understood beyond the historical plane. Thus, in 1937, he writes about the "new method" that was meant to better reveal the structures informing archaic cultures (p. 184).

Concerning Eliade's political involvement, Mihaela Gligor remarks that it was rooted in the misunderstandings that caused the failure of a whole generation to follow "the ideal of spiritual primacy" (p. 187). Trapped in the clash between "the underground forces" that "make history" and the impulse to be a "creator of deeds", Eliade agreed to participate in a revolution that only seemed to be above the dangerous game of nationalist politics. The Romanian young researcher, who, as he states in his interview with Claude-Henri Rocquet, became aware of politics due to his exposure to "historical India", was actually struggling to grasp reality as a whole, fascinated by the promise of a spiritual synthesis actualized through the consciousness of a "new man". As he came to understand later, at the level of fragmentation, where fear of the other distorts spiritual ideals, freedom cannot be attained in the absence of adopting the spiritual attitudes suited for understanding the laws governing each reality plane.

Guided by his vast intuitions, after experiencing "the fall into history", Eliade became, as Mihaela Gligor demonstrates revealing the perspectives offered by the Professor's students and collaborators, a man whose mission was to bring to light the unity of mankind, teaching, at the same time, the lesson of difference. For this reason, above all, the whole pattern of Eliade's writings and personal existence needs to be understood.

Ana Maria Fomin
 "Ștefan cel Mare" University of Suceava
 Romania

Doris MIRONESCU, **Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei**, Iași, Editura Timpul, 2011, 204 p.

Până în anii '70, când Sașa Pană îi reeditează cele două romane apărute în timpul scurtei sale vieți (*Întâmplări în irealitatea imediată*, 1936, și *Inimi cicatrizate*, 1937), și când, în fine, i se publică pentru prima oară și fragmentele din „jurnalul de sanatoriu” rămas în manuscris (*Vizuirea luminată*), M. Blecher (1909-1938) era considerat un scriitor de pluton, onorabil și chiar original pe alocuri, dar nu mai mult de atât. Criticii din interbelic îi conturaseră un profil comun, de prozator predispus la confesiune și autoanaliză, dar incapabil să meargă prea departe în explorarea sinelui din pricina unor înclinații sentimental-nostalgice, de poet. Dreptu-i că Blecher debutase chiar cu un volum de versuri, *Corp transparent* (1934) – însă ceea ce atrage atenția de la bun început în volumul cu pricina este tocmai alonja vizionară a discursului, articulată într-un montaj „suprerealist” al imaginilor, reclamând tocmai reprimarea programatică a „lirismului” și a confesiunii, refuzul biograficului și al anecdoticului, cu toată recuzita presupusă de mizanscena „eului detestabil”.

Pentru a înțelege corect lucrurile, nu trebuie uitat, totuși, faptul că marii noștri critici din interbelic (Lovinescu, Călinescu ș.a.) apreciau literatura națională ca pe o formă specifică a creativității rasei, scriitorii fiind și ei ierarhizați după măsura, mai mare sau mai mică, în care ar fi ilustrat o astfel de creativitate. Principiul mimetic, al adecvării la realitate, călăuzea în genere judecata critică, iar analiza operei literare era metodic anticipată de incontestabilul „portret” al autorului, de excursul psiho-biografic. Nici nu-i de mirare, așadar, că opera lui Blecher, un evreu suferind de tuberculoză osoasă (postură dezavantajoasă, de două ori „marginală” în raport cu aceea „canonică”), avea să fie evaluată aproape inevitabil ca o expresie *sui generis* a evreității și a unei maladii incurabile ce dilată simțurile, acutizând dureros percepția lumii. E clar că, receptat printr-o asemenea grilă de lectură, un roman

precum *Întâmplări în irealitatea imediată* nu putea fi prețuit decât pentru sinceritatea și autenticitatea confesiunii. Ceea ce-i cam puțin pentru asemenea, neobișnuită, carte.

Dar marginalizatul prozator își ia totuși revanșa, câștigând mai întâi admirația criticilor din generația Simion-Manolescu, educați în alt climat ideologic, dominat de structuralism și de marxism, și deci nefavorabil biografismului, de vreme ce exalta autonomia esteticului și dispariția/ „moartea” autorului. În *Arca lui Noe*, spre exemplu, Manolescu identifică în proza lui Blecher semnele unei „revoluții copernicane”, marcând tranziția de la paradigma mimetică la cea livresc-scripturală, a „corinticului”, iar Mihai Zamfir ajunge să-l considere pe autorul *Întâmplărilor în irealitatea imediată* un ignorat precursor al prozei existențialiste europene, mai „artist” decât Sartre, „maestrul din umbră” al romancierilor noștri „autenticiști” din deceniul patru. În plus, pe lângă prețuirea entuziastă a celor mai avizate condeie critice, Blecher va fi luat drept „model” și de scriitorii postbelici, care încep să-l imite cu spor (cel mai talentat emul mi s-a părut Mircea Cărtărescu, cel din *Orbitor*) – semn că modestul autor al *Întâmplărilor...* va fi devenit, între timp, un clasic.

Un clasic este însă, după cum spunea Călinescu, un anonim, care nu trăiește decât prin opera sa. Pe cine mai interesează că Cervantes a fost perceptor? Dar peripețiile lui Don Quijote sunt cunoscute de toată lumea. La drept vorbind, numai autorii mărunți supraviețuiesc, în cazul când se întâmplă să supraviețuiască, prin biografie. Și totuși, până la urmă cineva trebuie să scrie biografia acestui „anonim” care e autorul clasic, chiar dacă biografia cu pricina nu-i neapărat necesară, de vreme ce am convenit că nu poate influența deloc destinul operei. Mulți s-au încumetat, gândind că pot câștiga ușor o glorie nemeritată, și tocmai de aceea au eșuat lamentabil. Motivul? O astfel de biografie se vedește a fi, prin însăși natura ei, o investigație extrem de ambițioasă, fiindcă se focalizează nu atât asupra individului concret (clasicul, se cuvine să repetăm, e un anonim), cât asupra unui exemplar exponențial, tipic (și, de aceea, impersonal) al umanității. Scurt spus: biografia unui clasic e o scriere fără obiect, o scriere despre nimic și despre tot deopotrivă, care angajează într-o aventură periculoasă identitatea fragilă a biografului însuși.

Acestea fiind lămurite, e clar că cine-și pune în gând să scrie biografia unui autor ca Blecher se confruntă, de fapt, cu mai multe tipuri de „absențe”, de „lacune”, cu toată bogăția informațiilor, adesea contradictorii, furnizate de documente: pe de o parte, e vorba de clasicizarea operei, ce determină anonimizarea „autorului”; pe de altă parte, „împotriva biografiei” pledează vehement chiar „filozofia” scriitorului însuși, înclinat și prin temperament spre speculația de tip existențialist, articulată obsesiv pe problema identității. Acestor incomode „absențe” și multor altora încă le-a făcut totuși față cu succes Doris Mironescu, profesor la Universitatea din Iași, care, conștient de riscurile inerente unui asemenea demers, a izbutit să reconstituie exemplar viața lui Blecher, cum și climatul socio-cultural interbelic, dând volumului publicat cu ceva timp în urmă la Editura Timpul un titlu cum nu se poate mai sugestiv: *Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei*.

În câteva pagini ce escortează, lămuritor, studiul propriu-zis, universitarul ieșean face un inventar negativ al metehnelor imputabile genului biografic, cea mai reprobabilă părându-i-se (și nu-i în joc doar o chestiune de „gust” personal) predispoziția romanțioasă a biografului, gata oricând să sacrifice „adevărul” documentului de dragul publicului cu lacrimă ușoară, sensibil la stereotipurile melodramei. Dar oare documentul biografic (portrete, scrisori, desene, relatări etc.) e întotdeauna creditabil? Mediază el fără să falsifice „prezența” autorului însuși? Evident, nu. De aceea, zice Doris Mironescu în cunoștință de cauză, biografia „este muncă de interpretare, lectură împotriva curentului”, „încercare de descifrare a logicii narative din spatele cutărui document, fie el literar sau nu”. O operă de interpretare și, nu mai puțin, una de creație, aș adăuga eu, pe deplin convins că așa stau lucrurile, mai ales după lectura pasionantă a cărții de față.

Să nu se înțeleagă însă, Doamne ferește, că Doris Mironescu ar fi un fan al așa numitei critici „creatoare”, din păcate prea abundent ilustrate, la noi, de imitatorii vanitoși și

fără personalitate ai „divinului” Călinescu. Dimpotrivă. Criticul de la Iași s-a format ani buni în universitățile germane, iar acolo profesorii nu-s niște „actori” și nu-și joacă, în fața studenților aplaudaci, „spectacolul personalității”. Cei ce i-au citit textele publicate de-a lungul vremii în reviste ca „Timpul”, Suplimentul de cultură”, „Bucureștiul cultural” ș.a. au remarcat, sunt sigur, câteva trăsături inconfundabile ale scrisului său, modelat pe alte tipare decât cele subiectiv-călinesciene: sobrietatea stilului, scuturat mereu de reziduurile expresivității adjectivale, ce sufocă ideea; logica strânsă a argumentării, strunită geometric, cartezian, până când cuvintele capătă sensul exact și precis al conceptelor; erudiția și poliglosia, care-i permit să se miște lejer prin câteva mari culturi, cu câte un citat potrivit mereu la îndemână; absența oricărui puseu narcisist (semn de rară noblețe) și, ca o consecință firească, aspirația către obiectivare, singura care salvează judecata critică, ridicând-o deasupra jocurilor de interese, dincolo de noroiul învârtelilor profitabile. Având în vedere toate aceste calități, cred că numai exagerata exigență față de sine va fi determinat întârzierea apariției volumului de față, volum cu care debutează acum editorial unul dintre cei mai inteligenți și mai rafinați critici ai momentului.

Ei bine, cum Doris Mironescu nu este (încă) un clasic, îmi permit să afirm că există multe lucruri care trec, discret, din „viața” și „personalitatea” interpretului în cea a scriitorului comentat (și viceversa, normal). În primul rând, refuzul confesiunii și al biografiei înseși, înțeleasă ca gen de discurs întors narcisic spre sine. Apoi, atașamentul (să nu uit: deloc sentimental!) față de provincie. O provincie, de fapt, imposibil de localizat într-o geografie reală, chiar dacă toate drumurile scriitorului, deși trec prin Paris (centrul lumii), Berk, Techirghiol sau Leysin, se întorc, invariabil, la Roman – oraș din care a plecat, *nota bene!*, și biograful lui Blecher. Nu întâmplător, primul capitol al cărții (*Roman. Fotogramă din „belle-époque”* – excelentă „monografie” a Romanului interbelic!) este închinat în exclusivitate provinciei, văzută nu atât ca spațiu de reclusiuni melancolice, cât ca un loc privilegiat, unde „se întâmplă ceva cu modernitatea”. Mai exact spus: ar trebui să se întâmple, dacă provincia de pe harta concretă a țării ar fi un element necesar, care să joace un rol oarecare în procesul modernizării. Însă nu e așa. În afara unor detalii ne semnificative, faptul că Blecher s-a născut și a copilărit la Roman nu a lăsat nicio urmă în creația lui literară – semn că nu doar orașul moldovenesc, ci provincia românească în genere, cum bine observă biograful, „rămâne într-un neloc, incapabilă să simbolizeze ceva prin ea însăși”. Tot astfel, nici copilăria, cu toți demonii ei, nici adolescența, marcată de transformări atât de dramatice, nici măcar boala nu semnifică ceva „prin ele însele”. Viața scriitorului nu poate fi cu adevărat „semnificativă” decât prin operă, prin creația căreia i-a dat naștere.

În consecință, Doris Mironescu va construi în așa manieră scenariul narativ al biografiei, încât toate documentele puse sub lupă să trimită la „texte” și să surprindă particularitățile esențiale ale personalității autorului, sublimate în fel și chip în opera pe care acesta a scris-o. „Fixarea în stadiul gândirii magice”, de exemplu, stopând evoluția firească în dezvoltarea psihică a adultului, ar putea explica natura obsesivă a reveriilor naratorului din *Întâmplări...*, care nu percepe lumea decât cu ochi de copil. (O astfel de percepție, „naivă”, e asumată aici conștient, cu maximă luciditate). Asupra literaturii scriitorului o influență covârșitoare ar fi avut-o, apoi, Lucia Demetriade-Bălăcescu (atinsă și ea de aceeași maladie), „poate cea mai importantă pictoriță româncă din școala naivă”, în a cărei operă se pot recunoaște „toate trăsăturile acestei direcții, printre care exotismul, jovialitatea, scenicul, decorativismul”. Ca atare, atrage atenția biograful, „contactul lui Blecher cu pictura naivă, prin întâlnirea cu pictorița, este de maximă importanță pentru formarea lui ca prozator”, astfel încât „caracteristicile acestei școli, filtrate printr-o sensibilitate înclinată spre tragic și îmbogățite cu aluviuni existențialiste și suprarealiste, vor da unicitatea operei blecheriene” (inclusiv „narativitatea secvențializată”, atât de specifică prozei lui Blecher, pare preluată din picturile Luciei Demetriade Bălăcescu).

Un alt „eveniment” foarte important pentru formarea lui Blecher ca scriitor (celelalte nu interesează deloc) va fi fost, crede Doris Mironescu, întâlnirea la Berck cu Pierre Minet, poet din grupul disident suprarealist „Le Grand Jeu”, care l-a făcut atent „la experiențele corporale mijlocite de boală”, arătându-i că acestea „îl puteau ajuta să exploreze noi practici artistice, de esență suprarealistă”. Așa se explică, poate (deși un rol important l-a avut, cred, excelența morală a omului), obstinția lui Blecher de a neutraliza efectele devastatoare ale suferinței prin prelucrarea lor artistică (universitarul ieșean vorbește despre un veritabil „dandysm” al bolii – metaforă frumoasă, nimic de zis, dar nu chiar potrivită, cred eu, în contextul de față).

Indiferent de motive (deloc puține), cert e că opera blecheriană refuză deliberat pactul mimetic, construindu-se, vorba lui Mironescu, „împotriva memoriei”, „ca o replică la posibilitățile de a-ți formula o identitate avantajoasă prin exercițiul anamezei”. Și cu toate că boala îl obligă să scrie repede (de unde și impresia că ar poseda „o viziune mai mult arhitectonică decât estet-calofilă”), prozatorul își premeditează de fapt cu inteligență efectele de lectură „prin furnizarea unei cantități controlate de informații”. De aceea, nici nu contează că „evenimentele” din proza lui Blecher, atâtea câte sunt, au fost cândva „viață adevărată”. Cum știm, „adevărul” nu stă în fapte, ci în interpretarea lor – prin urmare, e cât se poate de previzibil ca narațiunea blecheriană să debuteze în registru memorialistic și să se încheie „ca un roman, mizând puternic pe forța creatoare de imagini a ficțiunii”. Și fiindcă tot ne referim la configurația estetică a prozei lui Blecher (care în *Întâmplări...* a dat, primul la noi, un „roman fără subiect”), criticul ieșean mai subliniază un lucru extrem de interesant, și anume că alternarea planurilor narative ar corespunde unei „filozofii” a compoziției *sui generis*, potrivit căreia trecutul „nu este decât unul dintre câmpurile facultative asupra cărora individul își poate îndrepta atenția când vrea să vorbească despre sine, altele, la fel de legitime, fiind visul, imaginația pură, vizionarismul produs de exercițiul arbitrar al simțurilor aflate în derivă sau, dimpotrivă, în stare de hiperactivitate”. Nimic mai adevărat.

Evident, cu o astfel de filosofie „nu se poate scrie literatură autobiografică”, și cu atât mai puțin „biografie” pur și simplu. Dar biografia lui Blecher trebuia scrisă, e drept, „fie și numai pentru că ea a constituit o problemă constantă pentru cel care a trăit-o” – problemă delicată, căreia Doris Mironescu i-a găsit, iată, o deslușire surprinzătoare, în una dintre cele mai provocatoare și mai inteligente cărți de critică apărute la noi în ultimii ani. Mă bucur că mulți cronicari de prim plan s-au grăbit s-o remarce, consacrandu-i deja comentarii elogioase.

Mai mult însă decât o simplă biografie, oricât de meritorie, eu cred, după cum am afirmat și cu alte prilejuri, că *Viața lui Blecher. Împotriva biografiei* este confesiunea indirectă a unui critic „salvat”, cu suflet de artist. Mărturia unei boli învinse cu greu. Deocamdată.

Antonio Patraș
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România

« **Nouvelle revue d’onomastique** », no. 53/2011 (paru en 2012), 340 p.

Ce périodique connu, édité sous l’égide de la Société française d’onomastique, commence avec la présentation (réalisée par Michel Tamine) du volume *Du pigeonier au moulin*, dédié à Marianne Mulon et à ses trente ans d’activité dans le domaine de la toponymie. Les articles sont distribués en trois sections: *Approches historiques*, *Le nom propre en synchronie* et *Onomastique littéraire*.

L'étude signé par Jean-Pierre Chambon, *Remarques sur l'histoire du toponyme Coisevaux (Haute-Saône): un indice du francoprovençal submergé dans le nord-est de la Franche-Comté?*, observe les attestations anciennes de *Coisevaux* (le nom d'une commune du pays de Montbéliard) et avance l'idée que « l'intérêt de la forme *Cosanval* est de fournir le vestige le plus occidental du franco-provençal submergé dans l'extrême nord-est du domaine comtois » (p. 12). Le même auteur, à côté d'Emmanuel Grélois, analyse les *Vestiges toponymiques de l'aqueduc romain d'Augustonemetun/Clermont-Ferrand* (p. 15–31), en proposant l'hypothèse que « trois dénominations identiquement motivés se sont appliqués successivement à la même zone du *suburbium* clermontois caractérisée par la présence saillante des vestiges de l'aqueduc romain » (p. 28): *ad illos Arcos, las Quatre Voltas* et *les Outes St-André* ou *les Voûtes*.

De différents suffixes présents dans la toponymie espagnole, leur étymologie et leurs fonctions sont analysés dans les articles de Patxi Salaberri Yaratiegi, *De toponimia vasco-pirenaica: sobre el sufijo -otz, -oz(e)* (p. 33–64), et de Moisés Selfa Sastre, *Significado y valores de los sufijos en la toponimia ribagorzana aragonesa* (p. 65–78).

Un article assez important pas uniquement comme dimension (p. 79–115), mais aussi comme sujet, est celui de Xavier Ravier (*Lexèmes oronymiques du versant septentrional des Pyrénées centrales : un matériel langagier conjectural*), qui analyse un matériel remontant à la fin du XIXe siècle et au début du XXe siècle et qui se propose d'établir comment se sont formés (suite à la composition, lorsque les deux éléments proviennent de la même strate linguistique, ou à l'hybridation, c'est-à-dire que les composants proviennent des couches linguistiques différentes) et de discuter l'étymologie de leurs constituants (ou formants), en admettant qu'il y a encore des problèmes à élucider, car « le nombre des questions posées et restés sans réponse est très supérieur » (p. 105).

Marina Vager fait, dans l'article *On the issue of Some Tendencies in Onomastic Studies in Russia: 20th–21st centuries* (p. 117–126), une courte présentation des tendances contemporaines dans l'étude de l'onomastique en Russie. Les contributions les plus importantes sont celles des linguistes Bondaletov, Nikonov, Suteranskaya, Reformatskiy, Belecky, Berezovich, Toporov, intéressés surtout à l'anthropologie (p. 117), ainsi que de Marina Vasilievna Golomidova et Elena Ljvovna Berezovich, qui ont fait des études sur la théorie de la sémantique de l'onomastique.

Hadjer Merbouh se propose d'observer sous un angle sociolinguistique les toponymes urbains d'une ville algérienne (*Toponymes urbains à Sidi Bel Abbès-ville : Usages, représentations et identités sociolinguistiques*). Située à l'ouest de l'Algérie, la ville Sidi Bel Abbès (qui a été surnommée par Napoléon III *Petit Paris*) a été pendant plusieurs siècles un espace cosmopolite, où des Espagnols et des Français ont habité à côté des Bélabésiens. Le plurilinguisme (coexistence entre l'arabe standard, le berbère, le darija¹¹ de la région, le français et l'espagnol) est caractéristique pour cette zone. Les noms de lieux de Sidi Bel Abbès « ont connu une double dénomination, qui correspond à deux périodes historiques et politiques et à des politiques linguistiques différentes. La politique coloniale s'est imposée par francisation et désarabisation et s'est concrétisée au niveau des noms de lieux par des toponymes déanthroponymiques renvoyant surtout à des Français et des Européens » (p. 130), tandis que, après l'indépendance, il y a eu lieu une action de « débaptisation-redénomination des toponymes » (p. 131), qui renvoient au héros de la libération nationale, aux grandes figures militaires de l'Algérie. Le résultat de ces changements dénominatifs est l'acculturation (margination dialectale). Suite à des enquêtes toponymiques auprès des jeunes Bélabésiens, l'auteur constate qu'ils utilisent des toponymes anciens (en français) et nouveaux (en arabe standard), mais aussi des toponymes populaires, officieux (en darija)

¹¹ Les darijas sont des diversités d'arabes algériens, ayant des substrats punico-berbère-arabes (p. 129).

pour désigner différents lieux de la ville. Cet usage des toponymes est un résultat du plurilinguisme et aussi des représentations sociolinguistiques que ces jeunes ont vis-à-vis des langues des toponymes.

Sur *La toponymie mémorielle comme ancrage patrimonial des conflits à travers quelques exemples québécois* écrit Marcienne Martin (p. 153–163), en se demandant si on ne peut pas reconstituer, grâce à des toponymes, la mémoire des conflits. L’auteure analyse le système odonymique mis en place dans l’arrondissement de La Cité-Limoilou (Québec), qui a comme thème les deux guerres mondiales (de 1914–1918 et de 1939–1945), et des divers toponymes québécois rappelant des conflits où les Amérindiens ont participé. Marcienne Martin observe que « dans le cas de figure de dénomination odonymique avec des noms de personnalités liés à un conflit ou encore référant à des moments du conflit lui-même, nous constatons qu’il s’agit alors du transfert en diachronie d’objets du monde réel sous la forme de territoires symboliques actualisés en synchronie » (p. 158).

Carmen Fernández Juncan fait une présentation du système anthroponymique en tant que diasystème (*El sistema antroponímico como diasistema*) et elle affirme que celui-ci suit les mêmes axes de variation qu’on aperçoit dans le système linguistique général (variation en temps et espace, en fonction des niveaux sociaux et conversationnels) et qu’il offre des instruments pour la complexe catégorisation des individus et reflète les multiples facettes de l’être humain.

Dans l’article *Noms pré-noms exolingues: perceptions, transmission et enjeux* (p. 165–182), Alexei Prikhodkine constate que le nom et le prénom, outre leur fonction référentielle, sont des outils de catégorisation de l’individu, en fonction de divers critères sociaux et temporels, et il considère qu’il y a une discrimination¹² ressentie par les porteurs des noms exolingues, en existant des stéréotypes négatifs attachés aux noms propres. Judit Raátz fait une très intéressante analyse les sobriquets (*Nick as self-attributed name*, p. 183–209) et Evgeny Shokhenmayer approche le problème de la *Connotation du nom propre, ou si Nicolas Chauvin était « chauviniste »* (p. 211–237).

Les différents aspects linguistiques qui accompagnent la lexicalisation des noms de marque sont présentés par An Vande Castele dans son article *De Kleenex à la création d’une culture kleenex* (p. 239–251), réalisé à partir d’un corpus des exemples de Kleenex et ses variantes lexicalisées issues de la presse écrite en espagnol. L’auteure observe le processus de lexicalisations, accompagné par la perte de la majuscule, l’adaptation à la graphie, la possibilité de la flexion, la présence des déterminants définis ou indéfinis, des possessifs, des quantificateurs etc. « Le mouchoir en papier que l’on jette après l’usage s’empile aussi dans un sens métaphorique pour indiquer toute sorte d’objets et mêmes des personnes que l’on utilise pour s’en débarrasser par après » (p. 248).

Dans son article *Les noms d’animaux et de lieux dans l’époque satirique Renert: réflexions sur la poétonomastique luxembourgeoise* (p. 253–272), Fernande Krier a comme point de départ pour son démarche scientifique l’idée que « En poétonomastique (ou onomastique littéraire) il convient de se demander d’abord, avec quel intention artistique et à quel effet esthétique le poète a choisi tel ou tel nom propre, qui est en rapport avec l’essence de l’objet nommé et qui, par conséquent, exprime quelque chose » (p. 253). Elle observe les fonctions du nom propre dans l’épopée animale *De Renert oder de Fuuß am Frack an a Ma’nsgrëßt* (« Renart » ou le renard en frac et à l’hauteur d’homme), écrite par le poète luxembourgeois Michel Rodange, par comparaison avec l’épopée de Goethe et encore quelques autres. Même si le nombre des noms des personnages dans l’oeuvre de Rodange est réduit par rapport aux autres épopées, les toponymes sont plus nombreux et, selon F. Krier,

¹² L’étude est fait sur plusieurs échantillons d’informateurs migrants, scolarisés en Suisse romande ou qui y sont de plus de cinq ans, qui ont déclaré qu’il y a moins de chance d’être embauché si on a un nom exolingue (surtout non francophone).

sont caractérisés par un réalisme géographique utilisé par le poète « pour mettre en évidence le jeune Etat national avec sa ville emblématique et ses contrées » (p. 266).

La riche information scientifique qui découle de ces études est complétée par plusieurs *Comptes rendus* des plus récentes parutions éditoriales (p. 273–307), la *Revue des Revues* spécialisées en toponymie et anthroponymie (p. 309–328) et les *Nécrologies* (p. 331–333), qui se trouvent à la fin de ce numéro de la « Nouvelle Revue d’Onomastique ».

Daniela Butnaru
Institut de Philologie Roumaine «A. Philippide» de Iași
Roumanie

Jana PÁLENÍKOVÁ, Daniela SITAR-TĂUT (eds.), **Exilul literar românesc – înainte și după 1989**, Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, 194 p.

A vorbi și mai ales a scrie despre exil a devenit un fel de modă în România ultimelor decenii. Și nu mă refer aici la valorificarea scriitorilor și oamenilor de cultură aparținători diasporei, prin editarea, aproape exhaustivă a operelor lor, ci la pleiada de exegeți care, fără a fi trăit într-o comunitate din afara țării, fără a avea un contact direct cu exponenții exilului și mai ales fără abilitatea empatică de a traduce psihologia exilatului, dezvoltând chiar o ură, patologică, față de cei care au avut curajul de-a nu se supune unui regim totalitar, se obstinează să se erijeze în specialiști în domeniu. Un astfel de erudit cercetător este aidoma naratorului balzacian: omniscient, omnipotent, demiurg foarte, însă în lumea imaginarului.

Volumul *Exilul literar românesc – înainte și după 1989* (Univerzita Komenského v Bratislave, 2011) reunește comunicările prezentate în cadrul colocviului internațional omonim, care s-a desfășurat în 12 octombrie 2010 la Facultatea de Litere a Universității Comenius din Bratislava. În *Argumentul* ce anticipează materialele propriu-zise, Jana Páleníková motivează deschiderea cosmopolită, pluralistă a accepțiunilor referitoare la acest fenomen: „După dezbaterile prealabile privind tema colocviului s-a convenit asupra literaturii exilului, care mai ales după anul 1989 a devenit nu numai în România, ci și în alte țări est și sudesteuropene, centrul interesului, al studierii, clasificării și interpretării. Dintr-o dată, literatura română scrisă în spațiului geografic românesc a început să se deschidă altei literaturi române, elaborată peste granițele României. De aceea am crezut că va fi util să dezbaterem exilul așa cum îl văd specialiștii români care au trăit ei înșiși în exil, românii care și-au petrecut toată viața în regimul comunist în România, și nu în ultimul rând românii din alte țări care pot aduce o altă viziune asupra exilului literar românesc, interesantă și pentru românii specialiști în domeniu”. Comunicările celor prezenți au fost centrate pe următoarele aspecte: *Narațiuni românești și est-europene ale exodului și reînțoarcerii după 1989; două literaturi – cea din țară și cea din exil – sau una singură?; perceperea critică a literaturii române de către „vocale” din exil; identitatea lingvistică a scriitorului din exil: limba maternă vs. cea a țării de adopție*. Lista participanților, precum și numele comunicărilor atestă atingerea dezideratului regizorilor acestui colocviu: Marcel Corniș-Pop (Virginia Commonwealth University, Richmond, USA, *Narațiuni românești și est europene ale exodului și reînțoarcerii după 1989*), Doina Jela (Editura Curtea Veche, București, *Monica Lovinescu – emblemă a exilului literar românesc*), Cornel Ungureanu (Universitatea de Vest, Timișoara, *Exilul – între literatură, politică, geopolitică*), Olivia Bălănescu (Universitatea Carolină, Praga, *Cartografierea memoriilor sau odiseea reînțoarcerii în timp*

și în spațiu), Alexandru Istrate (Institutul de Istorie al Academiei Române, Iași, *Experiențele exilului în literatura biografică modernă*), Daniela Sitar-Tăut (Universitatea Comenius, Bratislava, *Paul Goma: Refugiul transilvănean*), Jana Páleníková (Universitatea Comenius, *Exilul – un mit posibil?!*), Libuša Vajdová (Institutul de Literatură Universală al Academiei Slovace, Bratislava, *O altă față a literaturii române din exil – teoria și istoria literară*), Jarmila Horáková (Universitatea Carolină, Praga, *Câteva aspecte ale exilului lui Emil Cioran prin prisma propriilor sale cuvinte*), Tomáš Vašut (Szegeci Egyetem, Szeged, *Pont des Arts sau Dumitru Țepeneag și personajele lui între Așteptare, Hotel Europa și Maramureș*), Libuše Valentová (Universitatea Carolină, *Privirea lui Virgil Ierunca*), Lorena Stuparu (Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, *Relativizarea exilului ca imposibilă întoarcere la Emil Cioran*), Claudiu Turcuș (Universitatea „Babeș-Bolyai“, Cluj-Napoca, *Norman Manea – Exilul ca extaz vitalist și refuz al depersonalizării*).

Manifestarea a fost inclusă într-un proiect mai amplu, intitulat *Vara târzie. Anotimpul cultural românesc*, organizat în Slovacia de Institutul Cultural Român din Praga. Culegerea de eseuri îi are ca referenți științifici pe prof. univ. dr. George Achim (Universităt Wien) și prof. univ. dr. Mihaela Albu (Universitatea „Spiru Haret”, București), singurul suport financiar, exceptându-i pe cei doi editori (Jana Páleníková și subsemnata), venind din partea doamnei Florica Bud, președinta Cenaclului Scriitorilor din Maramureș și a Fundației Culturale Bona Fide. Cartea constituie o premieră editorială, în sensul că este primul volum publicat în limba română al secției de Limba și Literatura română de aici, înființată încă din anul 1921. Cartea păstrează ordinea comunicărilor de la colochiu, fiecare material fiind însoțit de rezumatul lui în limba engleză.

Conferința a fost deschisă de prezentarea profesorului Marcel Corniș-Pop, titular la Virginia Commonwealth University, Richmond, plecat din țară în anul 1986, specializat în literaturile fostului bloc comunist, *Narațiuni românești și est europene ale exodului și reîntoarcerii după 1989*. Cele două linii analitice prefigurate din titlu amplasează textele exilului românesc într-un spațiu cultural mai vast, dar pune în discuție și creațiile apărute după căderea Zidului Berlinului, spre deosebire de alți exegeți care sistează cronologia fenomenului imediat după înlăturarea Cortinei de Fier. Universitarul sesizează existența diverselor forme de migrație după anul 1989: expatriere, repatriere, exil forțat, datorate segregărilor brutale a grupurilor minoritare, dar și a războaielor interetnice, toate manifestate într-o formă violentă și atroce, ceea ce determină dislocări masive ale comunităților minoritare opresate care, în pofida voinței lor, iau calea exilului. Ciocnirea dintre civilizații fortifică identitatea etnică, iar „fragmentarea și alienarea micilor culturi ale Europei Centrale și de Est” este reflectată în numeroase texte care focalizează dilemele și angoasele sciziunii. Exemplele recutate în prima parte a studiului sunt Domnica Rădulescu, Herta Müller, Matei Vișniec, Milan Kundera, Imre Kertész, Drago Jančar, Ana Doina, Dumbravka Ugrešić și Slavenka Drakulić. A doua secțiune dezbate narațiunile reîntoarcerii, care capătă o încărcătură dramatică după 1989, fiind amplu mediatizate. Andrei Codrescu deschide trapa memorării, dar și a dezamăgirilor generate de revenirea la matcă, astfel încât acesta ajunge „să proclame valoarea eliberatoare a exilului”. Pleiada de proze ale exodului inaugurată de Andrei Codrescu ce releva evenimente recente petrecute în fostele țări comuniste și traducerea lor, deseori denaturată, în presa mondială, va fi continuată de Petru Popescu (*The Return*) și Eva Hoffman (*Exit into History*). Concluzia eseului lansează totodată sugestia unui alt tip de radiografiere a textelor Europei Est-Centrale: „literaturilor sale li se potrivește cel mai bine o abordare ce elimină accentul plasat pe granițe naționale și momente istorice, înlocuindu-le cu traversări, durate, puncte de contact și interferențe stimulante între diversele culturi”.

Dintr-un volum dedicat personalităților exilului autohton nu putea fi omis tandemul Monica Lovinescu-Virgil Ierunca, iar mărturiile – directe – ne parvin de la doi dintre apropiații cuplului, deseori oaspeți în celebra casă de pe strada François Pinton: româncea Doina Jela și romanista cehă Libuše Valentová. Intitulată *Monica Lovinescu – o emblemă a*

exilului literar românesc, comunicarea Doinei Jela, presărată cu numeroase aduceri-aminte, punctează momentele-cheie ale evoluției spirituale și biografice a celei care a fost, vreme de patru decenii, „Vocea Speranței de la Europa Liberă”. Ipostazierea omului Monica Lovinescu, guvernat de rectitudine și altruism se conjugă cu reprezentarea cvasimitică a diagnosticianului fără greș al culturii române în totalitarism, cea care „a devenit simbolul demnității și al lucidității critice, pentru scriitorii și artiștii din România și personalitatea din exil cea mai cunoscută și mai respectată de către românii aflați dincoace de Cortina de Fier”.

Complementar confesiunii anterioare este eseuul Libušeii Valentová care urmărește *Privirea lui Virgil Ierunca*. Universitarea își motivează astfel alegerea: „Din istoria exilului românesc de după cel de-al doilea război, figura cea mai semnificativă, în ceea ce privește urmărirea și judecarea destinului culturii și literaturii române, mi se pare a fi cea a lui Virgil Ierunca”. Libušeii Valentová are privilegiul de-a-l fi cunoscut personal în perioada în care aceasta era „o tânără asistentă universitară venită din Cehoslovacia socialistă”, prietenie bazată pe respect ce durează mai bine de cincisprezece ani. Reverența față de „acest mare domn al exilului românesc” se datorează și faptului că Virgil Ierunca se transformă într-un fel de meditator, de mentor exegetic și cultural al junei cercetătoare, ghidând-o prin vadurile, încă neașezate, ale valorilor literare din țară sau din exil, ori abordând teme precum: „literatura oficială față de cea de samizdat și cea de sertar; numele și cărțile noi, apărute în literatura română după schimbările politice din 1989; relațiile dintre cultura românească și cea europeană”. Disertația se încheie cu speranța că atunci când „momentul adevărului va veni”, Virgil Ierunca „va ocupa în istoria culturii române locul care i se cuvine”.

Analizele din acest volum urmează fie principii inductive, fie deductive. Economia textuală cuprinde studii exclusiv exegetice sau analize textuale. Diagnosticarea exodului și a diasporei românești se realizează prin includerea lor într-o tipologie mai amplă, cu congruențe tematice în literaturile sud-esteuropene sau dezbătând universul scriptural al câte unui exponent al lui. Comunicarea lui Cornel Ungureanu, *Exilul, geopolitica și literatura* continuă seria cercetărilor întreprinse de universitarul timișorean în ultimii ani. După relevarea istoricului geopoliticii, acesta înfățișează *Cazul Mircea Eliade*, „un personaj exemplar al acestui timp al culturii” într-un microeseu polemic, cu tonalități diferite și tirade ce trădează fascinația pentru personalitatea și opera celui penelat. Pledoaria pentru prozatorul și diaristul Mircea Eliade este secundată de o cavalcadă de nume, nu mai puțin de 154, dispuse alegru în *Lista lui Konrad, Lista lui Wolfgang Kraus, Lista lui Ivask, Lista lui Kundera* ce-i reunește pe „sociologii, filozofii, scriitorii, geopoliticienii (încă nenumiți așa) dizidenți, ai exilului sau ai opoziției anticomuniste.” Deosebit de interesantă este lucrarea lui Alexandru Istrate, *Experiențele exilului în literatura biografică modernă*. Istoricul remarcă lipsa unei tradiții a exilului, „referențiarul care ne lipsește”. Pornind de la modelul hugolian, analistul înfățișează *Trădări, surghiunuri în spațiul românesc* în epoca pașoptistă, apoi în cea a domniei lui A. I. Cuza relevând psihologia exilatului, decepțiile, decăderea morală, dar mai ales dezbinarea celor din exil. „Refugiul în propria-ți țară” reflectă drama intelectualilor, suporteri ai Antantei, care se retrag în Moldova în perioada 1916-1918, de teama represaliilor ocupațiilor germani.

Jana Páleníková vizează aspecte mai puțin exploatate în eseuul *Exilul – un mit posibil?!* Nota polemică și dubitațiile prezente încă de la început au în vedere, tocmai într-o perioadă de de-mitizări degringolante, mitizarea exilului și a reprezentanților acestuia sau, din contră, repudierea lor de către concetățenii care „au mâncat salam cu soia”. Cele cinci ipostazieri identificate de către eliadistă, unele dintre ele aplicate pe texte ale autorului *Noaptea de sănzâiene* sunt: Exilul – mit al libertății; exilul – mit al raiului; exilul – mit al reușitei, al succesului; exilul – „mit al victimizațiilor (victime fiind cei exilați)” și mitul postrevoluționar, „când unii au crezut că acolo, în afara granițelor, se află operele strălucite, că cele mai bune opere au fost create acolo, în lumea liberă, și nu în România”. Romanista consideră că este necesară o viziune obiectivă asupra exilului, vidată de ranchiune personale, de supralicitări sau injuste bagatelizări.

Libuša Vajdová, cercetătoare la Institutul de Literatură Universală al Academiei Slovacă ne propune *O altă față a literaturii române din exil – teoria și istoria literară*). Bună cunoscătoare a fenomenului, exegeta inventariază carențele receptării acestuia, în pofida luxurianței studiilor care-i sunt alocate: „Din cauza insuficienței istoriografice de a nu-și putea imagina materialul literar altfel decât continuu, genetic, în relațiile cu limba sau contextul unei națiuni, totul este prelucrat sub forma de dicționare, enciclopedii sau volume de studii izolate, deci într-o formă care nu cere de la autori nici un punct de vedere comun, în afară de ordinea alfabetică. Cu alte cuvinte, nu știm să scriem o istorie literară a exilului. E posibil sau e necesar totuși să o scriem? Se pare că nu, după opinia principiului alfabetic. Dar motivul adevărat poate fi altceva: aplicarea unor puncte de vedere improprii cu care ne-am obișnuit, în primul rând imperativul istoriei naționale, în analizele literaturii din exil – legarea ei intransigentă de contextul de origine. Acest punct de vedere nu știe să lucreze cu lacunele sau să le fertilizeze, pentru că nu le poate accepta. În realitate, o operă nu poate fi legată de un singur context, iar gradul ei de dependență contextuală seamănă cu legătura ficțiunii artistice cu lumea înconjurătoare (este, așadar, foarte complicată)”.

Norman Manea și Emil Cioran sunt relevați în două ipostaze. Dacă Olga Bălănescu optează pentru *Cartografierea memoriilor sau odiseea reîntoarcerii în timp și în spațiu*, Claudiu Turcuș semnalează inteligent strategiile narative, capcanele și mecanismul de propagare a imaginarului, în eseu *Norman Manea – Exilul ca extaz vitalist și refuz al depersonalizării*. Antieroi din *Viziuna* „prozești ai alienării” se cufundă voluptos-traumatic și absorb experiența exilului, nu o eludează. Jarmila Horáková enumeră minuțios *Câteva aspecte ale exilului lui Emil Cioran prin prisma propriilor sale cuvinte*, în vreme ce Lorena Stuparu pune în ecuație și dezbate *Relativizarea exilului ca imposibilă întoarcere la Emil Cioran*. Pornind de la taxonomieri ale condiției de exilat, în cazul lui Emil Cioran aceasta este perceput ca un *modus vivendi*. Tomáš Vašut, prolix și rocambollesc prin numeroasele trimiteri cinematografice sau comparatiste, trasează granița dintre ficțional și nonficțional în romanele lui Dumitru Țepeneag.

În ceea ce mă privește, am avut în vedere *Refugiul transilvănean* al lui Paul Goma, privit prin prisma romanului *Arta refugii*. După profilul militant și scriptural al acestuia, am evidențiat motivele redundante, tematica duală a scrierilor biografice, amintirile din copilăria transilvăneană, locațiile refugiului și mijloacele de locomoție ale „artfugii”, poetica disjuncțiilor: basarabean-transilvănean, galeria portretistică, rebeliunile adolescente. Concluzia analizei încearcă să atragă atenția asupra unei opere pauper receptate: „Tematica centrală îl transformă într-un text cu nimic inferior romanelor lui Marc Twain, Edmondo de Amicis sau Charles Dickens, iar felul «zicerii», din care monotonia este repudiată atestă, încă o dată, virtuțile narative ale lui Paul Goma. Opera lui este exilată încă de «tovarășii de condei», în ciuda evidenței că, în plan cultural, Domnia-Sa reprezintă cea mai importantă personalitate românească postbelică”.

Daniela Sitar-Tăut
Universitatea Comenius, Bratislava
Slovacia

Nicoleta PĂLIMARU, Valeriu Anania. **Opera literară**, Cluj-Napoca, Editura Limes/Renașterea, 2011, 236 p.

Cartea Nicoletei Pălimaru, *Valeriu Anania. Opera literară* cuprinde câteva repere ale unei hermeneutici interdisciplinare care să întregască scrierile sacerdotului Bartolomeu Anania – *Cerurile Oltului, Amintirile pelerinului apter, Străinii din Kipukua, Rotonda*

plopilor aprinși, *Memoriile* și piesele de teatru. Autoarea este doctor în Litere a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, absolventă a secției de franceză a Facultății de Teologie – Litere și a cursurilor de Master „Istoria imaginilor, istoria ideilor” din cadrul aceleiași Universități, precum și redactor-șef al revistei „Renașterea” din Cluj-Napoca.

Luând drept pretext principal de organizare ideatică eseu *Cerurile Oltului*, acest dialog platonician despre sacralitatea spațială a ortodoxiei românești, cum se exprima acad. Răzvan Theodorescu, volumul menționat urmărește inițial descrierea ctitoriilor din Vâlcea și Argeș, din Gorj, Dolj și Mehedinți, plaiuri subcarpatice ale existenței voievodale românești, ale monahismului ascetic și chinovial, ale „libertăților țărănești întruchipate în lăcașurile satelor din care s-a născut o parte a spiritului României moderne”. Interpretarea imaginarului reflectat în aceste „ceruri”, termen metaforic desemnând altarurile, se face din punctul de vedere al unui neinițiat, așa cum altădată fresca de la Voroneț, de pildă, avea ca scop evanghelizarea indirectă a neștiutorilor de carte.

Exegeta se apropie apoi mai mult de creația accentuat beletristică a lui V. Anania, mai precis de colecția de nuvele *Amintirile peregrinului apter*, „această carte care s-a zămislit sub pământ”, într-o celulă de la Jilava, la îndemnul tovarășilor de suferință de a aduna istorisiri despre peregrinările pe la mănăstirile din țară. Fantasticul se încheagă în jurul unui personaj simbolic, îngerul care și-a pierdut aripile și care, prin călătoriile în acest spațiu fascinant, prilejuiește o incursiune în trecutul istoric și legendar al locurilor, rezultând un amestec de cotidian și reverberații ale unor evenimente de odinioară referitoare la înălțarea mănăstirilor Olteniei, de mitologie creștină și istorie profană, care evocă implicit creația lui V. Voiculescu și Mircea Eliade.

În continuare, raporturile inexprimabile dintre identitatea de împrumut, disocierea Val – Bart și un tip special de alteritate, în paradigma Sfântului Hristofor („nici om ca toți oamenii, nici înger ca toți îngerii”), sunt exploatate în proza oarecum exotică *Străinii din Kipukua*, o alegorie creată în 1967 într-o lună de vacanță în arhipelagul Hawaii, prilej cu care Anania îl cunoaște la Honolulu pe Ștefan Baciș și își începe inițierea în tainele mitologiei locale. (Patru ani mai târziu, scriitorul va reveni în insulă pentru un răstimp de șase luni, dedicat integral muncii literare). Sunt analizate în context fragmente poetice originale în care descântecurile folclorice românești se împletesc în mod fast cu incantații ale vrăjitorilor din Pacific, datorită forței unice de creație a scriitorului.

Cât privește *Rotonda plopilor aprinși*, o galerie de portrete ale scriitorilor contemporani (T. Arghezi, Gala Galaction, Anton Holban, Victor Papilian, L. Blaga, Ion Luca, Marin Preda, V. Voiculescu ș.a.), se trece din nou într-un alt registru de semnificații, de la *insulă la închisoare* nefiind o prea mare diferență, în ordinea esteticului. De altminteri, este subliniată calitatea unică a memorialistului, care nu este nici egocentric, nici nu cultivă evocări de tip salonard (după cum considera Dan C. Mihăilescu), ci este atent atât la esența persoanei, cât și la situarea proprie față de subiect, deopotrivă. De aici ia ființă acel *luminis* sufletesc al autorului, cum îi place să îl numească, în sens aproape heideggerian.

În ultima parte, criticul literar N. Pălimaru se ocupă de piesele de teatru în versuri ale lui Valeriu Anania, *Miorița*, *Meșterul Manole*, *Greul pământului*, *Steaua zimbrului*, *Du-te vreme, vino vreme!*, o pentalogie a mitului românesc, și alte piese minore, care contrazicând prin conținut aserțiunile lui M. Eliade, prin care declara că folclorul românesc nu se mai poate rescrie, recompun ceea ce se numește dimensiunea românească a ființei, valorizând tradiția în contextul modernității. De asemenea, sunt subliniate sensurile noi și non-sensurile legendelor începătoare românești, pentru care se descoperă de fiecare dată câte un deznodământ luminos, în viziune creștină. *Măștile* scriitoricești ale părintelui Anania sunt acelea pe care singur și le asumă, acele *mărimi variabile* ale lui Vladimir Propp, față de *mărimile constante*, adică tiparele primordiale; de aceea, se preferă, în locul zidirii ființelor vii, în drama *Meșterul Manole*, motivul îngropării umbrei vreunei soții de meșter, ca replică antroposofică eufemizată. În schimb, *Steaua zimbrului* este piesa care își propune îngemănarea mitului cu istoria, făcând referire la voievodul Bogdan al Maramureșului.

N. Pălimaru mai subliniază faptul că în poemul dramatic *Du-te vreme, vino vreme!* asistăm la o desfășurare a paradoxurilor timpurilor, în sensul păstrării ideii fundamentale din basmul *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, personajul principal al piesei purtând nu din întâmplare numele de Dor. De la demitizare la remitologizare, scriitorul V. Anania parcurge mai multe etape, care au ca punct de întâlnire și unele inflexiuni lirice provenind de la Eminescu. De pildă, *întunericul*, la acest creator, nu are conotație negativă, ci devine echivalentul interiorității și a descoperirii eului lăuntric. În cerc concentric, demonstrația asupra operei literare respective se încheie cu *Hoțul de mărgăritare*, unde pregnantă este parabola fiului risipitor, mărgăritarele din titlu fiind simbolul valorilor sufletești, în genere. În ultima parte a lucrării, se acordă o atenție specială *poemelor*, concluzionându-se că „În poezia lui V. Anania avem de-a face cu o tendință apofatică, mai restrictivă, întoarsă spre sine însăși, axată pe Cuvânt, iar nu cu una catafatică, expansivă, gata să sucumbe în verbalism, fiecare vers având tensiunea unei răstigniri” (p. 192). În final, se realizează o glisare firească între vocația religioasă a preotului respectiv și transpunerea în paginile literare a înzestrării lirice naturale a aceluiași scriitor.

Trebuie remarcat la istoricul literar care elaborează această carte aplecarea meticuloasă către varii surse bibliografice, aproximativ 350 de titluri, din domenii precum teologie, hermeneutică literară, antropologie culturală, teosofie etc. În cuprinsul volumului, se face în permanență o trecere firească de la termenii unei discipline la alta, considerând că literatura nu mai este un fel de *ancilla theologiae*, ci chiar o adevărată interfață a acestora.

Amalia Drăgulănescu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Ionuț POMIAN, Dinamica unor structuri gramaticale. Cu un set de teste didactice, Pitești, Editura Paralela 45, 2011, 181 p.

Într-un deceniu de publicații marcante în domeniul gramaticii românești – *Gramatica limbii române* (GALR, 2005/2008), *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR, 2010) ș.a. – gândite în spiritul tradiției Școlii bucureștene, lucrarea lui Ionuț Pomian, *Dinamica unor structuri gramaticale. Cu un set de teste didactice* vine să reevalueze unele aspecte controversate de gramatică pe linia Școlii clujene de sintaxă, continuând volumul autorului, *Construcții complexe în sintaxa limbii române*, apărut la Editura Paralela 45 în anul 2008.

Lucrarea cuprinde două părți, fiecare cu câte trei capitole. În capitolul întâi al primei părți, intitulat *Adnotări la sintaxa modurilor verbale nonfinite în poziții sintactice necircumstanțiale*, autorul abordează sintaxa formelor verbale nepersonale, descriind pozițiile sintactice actanțiale (subiect, atribut, complement direct, complement prepozițional, (element) predicativ suplimentar, nume predicativ) realizate de acestea.

Discipol al Școlii clujene de sintaxă, autorul lucrării consideră formele verbale nonfinite ca fiind pro-predicate, astfel, în calitatea lor de centre de grup, pot governa atât funcții actanțiale, cât și funcții nonactanțiale (circumstanțiale).

Astfel, Ionuț Pomian exemplifică următoarele poziții sintactice: subiect – *A iubi sincer este frumos* (infinitiv); *Se aude tunând* (gerunziu); *Rămâne de stabilit când pornim* (supin). În continuare, se avansează ideea că în exemplele de tipul: *Aceste cărți sunt de citit până marți* sau *Ai adus ceva de citit?* supinul realizează poziția sintactică de circumstanțial de relație (limitativ), dacă se acceptă că *a fi*, având toți indicii de predicție, este singurul predicat verbal.

Citând-o pe Elena Negoită Soare cu teza de doctorat *Le supin roumain et la théorie des catégories* (Paris, 2002), Ionuț Pomian notează că supinul din grupurile de tipul *a fi + supin* reprezintă o propoziție redusă, iar *de* funcționează drept complementizator, idee pe care acesta nu o argumentează în spiritul Școlii clujene de gramatică, de altfel niciunde nu reiese un punct de vedere unitar și argumentat asupra valorii lui *de*.

Arătând asemănările dintre posibilitățile de combinare ale verbelor *a fi* și *a rămâne*, autorul admite că în vecinătatea lui *a fi* sau *a rămâne*, supinul urmat de un complement de agent nu poate avea decât lecțiune pasivă, fapt ce intransitivizează supinul, iar nominalul postpus ori subordonata relativă, combinat(ă) direct cu supinul și coocurent cu un complement de agent, funcționează exclusiv ca subiect/ subiectivă exprimat(ă) al/ a supinului. (p. 34)

Astfel, într-un exemplu ca *E greu de înțeles de toată clasa lecția/ ce s-a întâmplat*. lexemul *de clasa* și subordonata *ce s-a întâmplat* sunt realizări ale poziției de subiect. Afirmția este parțial verificabilă, întrucât supinul, în urma unor transformări de re poziționare a componentelor, admite atât lectura activă, cât și lectura reflexiv-pasivă, putând avea următoarele structuri de adâncime: *E greu ca toată clasa să înțeleagă lecția/ ce s-a întâmplat.* și *E greu să se înțeleagă de toată clasa lecția/ ce s-a întâmplat.*, situație în care discutăm de fenomenul de omonimie și ambiguitate sintactică, însemnând că o construcție sintactică admite două sau mai multe interpretări semantico-sintactice. Aceleași soluții admite și enunțul: *Rămâne de stabilit obiectivele/ ce vom face.*, în care supinul poate avea următoarele „citiri”: *Rămâne ca ei să stabilească obiectivele/ ce vom face.* („citire” activă) și *Rămâne să se stabilească obiectivele/ ce vom face.* („citire” pasivă). O atare atracție și legătură între verbul impersonal *rămâne* și supinul *de stabilit* ar putea oferi ca unică soluție pe cea reflexiv-pasivă.

Mai departe, Ionuț Pomian notează că și verbul *a ajunge* poate satisface contextul cu un circumstanțial de relație: *Îmi ajunge de făcut orarul, nu mă mai împovăra și cu alte sarcini acum* (p. 35).

Întrucât denuște acțiunea, are un „sens final/deziderativ” (p. 36) și nu cunoaște acordul, autorul reclamă existența modului supin în limba română contemporană, considerându-l, în spiritul gramaticii neotraditionaliste clujene, un propredicat, ocupant al predicatului.

Deși pe parcursul lucrării se afirmă că verbele la moduri nepersonale pot avea determinanți, în continuare, autorul afirmă că „verbul la mod nepersonal se constituie ca poziție sintactică de centru, formând singur un grup verbal monomembru, sau împreună cu adjuncții săi, un grup verbal bimembru sau plurimembru. Supinul, apărând exclusiv în poziție adjunctă, centru al unui grup verbal monomembru, este constituit strict din prepoziția **de** și participiul verbal invariabil. Nu primește determinanți, singura lui legătură în enunț fiind cu propriul său regent” (p. 37). Or, este o certitudine, susținută și de autorul lucrării prin acceptarea tezei subordonării unilaterale a predicatului față de subiect, că verbele la moduri nepersonale (forme verbale nepersonale) pot fi atât adjuncți, cât și centre de grup, cum este și cazul supinului, mod care este, de cele mai multe ori, centru de grup, putând să-și subordoneze diferiți adjuncți. (A se vedea chiar exemplele analizate de Ionuț Pomian).

La subpunctul 1.4., *participiul*, autorul aduce în discuție multiplele interpretări care s-au dat construcției *verb personal/ impersonal + participiu*. Astfel, Dumitru Irimia consideră că structurile de tipul *a trebui + participiu* formează un predicat verbal dezvoltat. O părere asemănătoare avansează și Ion Diaconescu. Acesta afirmă că discutăm, în acest caz, de un predicat verbal compus. Aceeași soluție o propune și Corneliu Dimitriu. Însă Gabriela Pană Dindelegan respinge categoric această soluție, propunând ideea unei relații ternare, fiecare termen având funcția sa. Astfel, participiul ocupă poziția sintactică de element predicativ suplimentar. Din perspectivă structuralist-neotraditionalistă, G.G. Neamțu propune trei soluții: element predicativ suplimentar, subordonată subiectivă, implicit pro-predicat, și

construcție participială subiectivă. Ionuț Pomian conchide că avem a face cu o construcție participială absolută.

Ținând seamă de dinamica fenomenului lingvistic, acesta aduce în discuție și construcțiile, „hiperimpersonalizate”, recurente în limba română contemporană, formate din *a renta + participiu* [*Rentează vizitat Sibiul* (p. 41)] sau din *a merita și a fi*: *Nu se merită studiat articolul. Nu se există să nu ajungem*. Și în situația participiului, Ionuț Pomian propune soluția pro-predicativului, subordonat verbului „plin”.

O altă poziție sintactică necircumstanțială realizată de formele verbale nepersonale este numele predicativ: *Are dorința mare de a studia* (infinitiv), *El este suferind* (gerunziu adjectivizat), *Mărul este copt* (participiu), *Suferința lui este de nedescris* (supin). Referitor la realizarea supinului ca atribut sau nume predicativ, se observă, în limba română contemporană, tendința de cristalizare, de gramaticalizare, dobândind un aspect cvasi-locuțional: *Suferința lui este inimaginabilă*.

Alte poziții sintactice realizate de verbele la moduri nepersonale, avute în vedere de Ionuț Pomian, sunt: complement direct – *Vrea a cunoaște mai multe*. (infinitiv); complement prepozițional – *Este dornic de a ști cât mai multe*. În privința acestei poziții, nu este consemnată și realizarea gerunzială: *S-a săturat așteptând tramvaiul*. În GALR (II: 418) se admite că gerunziul are funcția de complement prepozițional în vecinătatea verbelor *a se plictisi*, *a se sătura*, *a nu sfârși*. Verbele la moduri nepersonale mai pot fi: predicativ suplimentar (*Vine zăbind*.); complement comparativ (*Este mai ușor de scris decât de învățat*); complement predicativ al obiectului (*L-au desemnat ca fiind cel mai bun jucător*); atribut (*Dorința lui de a vedea Parisul este mare*), autorul făcând trimitere la articolul lui G.G. Neamțu, *O clasificare categorial-relațională a atributului în limba română. Cu adnotări*, apărut în „Dacoromania”, XI–XII, 2006–2007, p. 111–144.

Concluzia finală a autorului este că „în condițiile în care formele verbale nonfinite sunt acceptate ca verbe predicative, ocupând în enunț poziție sintactică de *propredicate* [...], este peremptoriu faptul că infinitivul, gerunziul, participiul și supinul (împreună cu determinanții lor) nu sunt altceva decât propoziții subordonate complete directe [...], deci construcții sintactice plasate la nivel interpozițional” (p. 56)

În capitolul al doilea, *Relația semantico-sintactică dintre predicat și subiect în câteva construcții sintactice atipice*, autorul a evidențiat complexitatea relației sintactice dintre subiect și predicat și a argumentat că sintagma predicativă se poate realiza, în unele construcții, și prin aderență, juxtapunere sau parataxă, negând relația de interdependență. Aici, Ionuț Pomian discută trei tipuri de sintagme predicative: *sintagma subiect – predicat verbal nonfinit*; *sintagma subiect – predicat interjecțional*; *sintagma subiect – predicat adverbial*.

Autorul precizează că în grupul subiect – predicat nonfinit (infinitiv și gerunziu) coeziunea se realizează exclusiv prin recțiune, *verbul-predicat impunându-i nominalului-subiect cazul nominativ* (p. 66), afirmație contradictorie, pentru că *supra* se admitea că nominativul „nu este cauza subiectului, ci condiția lui” (p. 64)

În sintagma subiect + predicat interjecțional, relația de subordonare se realizează tot prin aderență, deși, mai sus, autorul nota că „relația dintre subiect și predicatul adverbial, verbal nonfinit sau interjecțional este unul (sic!) de tip special, apropiat de inerență, dar totuși deosebit” (p. 70)

Același mijloc de subordonare, aderență, apare și în cadrul sintagmei subiect + predicat adverbial (*Firește că vom veni și noi*.), dacă se acceptă, afirmă Ionuț Pomian, *existența unui subiect zero, neexprimat și neexprimabil, dar, implicit, un subiect indus de semantica adverbului*. (*ibidem*). Afirmația aceasta nu poate susținută, întrucât, în prezența adverbilor predicative, subiectul nu este exprimat, dar nici exprimabil. Calitatea acestor adverbe este doar contextuală, condiționată de prezența conjuncției subordonatoare *că* (doar

că, nu și să, cum susține Ionuț Pomian la p. 71), neputând fi comparate cu verbele impersonale.

Concluzia la acest capitol este că aderența este singurul mijloc de realizare a subordonării în cele trei tipuri de sintagme analizate de autor.

Un aspect de noutate, tratat în capitolul al treilea, *Există un stil funcțional electronic?*, este afirmarea existenței unui nou stil funcțional, și anume cel electronic, care are unele trăsături specifice: diversitatea tematică și stilistică a conversațiilor, abrevierile, lipsa punctuației și a semnelor diacritice, ortografia deficitară, elipsele, romgleza. Existând numeroase medii electronice (www-ul, e-mailul, chatul, IRC-ul, GPS-ul, telefonია mobilă etc.), autorul admite că se poate vorbi de un nou tip de cultură a civilizației contemporane – cultura electronică. Existența unui astfel de stil este discutabilă, cel puțin și din rațiuni moral-culturale.

Partea a-II-a a cărții, *Teste didactice*, vine în sprijinul profesorilor, învățătorilor și educatoarelor care se pregătesc în vederea susținerii examenelor de titularizare, de definitivat sau pentru gradele didactice. Subiectele au și baremele de corectare și notare, cu unele soluții concise, diferențiate pe niveluri și funcții, ceea ce permite familiarizarea cu itemii prevăzuți de aceste probe, dar și posibilitatea de instruire, perfecționare și autoverificare.

Alături de aceste teste, autorul a inclus și trei variante de teste-grilă, redactate în conformitate cu tratatele de specialitate – DOOM² (2005) și GALR (2005/ 2008).

Lucrarea se adresează unui public specializat, în special studenților, profesorilor și tuturor celor interesați de dinamica unor structuri gramaticale recurente în limba română contemporană.

Aceasta rămâne o lucrare de interes, în ciuda unor formulări contradictorii, a lipsei unui punct de vedere personal, argumentat și unitar, și a unui stil ușor tendențios.

Valentin ROMAN

*Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca,
România*

Petronela SAVIN, De gustibus disputandum. Frazologia românească privitoare la alimentație, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, 283 p.

Cartea Petronelei Savin, *De gustibus disputandum. Frazologia românească privitoare la alimentație*, apărută la prestigioasa editură ieșeană a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, și recompensată cu medalia de argint la Salonul Național de Carte EUROINVENT 2012, are drept nucleu teza de doctorat a autoarei, realizată sub îndrumarea profesorului Stelian Dumistrăcel. Lucrarea abordează din perspectivă etnolingvistică frazeologia alimentației. Încă din *Cuvânt-înainte* autoarea subliniază orientarea coșeriană a demersului „cu privire la studiul limbajului din perspectiva universalității culturii și a exigențelor multiple ale cercetării lingvistice”. Metoda câmpurilor combinată cu onomasiologia și etnolingvistica constituie „frame-ul” teoretic al lucrării. Unitățile frazeologice care au la bază imaginea hranei în diverse ipostaze reprezintă elemente lingvistice care înglobează într-o manieră singulară structuri de profunzime ale mentalului colectiv ajutând la definirea omului ca ființă istorică, socială și culturală.

Cele trei capitole teoretice ale lucrării urmăresc investigarea în manieră monografică a unor ansambluri frazeologice menite să ilustreze relația dintre limbă și cultură, fiind urmate de un capitol cu caracter aplicativ în care sunt urmărite „valențele etnostilistice ale

frazeologiei hrănirii” în opera a trei scriitori români: Ion Creangă, Nicolae Filimon, I.L. Caragiale. Calitățile de cercetător ale autoarei se observă și în finalul lucrării prin realizarea unui indice de nume, după cum cere rigoarea științifică.

Capitolul *Terminologie și concepte frazeologice* cuprinde informații teoretice despre statutul frazeologiei și obiectul de investigație al acesteia, avându-se drept punct de plecare situația de „domeniu de frontieră” al acestei discipline, revendicată de lexicologie, dar și de sintaxă, stilistică și stilistică funcțională. Urmează tipurile de unități frazeologice (locuțiuni și expresii) pentru definirea și înțelegerea cărora sunt trecute în revistă lucrări de specialitate din literatura românească, dar și străină (Pierre Guiraud, Gertrude Gréciano). Un loc aparte în aparatul teoretic al lucrării îl ocupă subcapitolul dedicat *Discursului repetat* (p. 19), teoretizat de către Eugen Coșeriu și magistral dezvoltat și aplicat de cercetătorul ieșean Stelian Dumistrăcel. Capitolul este încheiat cu pledoaria autoarei *Pentru o frazeologie din perspectivă etnolingvistică* care demonstrează importanța și beneficiile studierii relației dintre frazeologie și elementele de cultură materială și spirituală despre alimentația omului, văzută ca spațiu productiv de investigație a identității lingvistice a unui popor, avându-se în vedere și măsura în care civilizația și cultura unei societăți la un moment dat poate fi reflectată de frazeologia limbii respective. Precursorii acestui model de analiză sunt personalități de marcă care au lăsat opere de o monumentalitate neegalată încă în cultura românească (Lulu Zanne, B. P. Hașdeu).

Petronela Savin își anunță potențialii cititori că analiza frazeologiei referitoare la alimentația omului va fi realizată din punct de vedere etnolingvistic pe cele trei niveluri ale limbajului: cel al vorbirii, al limbii și al discursului. Deficiențele privitoare la descrierea criteriilor de clasificare și definire al frazeologismelor vor fi complinite de investigațiile cu caracter practic .

Nuclee ale corpusului frazeologic românesc privitor la alimentație; perspectiva etnolingvistică limbii propune ilustrarea valorii imaginilor alimentare din structura frazeologismelor vizând raportul dintre „cunoașterile” despre lucruri și reprezentarea lingvistică pe un corpus de structuri preluate din dicționare mai vechi și mai noi românești și internaționale, iar informația cu caracter istoric a fost accesată din lucrările de medicină socială de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Lumea țăranului român este ilustrată prin analizarea alimentelor, condimentelor, băturilor, plante comestibile și fructe, legume și fructe, perspectiva culegătorului, cereale și preparatele specifice din cereale din perspectiva cultivatorului, laptele și preparatele din lapte, carne, ouă, instrumentar, organizate după o serie de criterii proprii:

- aspectul (*a face o treabă cât o nucă*) (p. 44);
- gustul și mirosul ca mărci ale alterității (*s-a făcut agurida miere*) (p. 45);
- lipsa calităților nutritive (*parcă mănâncă numai ciuperci fripte*) (p. 47);
- caracterul necomestibil (*Merele frumose, adesea-s viermănoase*) (p. 48);
- valoarea neutilizată (*Pomana bună porcii o mănâncă*) (p. 49);
- accesibilitatea (*a-i lua cuiva mura de la gură*) (p. 49);
- productivitatea crescută (*a răsări ca ciupercile din gunoi*) (p. 50);
- inadecvarea la context (*a rămâne ca fasolea în ziua de Paști*) (p. 50).

Valoarea capitolului rezidă, pe de o parte, în materialul care, deși preluat din surse, este readus în atenția publicului, iar pe de altă parte, în noutatea unora dintre informațiile prezentate referitoare la obiceiurile culinare ale țăranului român care, iată, mânca plante care creșteau spontan: *purul, dragaveiul, hameiul, știrul*, unele dintre ele puțin cunoscute și folosite în gastronomia românească actuală.

Plasarea în universalitate a frazeologiei alimentației românești, datorată în primul rând caracterului general al acestor structuri ca formă a discursului repetat (p. 169) prezente în mod necondiționat în mai toate limbile (rom. *Calul de dar nu se caută de dinți*; fr. *À cheval*

donné on ne regarde pas à ses dents; it. *A caval donato non si guarda in bocca*) (p. 174), se realizează în capitolul *Semnificația paralelismelor frazeologice în diferite limbi; perspectiva etnolingvisticii vorbirii*. Similaritatea a numeroase expresii și locuțiuni în diverse limbi este demonstrată de autoare prin analiza unui verb esențial pentru supraviețuire, legat în mod firesc și de alimentație, verbul *a mânca*, cu o bogată reprezentare frazeologică în limbi romanice, slave, germanice. Nu sunt uitate nici structurile frazeologice de tipul parimiilor, care din punct de vedere teoretic se subordonează acelorași perceptive generale ca și expresiile și locuțiunile. Paralelisme la nivelul proverbelor și zicerilor dovedesc apropierea popoarelor în ciuda diferențelor de natură etnică, geografică, istorică și lingvistică (p. 183): rom. *Cu bucătăria plină, sărăcia e vecină*; fr. *A grasse cuisine, pauvrete voisine*; it. *Grassa cucina povertà vicina* (p. 187).

Ultimul capitol al lucrării *Valențe etnostilistice ale frazeologiei hrănirii în opera unor scriitori români; perspectiva etnolingvisticii discursului* propune studierea a trei tipuri de variante stilistice individuale ale unor autori români din perspectiva etnolingvisticii discursului. Alegerea celor trei autori români I. Creangă, N. Filimon și I.L. Caragiale nu este deloc întâmplătoare. Petronela Savin își dorește astfel să ilustreze diferențele între lumea țaranului român, așa cum rezultă ea din opera humuleșteanului Nică, la care, imaginile alimentare ilustrează principii de gândire și lumea urbană, definită prin modă și perpetuă schimbare, așa cum transpare din operele celorlalți doi scriitori, care ne-au lăsat o colecție de „tablouri adevărate și vii ale obiceiurilor și moravurilor noastre din epoca de tranzițiune (Ghica, 1967: 53)”.

Salutăm inițiativa autoarei de a investiga operele literare dintr-o nouă perspectivă, aceea a etnolingvisticii/etnostilisticii care permite înțelegerea plusului de valoare pe care autorii menționați l-au adus în domeniul culturii și literaturii române, alături de deschiderea de noi oportunități de analiză, de ce nu, referitoare la frazeologia vestimentației sau alte aspecte legate de viața omului. Cu siguranță, autoarea va continua să investigheze în aceeași manieră opera altor autori, sursa unor noi studii de antropologie lingvistică și culturală. Pentru cei interesați, combinarea lecturii studiului de față cu lucrări ca *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă*, și *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale*, consultate și de către Petronela Savin, ambele apărute la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, creații ale regretatului cercetător ieșean Vasile Arvinte, va aduce, cu siguranță, o schimbare de perspectivă în analiza și receptarea operei celor doi mari clasici ai literaturii române, de data aceasta și în calitatea lor de document de epocă.

Recunoașterea valorii științifice a lucrării *De gustibus disputandum. Frazeologia românească privitoare la alimentație* prin distincția conferită, aparatul critic de specialitate adunat și interpretat, noutatea modelului de analiză propus sunt, cu certitudine, suficiente argumente care recomandă cartea cercetătoarei băcăuance atât specialiștilor, cât și publicului larg.

Luminița Drugă
Universitatea “V. Alecsandri”, Bacău
România

Eugen SIMION, **Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial**, Iași, Princeps Edit, 2011, 178 p.

Scrierea eseului *Ion Creangă, Cruzimile unui moralist jovial* (Iași, Princeps Edit, 2011; prefată de Mihai Cimpoi) a presupus din partea lui Eugen Simion parcurgerea a două

faze în redactare: prima fază este reprezentată de întocmirea studiului introductiv pregătit pentru ediția academică integrală „Ion Creangă”, iar a doua fază o reprezintă încercarea, reușită, a criticului, de a retușa și contura mai bine – pornind de la exegeza anterioară – o nouă imagine despre autorul *Amintirilor din copilărie*. Această nouă conturare constă, în primul rând, în faptul că, la humuleșteanul nostru, biografia tinde să se topească în operă, iar opera începe să fie și ea creatoare de biografie. Din această cedare reciprocă a specificului ia naștere un personaj fabulos, al cărui portret a fost desăvârșit de câteva generații succesive de exegeți remarcabili.

Dacă G. Călinescu cataloghează *Amintirile din copilărie* a fi o „creație obiectivă”, despre „copilăria copilului universal”, autorul *Ficțiunii jurnalului intim* propune termenul de autoficțiune, întrucât el remarcă faptul că se întâmplă un lucru curios în privința lui Ion Creangă: nu se mai știe care este adevărata biografie și cât a intrat din ea în procesul creator. Cu alte cuvinte, nu ne mai dăm seama cine pe cine determină, deoarece biografia începe să-l creeze pe Creangă-autorul, iar opera îi creează acestuia o biografie de care nu o mai putem despărți. Astfel, nu se mai poate discerne totul cu claritate, însă hermeneutul genurilor biograficului constată cu satisfacție că s-au amestecat și asortat foarte bine. Prin urmare, G. Călinescu a intuit bine – și i se dă dreptate în această privință – când a afirmat că viața lui Ion Creangă i-a asimilat acestuia opera. Humuleșteanul devine, pentru cel care a scris despre „întoarcerea autorului”, un personaj creat de el însuși, de critica literară și, îndeosebi, de opera sa.

Prezentul eseu este unul foarte sprinten, pentru că Eugen Simion nu și-a propus să ne ofere o interpretare erudită sau gravă, ci doar să facă unele disocieri asupra unor puncte de vedere – emise din unghiuri sensibil diferite, dar din care unele au fost neinspirat formulate – asupra operei humuleșteanului. Criticul îl citește pe Creangă cu cărțile scrise despre el pe masa de lucru, fiind în permanent dialog cu ele, și găsește șapte perioade în receptarea sa: 1. Perioada „scriitorului poporan”, a umoristului delectabil („vârtosul glumeț”), în special pentru „caracuda” junimistă; 2. Perioada impunerii ca scriitor, din partea lui G. Ibrăileanu, care, însă, îl plasează neinspirat în rândul nuveliștilor veniți dinspre realismul psihologic; 3. Perioada sursologilor, care acreditează ideea existenței rădăcinilor folclorice ale creației; 4. Perioada criticii estetice din jurul anilor '30, care îl apreciază pe Creangă ca pe un creator fabulos, plin de umor (G. Călinescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu); 5. Perioada stilisticienilor (Iorgu Iordan, Tudor Vianu ș.a.). 6. Perioada încercărilor de ridicol sociologism vulgar, din primele două decenii postbelice; 7. Perioada ultimelor trei decenii, în care se disting, prin studiile lor, îndeosebi Valeriu Cristea, Cornel Regman și Vasile Lovinescu.

Celor șase perioade (deoarece perioada sociologismului vulgar nu suportă niciun fel de discuție în esul de față și se exclude de la sine) le corespunde și o împărțire în tot atâtea secțiuni a operei supuse analizei: povestiri didactice, povestiri cu caracter moral, poveștile (cu trei subdiviziuni: cu miraculos dominant; amestec de elemente ale existenței țărănești cu cele specifice basmului; parabole țărănești a căror cruzime realistă duce spre fantastic), povestirile „corosive”, nuvela *Moș Nichifor Coțcariul*; 6. narațiunea (auto)ficțională, confesivă *Amintiri din copilărie*. Eugen Simion repune în discuție la Ion Creangă nu numai figura jovială și verva umoristică, ci și latura moralistă destul de severă în felul ei, cu cruzimi neașteptate, care, de multe ori, a scăpat la lectură. Așa se explică și titlul eseuului.

Criticul cu care Eugen Simion intră cel mai mult într-un dialog indirect este regretatul său prieten Valeriu Cristea, care, mult prea „serios” și lipsit de umor, propune o lectură moralistă a personajelor lui Creangă, dar, prin contaminare profesională, devine el însuși un judecător exagerat de moralist – din descendența vaticinară a lui Nicolae Iorga, așa spune – și îi alterează operei sensurile interpretării. În *Dicționarul personajelor lui Creangă*, dar și în esul *Despre Creangă*, Valeriu Cristea întocmește fișe biografice și apreciază moralitatea fiecărui personaj, precum și a fiecărei opere în parte.

Ce i se reproșează lui Valeriu Cristea este faptul că prea ia în serios vorbele bârfitorului Moș Nichifor, lăudăros și glumeț din fire, dibaci în exersarea unei retorici a

seducției erotice. În fond, acest nou „donjuan de mahala” (expresia îmi aparține, prin parafrază) înscenează o comedie interesantă, în cursul căreia exagerează, din motive tactice de corupere sentimentală și morală a Malcăi, ofuscarea la adresa sterilității și răutății nevestei sale. Eugen Simion concede că nu este neapărat de admirat lipsa de caracter a harabagiului, care aplică strategia divagatorie a dublului discurs: unul seducător, aluziv și secret/discret, destinat Malcăi, și altul calomniator/direct, la adresa „mușegaiului de babă”, al cărui scop este să faciliteze succesul celui dintâi. Dar, ștângărește, criticul ne face cu ochiul și ne spune că în viață și în lume cam „așa merg lucrurile!” dinspre partea naturii bărbătești.

Tot în acest spirit sunt analizate și „corozivele”, care nu sunt trecute prin grila strict moralicească, pentru că în acest tip de narațiune morala este încă din start pusă între paranteze pătrate. În acest fel, demersul de față este de două ori benefic: pe de o parte, „corozivele” nu au putut fi comentate în timpul comunismului, pentru că fondul și forma lor se abăteau de la linia moralității impuse de o astfel de societate, pe de altă parte, încă mai trebuie disociată și astăzi adevărata literatură de aceea pornografică și licențioasă, care a cotropit în ultimele două decenii piața noastră de carte. După ce le expune defectele și calitățile și le compară cu texte similare din literatura universală, Eugen Simion insistă pe faptul că aceste scrieri, inspirate din fondul secret, „porcos”, al poporului, nu comportă nimic pornografic, ci, dimpotrivă, trădează talentul ascuns al lui Creangă de a lucra cu un material lexical cules de pe „ulița mare”. Așa cum, sub falsa impresie generală a răspândirii terorii și cruzimii din lumea satului, criticul poate vedea fondul jovial din întreaga atmosferă, tot așa el deplasează accentul de pe modul de exprimare a literaturii considerate pornografice pe aceea aparținătoare de civilizația pudorii, a rușinii. În acest sector al scrierilor corozive, cu narațiuni erotice expuse fără perdea și scandaloase, criticul îndeamnă la o mai dreaptă judecată estetică. Pentru omologarea lor estetică, Eugen Simion procedează metodic, parcurge etapele narațiunii, remarcă tehnica insinuării, farmecul deloc discret al digresiunilor hazoase și inteligente, făcute într-un limbaj adecvat.

Un loc important în economia eseului este rezervat discutării statutului aproape similar conferit de Creangă babelor și dracilor. Între aceste tipologii – care, până acum, nu au fost comentate așa cum se cuvine din partea criticii – există, pentru critic, un transfer reciproc: babele manifestă o răutate specific diavolescă, iar dracii sunt umanizați, comportând trăsături omenești de obicei rele, dar și bune, devenind chiar simpatici. Dracii (sau cum vrem să-i mai numim) sunt plasați în zona incertă a hotarului dintre literatura cultă și cea populară, datele supranaturalului fiind insinuate în circumstanțele profane ale vieții țărănești. Terifiantul nu-și face simțită prezența, târâmurile nu sunt strict delimitate, viața cotidiană nu se vede tulburată deloc prin atari intruziuni. În aceste condiții, demitizarea Iadului, închipuit în *Ivan Turbincă*, și, implicit, a Talpei sale, devine firească.

Cât despre babe, este adusă în prim plan narațiunea din *Soacra cu trei nurori*. Dacă ar fi să dăm crezare aserțiunilor lui Valeriu Cristea, s-ar părea că nemăsurata sete de răzbunare din partea nurorilor, oribilele lor cruzimi și aglomerarea detaliilor sângeroase ar contrazice imaginea unui Creangă jovial, întruchipare a toleranței și a bonomiei țărănești. Însă Eugen Simion ne îndeamnă, implicit, să nu uităm că ne aflăm pe tărâmul ficțiunii și că nu trebuie să amestecăm morala și justiția (divină ori nu) cu analiza unui text, prozatorul exagerând două aspecte, pentru a echilibra conflictul epic și a face credibil groaznicul deznodământ (pe care l-au gustat atâtea nurori, chiar dacă între timp au devenit și ele soacre). Mai întâi, Ion Creangă exagerează, negativizând total portretul soacrei, și apoi duce înspre sadism feroce momentul impresionantului supliciu. Logica verosimilității l-a îndemnat pe prozator să fie convins că un exces de cruzime cheamă și justifică, în plan epic, pe un al doilea.

În același spirit, criticul nu este de acord cu exegeții care l-au asemuit pe protagonistul din *Povestea unui om leneș* cu personajele kafkiene sau cu cele cuprinse de grață sartriană în cadrul unei colectivități pragmatice, mânăta de impulsuri totalitare și de elanuri protostahanoviste. Or, nu de angosatul Franz Kafka sau de estetizantii decadenti Stéphane Mallarmé și Mateiu I. Caragiale trebuie să-l apropiem pe Creangă, ci de marele său înaintaș

Ion Neculce. Și în *Povestea lui Harap-Alb* este de găsit un amestec bine dozat de umor și neașteptată duioșie.

Accentul interpretărilor, în primul rând de ordin estetic, din eseul *Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial* este deplasat de pe fabulație pe modul naratologic și auctorial în care aceasta a fost închipuită și dispusă în planul epic. Cum este și normal, mai elocvente decât orice fel de acțiuni (întreprinse de nu știm ce personaj foarte pitoresc), de criteriu al verosimilității sau al aderenței mimetice la realitate sunt pentru critic strategiile autoficționale desfășurate de Ion Creangă, modalitățile compoziționale și modulațiile joviale și ironice de care a uzitat marele nostru clasic. Aflat în permanent dialog critic cu exegeții operei și vieții lui Ion Creangă, Eugen Simion a scris o carte din plăcere, din bucuria spiritului său. În același timp, criticul s-a văzut provocat și de agresiunea unor integr(al)iști europeni împotriva țăranelui român, a ruralismului și a literaturii de factură țărănească – aceasta fiind contestată nu pentru valoarea sau nonvaloarea ei, ci pentru subiectele în sine, care ar fi o grea moștenire și un simptom de retardare socio-culturală.

Vasile Spiridon
Universitatea „V. Alecsandri”, Bacău
România

Narcisa ȘTIUCA, Adrian STOICESCU (eds.), **Exigențele și utilitatea lecturii etnologice. In honorem N. Constantinescu**, București, Editura Universității, 2012, 194 p.

Fără nici un dubiu, profesorul Nicolae Constantinescu este mentorul și îndrumătorul multora dintre etnologii și etnografii din generația tânără și, de asemenea, este – și a fost mereu – partenerul de dialog și de schimb de idei al marilor personalități ale culturii românești. În această ordine de idei, un volum omagial dedicat domniei sale la împlinirea a 70 de ani are o fundamentare nu doar emoțională, sentimentală, ci, mai ales, una științifică.

Este meritul editorilor Narcisa Știucă și Adrian Stoicescu să fi insuflat dorința de a scrie un text *in honorem* tuturor celor care îl cunosc pe Nicolae Constantinescu și îi apreciază activitatea. Tot ei au fost cei care au dat o ținută academică acestui volum, răspunzând dorinței noastre de a-l omagia pe profesorul și cercetătorul Nicolae Constantinescu, autorul a numeroase volume și contribuții științifice, vehicule ale judecăților sale de valoare.

Volumul acoperă o paletă largă de intervenții, aparținând mai multor generații de etnologi. Se remarcă în mod special opiniile teoretice exemplare și efortul de definire a referențialului antropologic din perspectivă (post)modernă, așa cum face profesorul Nicolae Panea atunci când ia în discuție postmodernismul antropologic, dar și analizele pertinente, urmare a studiilor de teren sau arhivă semnate de Narcisa Știucă (un foarte interesant studiu despre geneza și circulația în mediile virtuale a unei legende urbane, pornind de la filonul folcloric al Sânzienelor), Sabina Ispas (receptarea actuală a basmului) sau Ioana Fruntelată (lectura modernă a unei reprezentări mitice, Zorile).

Lectura unui asemenea volum conduce, îndrăznesc să cred, către o constatare de al cărei optimism m-aș bucura să știu că s-au molipsit și alți cititori: optimismul observației că știința românească despre cultura noastră tradițională – că s-o fi numind ea: etnografie, etnologie, folclor, antropologie – nu e deloc statică sau prăfuită, ci e mereu gata să se racordeze la nou, la inovare, la modern. Am constatat acest lucru citind câteva articole extrem de „proaspete” și de îndrăznețe, fie că au fost excursuri prin teoriile culturale ale mileniului trei – poate nu prea bine cunoscute de noi toți – fie că sunt interpretări absolut

inedite ale unor fapte de cultură tradițională, ce pot fi „citate” prin unghiul cinematografiei, parapsihologiei, medicinei sau gazetăriei.

Și, ca o atență ascultătoare a profesorului Constantinescu, cred că acesta este spiritul care i se potrivește cel mai bine, domnia sa fiind cel care, în diferite întâlniri, mai formale sau mai puțin formale, atrăgea mereu atenția celor prezenți asupra vreunei interpretări mai „sprintene” sau a vreunui fapt etnografic mai „special” sau a vreunui text peste care noi toți trecuserăm senini și nu-i aflaserăm deloc acel *je ne sais quoi* care făcea din el ceva absolut inefabil...

Dincolo de „prospețime”, însă, volumul se remarcă printr-o articulare clară și printr-o construcție interioară riguroasă, ce lasă să se citească, în spatele impresiei de „volum”, iar nu „culegere de articole”, profesionalismul și experiența Narcisei Știucă în editare și coordonare de proiecte editoriale. Cititorul își dă seama de aceste calități din chiar poziționarea capitolelor: *Lectura modelelor*: Nicolae Panea, Camelia Burghele, *Lectura canonului*: Sabina Ispas, Constantin Eretescu, Sanda Golopenția-Eretescu, Narcisa Știucă, Ioana-Ruxandra Fruntelată, Adrian Stoicescu, Zsigmond Gyözö, Petru Ursache, Laura Jiga Iliescu, *Lectura școlilor*: Ilie Moise, Antoaneta Olteanu, Alexandru Popescu, Eleonora Sava și Maria Candale, Ferencz Pozsony, *Lectura lecturilor*: Iordan Datcu, Gheorghe Deaconu, *În loc de concluzii*: Ioan St. Lazăr.

În timp, profesorul Nicolae Constantinescu a coagulat în jurul său un grup de cercetători din sectoare diferite: mediu universitar, muzee, institute de cercetare. Deseori, la întrunirile profesionale, acest grup dă naștere unei multitudini de idei, uneori convergente, alteori divergente, lucru pozitiv dacă e să îl privim prin prisma progresului. În acest context, în ciuda unei abundențe editoriale pe care (din fericire? din nefericire?) o observăm cotidian și în spațiul disciplinelor ce studiază cultura tradițională românească, volumul de față, unitar structural, pare a fi manifestul unei generații profesionale.

Dialogul generațiilor și ideilor, prestigiul autorilor textelor din cuprins dar și subiectele de mare actualitate fac din ansamblul articolelor, bine structurate tematic de editori, un volum care să dovedească, cu adevărat, utilitatea lecturii etnologice, potrivit titlului inspirat.

Camelia Burghele
Muzeul Județean Zalău
România

Roxana M. VERONA, *Parcours francophones: Anna de Noailles et sa famille culturelle*, Paris, Honoré Champion, 2011, 280 p.

Ayant comme point de départ la francophonie roumaine, le livre de Roxana Verona est le fruit d'un projet consacré aux principes, aux hypostases, aux concepts-clé, aux médiateurs culturels et aux produits littéraires du dialogue interculturel soutenu et du véritable corridor francophone établi durant la Belle Epoque entre la Roumanie et la France. Son auteur poursuit le trajet de la francophonie roumaine et trame un scénario cohérent et persuasif dont les protagonistes sont les membres de l'ainsi dit *Clan* roumain aristocratique et francophile : les Brancovan-Bibesco. La structure du livre met en lumière les jonctions entre d'une part, le Clan et le monde roumain et de l'autre, le Clan et le faubourg aristocrate parisien : «Les trois volets de ce livre sont centrés sur le Village, le Faubourg et la bibliothèque.(...) On constate que la première génération du Clan privilégie « le village » roumain tel qu'il est exporté en France, tandis que la seconde génération se tourne plutôt vers le grand monde parisien [le Faubourg] et vers la scène de l'écriture [Anna de Noailles] (p. 25–26).

Néanmoins ce Clan n'est qu'une partie de *la famille culturelle* d'Anne de Noailles, visée par le titre. L'autre partie est représentée par des membres illustres de l'aristocratie française de sang ou d'esprit - tels que Proust, Maurice Barres, Pierre, Loti, Paul Morand, Robert de Montesquieu, la princesse de Polignac entre autres - au milieu de la laquelle, au moins pour un certain moment, la femme-poète semble rayonner comme une véritable *star* moderne. Mais, comme Roxana Verona s'empresse de le démontrer, un tel éclat s'avère plutôt inconfortable car finalement il la fait également exclure par les interlocuteurs du dialogue culturel en débat: la Roumanie et la France. Pour rendre compte de cette position ambiguë de l'écrivaine l'auteur du livre forge un des concepts-clé du livre : *l'entre-deux*. Il faut aussi y retenir l'hypothèse concernant la *paratopie* (p. 21) illustrée par Anne de Noailles - une catégorie proposée par Dominique de Maingueneau pour définir une appartenance impossible d'un écrivain au champ littéraire. Roxana Verona s'en sert pour mettre en vedette le rôle de plaque tournante entre l'élite roumaine francophile et sa famille littéraire francophone détenu par une poétesse « qui voulait être écrivain français et qui est devenu écrivain romain d'expression française » (p. 21). Et, ajoutons nous, en accord avec les informations pertinentes fournies par le livre, tout compte fait, un écrivain périphérique, à placer plutôt sur un rayon second de la bibliothèque littéraire européenne.

Afin d'accomplir un scénario démonstratif tellement serré, Roxana Verona met successivement sur le tapis de nouveaux outils théoriques, qu'elle emploie et en même temps enrichit. C'est, par exemple, le cas du couple conceptuel *francophilie/francophonie*, deux termes que l'on confond couramment. Le premier, nous en instruit l'auteur du livre, tient à l'histoire culturelle, tandis que la seconde tient de l'histoire littéraire : « L'œuvre francophile des premières générations du Clan se prolonge dans l'œuvre littéraire francophone de leurs successeurs, confirmant ainsi que la francophonie peut apparaître d'abord comme une francophilie. » (p. 18)

Il convient de placer aussi sur cette liste conceptuelle la catégorie sémantiquement ambiguë d'*orientalisme*. On l'emploie tantôt pour renvoyer tantôt *topographiquement* aux *diverses zones de l'Europe* - l'Europe de l'Est (dont la Roumanie fait partie) ou bien l'*Orient non-européen éloigné* (la Perse de Marthe Bibesco) ; tantôt pour identifier *politiquement* les pays membres de l'ex-empire ottoman (dont la Roumanie ne fit pas partie, même si, faute d'informations historiques pertinentes, on insiste de le croire); tantôt pour désigner *un Orient construit*, imaginaire et esthétique comme celui chéri par Anne de Noailles. D'après Roxana Verona, la poétesse tournerait son ainsi-dit Orient en spectacle et en jeu d'écriture, le transformant dans un mosaïque ou dans un cirque ou elle agit en arlequin, dans une archive littéraire ou bien dans un album de famille qui rassemble des fragments hétérogènes de souvenirs et de rêves.

Comme les lignes précédentes l'ont déjà suggéré, il convient de retenir que le livre renvoie simultanément à des points de référence distincts mais entrelacés. On y perçoit clairement un niveau *théorique*, mais celui-ci s'avère le produit d'un effort productif et tenace de *documentation* dans les archives. A part cela, son auteur ne se lasse jamais de nous signaler la dimension « frivole », mondaine de ce qu'elle appelle *son livre-album*. Il apparaît donc que la capacité d'opérer sur de plans différents d'élévation reste une des qualités maîtresses de l'auteur tout comme celle de *manier* des découpages théoriques et des outils conceptuels divers. Il faut y ajouter le souci de clarté et de pertinence, l'expression percutante et parfois les formules mémorables. Je clos ces lignes avec une citation illustrative portant sur le « cas culturel » Anne de Noailles, l'objet de ce livre notable : « Ecrivain qui fait et ne fait pas partie du Clan, dont l'œuvre fait et ne fait pas partie du champ littéraire français et dont le travail remet continuellement en question le frontières entre le *dedans* et le *dehors*. »

Monica Spiridon
 Université de Bucarest
 Roumanie

Lidia VIANU, **The AfterMode. Present Day English Fiction**, București, Editura pentru Literatură Contemporană [Contemporary Literature Press], 2012, 490 p.

This book by Professor Lidia Vianu offers us a perspective on present day English fiction, as the title suggests. The authors whose novels are analyzed in this book are: Peter Ackroyd, Martin Amis, Julian Barnes, Malcolm Bradbury, A.S. Byatt, Angela Carter, Tracy Chevalier, Jonathan Coe, Helen Fielding, Laura Hird, Kazuo Ishiguro, Hanif Kureishi, Doris Lessing, David Lodge, Ian McEwan, Timothy Mo, Salman Rushdie, Graham Swift, Rose Tremain, Jeanette Winterson. Each chapter analyzes one novel by focusing on one central aspect which is shown in the title. What is more, there are comparisons with other After Modernist novels and authors but also with Modernist or “fair-tale tradition” ones. By the “fairy-tale tradition”, Professor Vianu refers to the novels before Modernism. Before Modernism, there was a fairy tale pattern in terms of organizing the time of the story. “The fairy-tale tradition sees the world as making sense, as leading to a happy fulfilment of expectations” (p. 354). Several times the contribution of Virginia Woolf to the after-Modernist novel is underlined. What Virginia Woolf wished to do but did not quite manage to in her novels was put into practice by the after-Modernist novelists. “What the Modernists attempted/preached (Virginia Woolf: no love interest, no chronological causality, no clear language, but an idiom of the mind, of the pre-verbal thought), the after-Modernists achieved” (p. 228). The after-Modernists bring back clear language and the “pleasure of the text” (p. 479) for the readers.

In the introductory chapter, *The AfterMode*, the main features of the novels belonging to this period are presented. The story is regarded as “the simplest way of organizing time” (p. 5), ever since “the mural images in the stone-age cave” (p. 5). Before Modernism, clear language was a convention. In the 19th century, language was supposed to be clear, reading was supposed to be a collective experience, while the story’s language was not supposed to draw attention to itself. The stream of consciousness is used to express a “simultaneity of verbality and preverbality” (p. 8). In the after-Modernist novels the focus is on the past, implying that there is no future. From a common experience, literature has become a “very private matter” (p. 29).

The chapter *The after-Modernist odd hero: Peter Ackroyd, The Great Fire of London* discusses the theme of prison as isolation, which was started by T.S. Eliot among other Modernists. The “literary forerunner” (p. 31) of this novel is identified as being the prison in Charles Dickens’ *Little Dorrit*. The prison means madness and isolation; it is, aside from being a real prison, a prison of the self. We are told that “what matters in this novel which rewrites the past (*Little Dorrit* reenacted in the 1980s) is not the pure incidents, but their lyrical halo” (p. 35). The novel’s purpose is to create a mood. The details are hidden by the confusing poetic narration. The disaster which ends Ackroyd’s novel is a usual feature of after-Modernist fiction. “It is a hopelessness which for Ackroyd takes poetic value” (p. 42). Ackroyd’s novel is a mixture of “tradition, innovation and after-innovation in a medley of styles, angles, devices” (p. 45).

The following chapter, *The parallel worlds of a dystopic mind: Peter Ackroyd, The Plato Papers*, first of all draws a comparison between the dark future in Gray’s *Lanark* and the more optimistic future in Ackroyd. One of the features in Ackroyd’s novel discussed in this chapter is lyricism. Afterwards, we are told that Ackroyd rewrites “old myths with tender irony” (p. 51), but also literature, film, in a word everything previously written. The world created in Ackroyd’s novel is described as a “dystopia of the mind” (p. 53), since “Ackroyd delights in his Plato’s misinterpretations, which he makes up with much gusto and

even more irony. The message is, though, a tragic one: culture is constantly lost. It vanishes as we speak. Every minute we lose an atom of thought" (p. 52).

In *The text in the mirror, or the rewind technique: Martin Amis, Time's Arrow* the role of the confused reader is discussed, together with the technique which challenges his logic: chronological causality is reversed. Chronological causality refers to "the old narrative law according to which the past causes the present and the present causes the future" (p. 62). The conclusions have tragic connotations; otherwise they would be hilarious. The absence of love is another feature of after-Modernist fiction. Amis' novel is a dystopia as a result of defamiliarizing the readers' expectations of the familiar and confusing them.

The chapter *Morals and the fairy tale: Julian Barnes, Love, etc.* presents an after-Modernist novel where we recognize "the death of the couple and of the fairy-tale tradition" (p. 73), "a subtle reversal of values" (p. 73), a dramatic technique which "saves this plot from déjà vu" (p. 77). The story is found out by the reader from its characters: "There is no story telling spent between author and reader" (p. 77). The incidents are not as important as the perspectives on them. Barnes surprises with tenderness when the reader does not expect it; otherwise, After-Modernist novels do not make an agreeable reading experience.

The academic fascist: Malcolm Bradbury, The History Man analyzes the plot which resembles those in Henry James. Bradbury is an implier (not a stater) like James in terms of telling the story. The plot is not a usual one: it is "a sequence of incidents with a thesis" (p. 81), which will lead to "the reader's disenchantment" (p. 81). The party in Bradbury's novel is identified as a replica to the party in *Mrs. Dalloway* by Virginia Woolf. However, Woolf's focus was on the past, while Bradbury's is the present. In Bradbury the party is no longer the social fresco in Woolf, but a metaphor for the academic world. Bradbury portrays a dystopic world in the changing society.

In *The author and the academic fight for the text: A.S. Byatt, Possession* discusses the use of Nathaniel Hawthorne's *Preface to The House of the Seven Gables* to support Byatt's presentation of her novel as "A Romance". The question of whether *Possession* is indeed a Romance or not is discussed. In the present of the story there is no Romance. There should be a Romance in the past, yet it fails to. Afterwards, the meaning of *Possession* is analyzed. The modes of narration are also discussed, which leads to the conclusion that the main theme in this novel is intertextuality. Certain aspects are ridiculed or discredited: theory, biography, Feminism, love. Unlike Joyce, Woolf and Eliot who were "intensely emotional" (p. 119), Byatt is emotionless. Psychological analysis is done through the use of a "multiplied Stream of Consciousness" (p. 121). Byatt uses the picturesque in her descriptions of nature, borrowed from Hardy in their "lyrical intensity" (p. 122) or Emily Brontë. The descriptions are short. After-Modernist novels usually do not enjoy descriptions. The picturesque is an aspect of rewriting of tradition in after-Modernism. The letters in the novel remind of Emily Dickinson in their intensity and by their use of dashes.

In *Rewriting and denying romance: A.S. Byatt, Still Life*, the aspect of nothing happening behind the back of the characters is discussed, together with sensibility, as well as with which characters is, in fact, the hero the reader may sympathize with. Solitude is what brings Byatt's heroes together: "After-Modernist heroes are individualists" (p. 134). Devices such as authorial intrusion which is planned with care in Byatt are also analyzed. The title of Byatt's novel comes from Van Gogh's paintings; this influence is discussed. The conclusion is that "we are confronted with a rewriting of romance simultaneously with a denial of romance, both of them after-Modernist, after all" (p. 142).

In *Rewriting romance as fear: Angela Carter, The Magic Toyshop*, the features which make Carter's novel an after-Modernist one are discussed, namely: the idea that the hero becomes an anti-hero; defamiliarization; dystopia (represented by Uncle Philip's house); the "no romance" sign; open-endedness; rewriting. The theories of Woolf, Joyce and Eliot are

mentioned, especially since they were not actually put into practice. After-Modernists, however, refine their “tools of dryness and irony” (p. 151). Carter rewrites the bildungsroman. Her heroes change, unlike most of the heroes in after-Modernist fiction. Carter rewrites themes found in Dickens: “the ogre-hero (Philip), the orphan (Melanie, Finn, and all the rest), poverty, hard work for children (teenagers here), human meanness which causes constant fear” (p. 152). These Dickensian themes were used to arise pity in the sympathizing reader; however, Carter does not make use of pity. Like Dickens, Carter makes use of details. Carter rewrites Modernism, with its Stream of Consciousness, with its theme of madness, with its confusion which is, however, used to induce fear in Carter. An echo of *Jane Eyre* is present as far as human values are concerned.

In *The after-Modernist Prince Charming disappoints the fairy tale: Tracy Chevalier, Girl With A Pearl Earring*, Chevalier’s novel is presented as both ironical and compassionate. The Prince Charming is elderly, with a family, and Cinderella is “a wise, obedient and yet determined (feminist?) damsel in distress” (p. 159). Chevalier is identified as belonging to “a second wave of after-Modernists: love may have died all right, but there is always tenderness” (p. 161). The expectations are challenged towards the end of the story, in a similar way to Fowles’ *The French Lieutenant’s Woman*.

In *The small-talk novel about the end of the human race: Jonathan Coe, The Accidental Woman*, Coe is identified to belong to “a later generation of after-Modernists, who are carefree” (p. 176). Coe is thus analyzed in comparison with other after-Modernists. He makes use of fun in his narration, meaning that he confuses the reader. Coe is quite close to the old convention in his truthful portrayal of life. Unlike earlier after-Modernists, Coe does away with the tradition of psychological analysis. The forgetful narrator is a strategy for confusing the reader with respect to the status of the text. Coe does away with the after-Modernist tradition of the text as a game. He makes use of dialogue between author and reader. Fierce irony is used in Coe.

In *Can the interest in –They lived happily ever after be revived? Helen Fielding, Bridget Jones’s Diary*, we find out that the role of the diary is to conceal the heroine’s sensibility. The suspense is given by the reader’s trying to find out how the heroine really is. Fielding tries to undermine the fairy-tale tradition while keep the love interest. The diary is written in a humorous style. This novel is a rewriting of Jane Austen, yet Fielding is not romantic.

In *A late after-Modernist Born Free novelist: Laura Hird, Born Free*, we find out about Hird who does not focus on breaking the traditions of chronological causality and love interest which are already broken. Instead, she goes into a dystopic direction, started by “Huxley, *Brave New World*; Orwell, *1984*; Burgess, *A Clockwork Orange*; Alasdair Gray, *Lanark*; Ishiguro, *Never Let Me Go*” or “loveless fiction (Doris Lessing, *The Golden Notebook*; Antonia Byatt, *Possession*; Julian Barnes, *Staring at the Sun*)” (p. 225). Hird’s novel looks for tenderness. The Stream of Consciousness is used, and the same effect of suspense is also looked for as in the previous tradition. The revival of suspense is what makes after-Modernists different from Modernists. In terms of techniques, *Born Free* can be compared to *Time’s Arrow* by Martin Amis. The after-Modernist features of *Born Free* are analyzed, such as the “shocking orality of language” (p. 234), the “violent nature of all heroes” (p. 236), the replacement of romance by sex, the conflicting relationships between parents and children, a “cultural isolation from the past” (p. 243), a mood of tension, a virtual life caused by computers, withdrawal from the society-dominated behavior.

The chapter *The Jamesian suspense: Kazuo Ishiguro, When We Were Orphans* shows that this novel marks a “return to plot and love interest”. Irony and debunking is also present, however, together with displacement, a concern in all of Ishiguro’s novels. Defamiliarization is another device Ishiguro uses to go hand in hand with displacement. The world is presented by means of a trick also employed by Henry James in *What Maisie Knew*, which shows the

narrator's naivety and the reader's wisdom. After-Modernist themes such as solitudes are present, irony as far as a love story is concerned, irritating characters, ambiguous memories, confusion.

In *Diabolically planned deferral of meaning: Kazuo Ishiguro, Never Let Me Go*, the novel in the title is presented as containing all the features, themes and techniques of the after-Modernist novel. Ishiguro's novel is realistic and a dystopia, it makes use of defamiliarization, it illustrates the theme of solitude, the fairy-tale tradition is destroyed, it has a plot, it makes use of intertextuality (it reminds of Huxley's *Brave New World*). The techniques used come from all periods of time in fiction: picaresque, realistic, romance, Stream of Consciousness. Since Kathy is addressing other clones as she tells her story, the human readers feel like outsiders.

The awkward choice of the after-Modernist narrator: Tale or dystopia? Hanif Kureishi, The Buddha of Suburbia presents Kureishi's novels as totally free from prudery, with a reader not at ease at all times. Couples are not the ideal, fairy-tale tradition ones. "Describing the relationship between a man and a woman exclusively as a physical act is the after-Modernist way of reacting to the Modernist psychological depth of feeling" (p. 304). Kureishi takes further Woolf's claims about the love-interest that should not be something necessary in fiction and accomplishes this aspect. Woolf, however, did not, since falling in love is present in her novels. The dystopia in Kureishi is reminiscent of Doris Lessing's *The Memoirs of a Survivor* and *The Good Terrorist*.

The self-sentimentalizing narrator and her Stream of Incidents: Doris Lessing, The Sweetest Dream presents the after-Modernist features in Lessing's novel: dystopia, the demolition of love, insanity, displacement, solitude. Unlike most after-Modernist novels, in Lessing the reader does not have to reread.

The text and the feeling: David Lodge, Thinks... discusses consciousness, solitude, the problems of love, tenderness, the plot which is "a puzzle of incidents" (p. 341), the ironic treatment of Catholicism and academic life, the stream of consciousness technique, the characters who are solitary, not comic, the way Lodge sympathizes with his characters.

In *A rewriting of fear as terror: Ian McEwan, Saturday* what makes this novel anti-fairy-tale tradition is discussed: fear. Modernism is regarded as having done away with the fairy-tale tradition which made use of a "more or less balanced chronology, replacing it by fear, anxiety, the appearance of madness (see Woolf, Joyce and T.S. Eliot)" (p. 355). One aspect of fear is terror, related to the after-Modernist absence of a future for the human race. Violence is another aspect of after-Modernism, which influences the hero. The previous traditions and their influence in the shaping of fear in after-Modernism are discussed. There is, unlike in other after-Modernist novels, the joy of the couple.

An elegy on violence: Timothy Mo, Sour Sweet discusses the aspect of solitude, humour, the comparison with Dickens in terms of humour, the rewriting of realism and of the Stream of Consciousness, the suppression of unnecessary descriptions, the fading of the description of the hero's physical appearance, violence, displacement.

In *Love (fairy tale) thwarted by violence (dystopia): Salman Rushdie, Shalimar the Clown*, the fairy-tale survives, yet the tradition of the joy of love does not. The nature of the tales of Scheherazade changes. We find out features such as nostalgia in this novel, the solitude of the hero, which are shared by other after-Modernist writers.

A primary of tenderness: Graham Swift, The Light of Day discusses Swift's novel in comparison with Ishiguro's *Never Let Me Go*, which are both after-Modernist dystopias. In both novels we find the nostalgia of a love that is impossible. The dead tradition of love is examined in both Modernists and after-Modernists. The influence of Virginia Woolf on Graham Swift is also discussed, especially in terms of poetical prose.

The story restored: Rose Tremain, Restoration focuses on the fact that Tremain tells stories without relying on previous literature like most other after-Modernists. A comparison is drawn between *Restoration* and A.S. Byatt's *Possession*, both making use of the Stream of Consciousness. Byatt focuses on language whereas Tremain focuses on sensation. Comparisons are also drawn between *Restoration* and other novels such as *The French Lieutenant's Woman* or *Hawksmoor*, leading towards the conclusion that "Willingly or not, Tremain rewrites" (p. 474).

The aggressively ambiguous text: Jeanette Winterson, Written on the Body discusses the focus on the telling of the story. The techniques used are discussed: the main hero "(1) thinks to herself, (2) imagines stories, (3) writes using quite a number of conventions and inventing others, (4) quotes, (5) and talks to other characters" (p. 477). The latter is accomplished by: interior monologue, the imagining of small fables, the act of writing which makes use of an ambiguous "I", by quotations and dialogue.

To conclude, this book contributes to a clarification of what after-Modernist novels are in comparison with Modernist and the fairy-tale tradition, in what way they have been influenced by Modernism. It also offers examples of the features of after-Modernist novels in comparison with other novels from the same tradition and from previous ones and it also makes us aware of the various other directions among the same after-Modernist tradition.

Irina-Ana Drobot
*Technical University of Civil Engineering, Bucharest
Romania*

Jean Moorcroft WILSON, Virginia Woolf. Life & London. Bloomsbury and Beyond. With Illustrations, Maps and Guides, revised edition, London, Cecil Woolf, 2011, 256 p.

This book offers a perspective of what London meant to Virginia Woolf both personally and in her novels. It also offers illustrations of the houses Woolf lived in created by Leonard McDermid.

The *Introduction* offers an overview of the book's contents. Jean Moorcroft Wilson presents what London means to Woolf, namely "a symbol of what she variously calls life, truth or reality, a quality she is trying to identify in her life and to capture in her work" (p. 9). Woolf writes about London in her essays, diaries, novels. London both stimulated Woolf in her imagination and exhausted her. Other writers also show an intense preoccupation with London, such as Dickens, Pepys, Johnson, Shakespeare. The role of London in Woolf's novels is to provide a coherence and shape for her focus on the inner world. London also resonates with the characters' inner world. The intensity of the vision of London triggers poetic, mystical visions in Woolf's novels. London is the symbol of 'life', 'reality', 'truth' (p. 12).

A Biography of Place discusses Woolf's sense of place in her novels, while she otherwise tries to be against the nineteenth century realist tradition. Aspects related to Woolf's life will bring further understanding of her response to place in her works. The connections between the representations of London in her novels and relationships between characters and her life are made clear. Resemblances are pointed out.

It all starts with *22 Hyde Park Gate: Phase 1 (1882-1895)*, where we find out that memories of place are Woolf's first memories. She writes that at the time of her childhood

there were two spaces: one indoors in the nursery and one outdoors in Kensington Gardens. What she remembers from the house where she spent her first twenty-two years are the narrow streets and the dark rooms.

The chapter continues with explanations about 22 *Hyde Park Gate: Phase 2 (1895-1904)*, 46 *Gordon Square (1905-1907)*, 29 *Fitzroy Square (1907-1911)*, 38 *Brunswick Square (1911-1912)*, 13 *Clifford's Inn (1912-1913)*, 17 *The Green, Richmond, Surrey (1914-1915)*, *Hogarth House, Richmond, Surrey (1915-1924)*, 52 *Tavistock Square (1924-1939)*, 37 *Mecklenburgh Square (1939-1940)*.

In *The Role of London in Virginia Woolf's Writing* we are told that London is used as a setting in all Woolf's novels with the exception of *To the Lighthouse* and *Between the Acts*. London resonates with the characters' emotions. While Clarissa appears to describe a walk through London she also reveals her inner world. Septimus reveals his unstable state of mind (p. 125) but also his love for nature through his description of Regent's Park. Characters are also revealed through the setting of London. This is visible, for instance, in *The Waves*. Characters are defined by their reactions to London. For Neville and Jinny, London is the centre of civilization (p. 129). Rhoda and Louis are visionaries who see London as sordid and horrifying (p. 129). In *Jacob's Room* London helps counteract the risk of "incoherence and shapelessness" (p. 130). The abrupt transitions between various scenes or reflections in *Jacob's Room* are changed in *Mrs Dalloway* to more smooth ones with the help of London by having various characters focus on the same object. The repetition of some typical London scenes help Woolf shape her material (p. 133). The significance of this repetition in *The Waves* may be related to what Eleanor called a pattern (p. 134). The areas in London where characters live are linked to social privilege, so by describing a certain area Woolf tells us something about the social status of Clarissa or Septimus. London is also a symbol for vitality. Change is conveyed by describing London in various periods of time such as in *Orlando*. London is "charged" with "great emotion" (p. 140). It acquires poetic or mystical significance in some scenes.

Symbolic Landscape tells us that the symbolism of London comes mainly from Woolf's personal experience: "Kensington and Chelsea [...] stand for social respectability, Bloomsbury for Bohemianism. Fleet Street and the City represent the world of business, which Elizabeth Dalloway contrasts longingly with her mother's Westminster world of socializing and parties. London parks and squares have each their particular shade of emotion and London landmarks, such as Big Ben, St Paul's and Westminster Abbey are seen in almost wholly personal terms" (p. 145).

Woolf divided the London of her times into the centre, the suburbs and the slums. She prefers the centre both in real life and in her novels.

About the parks in London we are told the following: "However beautiful Virginia found London's parks, they are not the most representative part of her London. [...] she preferred beauty which, as she put it, 'came in by the back door', beauty which surprised one by its incongruity or unexpectedness. It is rarely the conventional beautiful which delights her. She far prefers the unplanned conjunctions of the working world" (p. 173).

In *Some Virginia Woolf Walks*, we are told that "Virginia loved walking, particularly in London. From her earliest years she had been taken on long walks by her prodigiously energetic father and, far from putting her off the exercise, it seems to have become a necessary part of her life" (p. 175).

The proposed walks, *Walk 1: Bloomsbury Walk. The Houses of Virginia Woolf and Some of Her Friends*, *Walk 2: Hampstead Walk*, *Walk 3: Virginia's City Walk (approximately one hour)* are based on Woolf's life, while *Walk 4: A Mrs. Dalloway Walk (from Westminster to Regent's Park)*, *Walk 5: Martin and Sally Pargiter's Walk (from The Waves)*, *Walk 6: Ralph Denham's Walk (from Temple to Cheyne Walk, along the*

Embankment, in Night and Day) and *Walk 7: Mr and Mrs Ambrose's Walk (from Waterloo to Wapping, in The Voyage Out)* on her writings.

Virginia Woolf's Other Houses presents her houses outside London, with respect to both her personal life and her novels: *Talland House, St Ives, Cornwall (1882–1894)*, *Little Talland House, Firle, Sussex (1911–1912)*, *Asham House, near Itford, Sussex (1912–1919)*, *The Round House, Lewes, Sussex (June–July 1919)*, *Monk's House, Rodmell, Sussex (1919–1941)*, *Charleston, Firle, Sussex (1916–1941)*.

To conclude, this book offers a perspective on London in Woolf's time, with its realistic representation in her novels, with its comparison with contemporary London, with both similarities and differences. Woolf's London is there, to a certain extent, even today; the walks proposed stand as a proof.

Irina-Ana Drobot
*Technical University of Civil Engineering, Bucharest
Romania*